

Strategia Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r.

#Centralny. Subregion Rozwoju.

Gliwice, kwiecień 2023

Spis treści

Wykaz skrótów i definicji.....	5
Wstęp	8
1. Wprowadzenie	9
1.1. Włączenie partnerów społecznych	10
1.2. Źródła prawa	11
2. Główne wnioski z diagnozy strategicznej.....	13
2.1. Podstawowe informacje o Subregionie Centralnym – obszar realizacji Strategii	13
Potencjał instytucjonalny Subregionu Centralnego	20
2.2. Sytuacja społeczno-gospodarcza Subregionu Centralnego	22
Demografia	22
Gospodarka i rynek pracy	25
Oświata i wychowanie.....	34
Ochrona zdrowia	36
Pomoc społeczna.....	37
Mieszkalnictwo.....	37
Turystyka, kultura, sport i rekreacja.....	39
2.3. Sytuacja w zakresie adaptacji do zmian klimatu, środowiska i jakości powietrza w Subregionie Centralnym.....	40
Jakość powietrza	40
Energetyka i OZE.....	42
Gospodarka wodna, wodno-ściekowa i gospodarka odpadami	45
Ochrona przyrody i bioróżnorodność.....	49
Adaptacja do zmian klimatu oraz błękitno-zielona infrastruktura	50
2.4. Sytuacja w zakresie planowania przestrzennego w Subregionie Centralnym.....	52
2.5. Sytuacja transportowo-mobilnościowa w Subregionie Centralnym	55
2.6. Podsumowanie: potencjały i wyzwania Subregionu Centralnego oraz analiza SWOT.....	58
3. Misja i wizja rozwoju Subregionu Centralnego.....	70
4. Priorytety, cele strategiczne, cele operacyjne i kierunki działań.....	71
4.1. CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku	75
4.2. CS 2. Mobilny Subregion Centralny.....	89

4.3.	CS 3. Subregion Centralny sprzyjający rozwojowi społecznemu i gospodarczemu...	98
4.4.	CS 4. Subregion Centralny sprawnie zarządzany	111
5.	Wewnętrzne Obszary Strategicznej Interwencji.....	117
6.	Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego	120
6.1.	Obszary o kluczowych funkcjach dla rozwoju społeczno-gospodarczego oraz przestrzennego Subregionu Centralnego wraz z ich wzajemnymi relacjami	127
6.2.	Obszary o kluczowych funkcjach dla rozwoju Subregionu Centralnego.....	130
6.3.	Ustalenia, zalecenia (rekomendacje) i zasady	132
7.	System realizacji Strategii	143
7.1.	System wdrażania	143
	Warunki i procedury obowiązujące w realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych	147
7.2.	Monitoring i ewaluacja	151
7.3.	Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych.....	162
8.	Ramy finansowe i źródła finansowania Strategii	163
9.	Zgodność Strategii z wytycznymi i założeniami zawartymi w dokumentach wyższego rzędu.....	167
9.1.	Zgodność Strategii z dokumentami szczebla wojewódzkiego	167
9.2.	Zgodność celów Strategii z celami krajowych dokumentów strategicznych	183
10.	Spis map	188
11.	Spis schematów.....	189
12.	Spis tabel	190
13.	Spis wykresów	192
14.	Załączniki	193

Wykaz skrótów i definicji

BCT N-S	Bytomska Centralna Trasa Północ-Południe
BDL	Bank danych lokalnych
BDOT(BDOT10k)	Baza Danych Obiektów Topograficznych
BIKE&RIDE	z ang. weź rower i jedź – system parkingów dla rowerów na styku z przystankami transportu zbiorowego
BOFMG	Bezpośrednie otoczenie funkcjonalne Metropolii Górnośląskiej
CAGR	z ang. Compound Annual Growth Rate – Skumulowany roczny wskaźnik wzrostu
CAWI	z ang. Computer-Assisted Web Interview – wspomagany komputerowo wywiad przy pomocy strony WWW) – technika zbierania informacji w ilościowych badaniach rynku i opinii publicznej, w której respondent jest proszony o wypełnienie ankiety w formie elektronicznej
Desk research	Badania wtórne lub analiza danych zastanych
DTŚ	Drogowa Trasa Średnicowa
EFS+	Europejski Fundusz Społeczny Plus
FEnIKS	Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat i Środowisko
FE SL	Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027
Foresight terytorialny	Proces zaangażowany w systematyczne próby spojrzenia na długoterminową przyszłość nauki, technologii gospodarki oraz społeczeństwa, mający na celu identyfikację obszarów badań strategicznych oraz powstających technologii generycznych, które mają potencjał przyniesienia najwyższych korzyści gospodarczych
GDOŚ	Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska
GDDKiA	Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad
GOZ	Gospodarka o obiegu zamkniętym
GUS	Główny Urząd Statystyczny
GZM	Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia
IP ZIT	Instytucja Pośrednicząca Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych
IT	z ang. information technology – technologie informatyczne

ITS	Inteligentny system transportowy
ISOK	Informatyczny System Osłony Kraju
JST	Jednostki Samorządu Terytorialnego
KISS & RIDE	z ang. pocałuj i jedź – wyznaczone miejsce, służące do krótkiego postoju (ok. 1-2 min)
KSRR 2030	Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
KSSE	Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna
LOR	Lokalne Ośrodki Rozwoju
MG	Metropolia Górnośląska
MOF	Miejski Obszar Funkcjonalny
MŚP	Sektor małych i średnich przedsiębiorstw
NUTS	Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych (NTS)
OF	Obszar funkcjonalny
OSI	Obszary Strategicznej Interwencji
OZE	Odnawialne Źródła Energii
PARK&RIDE	z ang. parkuj i jedź – parking zlokalizowany w pobliżu peryferyjnych przystanków przeznaczony dla osób korzystających z publicznego transportu zbiorowego
PKD	Polska Klasyfikacja Działalności
PKB	Produkt Krajowy Brutto
POIiŚ	Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko
PSZOK	Punkt Selektywnego Zbierania Odpadów Komunalnych
REGON	Krajowy Rejestr Urzędowy Podmiotów Gospodarki Narodowej
RIT	Regionalne Inwestycje Terytorialne
RPO WSL	Regionalny Program Operacyjny Województwa Śląskiego
Smart city	z ang. Inteligentne miasto
SRW	Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie
SUIKZP	Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego

SUMP	z ang. Sustainable Urban Mobility Plan - Plan Zrównoważonej Mobilności Miejskiej
Tereny zieleni	Tereny urządzone wraz z infrastrukturą techniczną i budynkami funkcjonalnie z nimi związanymi, pokryte roślinnością, pełniące funkcje publiczne
UE	Unia Europejska
UNESCO	z ang. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Edukacji, Nauki i Kultury
Velostrada	droga rowerowa, która w swym charakterze ma przypominać autostradę
VUCA	Akronim po raz pierwszy zastosowany w 1987 roku w odniesieniu do teorii przywództwa Warrena Bennis i Burtana Nanusa w celu opisanego lub refleksji nad zmiennością (volatility), niepewnością (uncertainty), złożonością (complexity) i niejednoznacznością (ambiguity) ogólnych warunków i sytuacji
WRT	Wskaźnik Rozwoju Terytorialnego
ZIT	Zintegrowane Inwestycje Terytorialne
ZTM	Zarząd Transportu Metropolitalnego

Żyjemy w świecie, który ciągle się zmienia, w tak zwanej rzeczywistości VUCA, będącej światem zmienności, niepewności, złożoności i niejednoznaczności. Wydarzenia ostatnich lat znacząco wpłynęły na obecną sytuację – wojna w Ukrainie oraz związany z nią napływ uchodźców do Polski, pandemia COVID-19 wymuszająca liczne ograniczenia i kształtująca nową rzeczywistość (między innymi z powodu upowszechnienia pracy i nauki zdalnej), a także pogłębiający się kryzys gospodarczy i energetyczny oraz związane z nim wysoka inflacja i niebezpieczeństwo utraty stabilności.

Gminy i ich otoczenia funkcjonalne szczególnie w ostatnich latach bardzo mocno doświadczyły tego, jak trudno jest przewidzieć przyszłe wydarzenia i ich skutki.

Nakładając na to wyzwania, z którymi boryka się nasz region od dłuższego czasu takie jak coraz dotkliwiej odczuwalne skutki zmian klimatu, transformacja społeczno-gospodarcza, zanieczyszczenie powietrza, niekorzystne trendy demograficzne – można zauważyć jak znaczna jest ich skala.

Aby sprostać tym wyzwaniom, niezwykle ważne dla samorządów jest adaptowanie się do nadchodzących zmian. By było to możliwe, niezbędny jest ciągły rozwój obszaru z wykorzystaniem jego wewnętrznych potencjałów.

Współpraca jednostek samorządowych zrzeszonych w Związku Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego pokazała jak istotne i skuteczne są wspólne oraz partnerskie planowanie i działanie. Bazując na tych doświadczeniach i kontynuując współpracę, opracowana została Strategia Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 roku (zwana dalej Strategią). Dzięki wspólnym działaniom samorządu, biznesu, środowiska akademickiego i lokalnych społeczności, Subregion Centralny będzie zmierzał w kierunku adaptacji do zmieniającego się otoczenia, wykorzystania swoich wewnętrznych potencjałów opartych na silnym kapitale społecznym, spójności przestrzennej oraz zintegrowaniu w wielu wymiarach.

Strategia jest przewodnikiem po wyzwaniach stojących przed naszym regionem, przechodząc płynnie od diagnozy zidentyfikowanych problemów, po określenie priorytetów, kierunków oraz celów działań.

Subregion Centralny Województwa Śląskiego jest jednym z najbardziej unikatowych w skali kraju obszarów. Zdefiniowany już ponad 20 lat temu (w pierwszej Strategii Rozwoju Województwa z 2000 roku) jeden z czterech subregionów województwa, obejmuje swoją powierzchnią ponad 5,5 tysiąca km² oraz zamieszkiwany jest przez ponad 2,6 mln ludności (co stanowi 60% mieszkańców całego województwa). Podzielony na pięć podregionów (zgodnie z klasyfikacją NUTS 3) subregion stanowi Miejski Obszar Funkcjonalny miasta wojewódzkiego Katowice (MOF).

1. Wprowadzenie

Strategia Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 roku jest narzędziem służącym do podnoszenia jakości życia mieszkańców Subregionu Centralnego w sposób zintegrowany. Stanowi kontynuację działań realizowanych od perspektywy finansowej 2007-2013, kiedy to w Regionalnym Programie Operacyjnym Województwa Śląskiego (RPO WSL) zastosowano instrument terytorialny w postaci Programu Rozwoju Subregionów. Narzędzie to zostało wzmocnione w perspektywie 2014-2020 poprzez Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT). By móc skutecznie wdrażać ten instrument w 2013 roku powstała zinstytucjonalizowana forma partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego z obszaru Subregionu Centralnego – stowarzyszenie Związek Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego. Pozwoliło to na zapewnienie zdolności instytucjonalnej do udziału we wdrażaniu RPO WSL 2014-2020 oraz Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 (PO IiŚ). Związek Subregionu Centralnego pełnił rolę Instytucji Pośredniczącej ZIT (IP ZIT) dla RPO WSL 2014-2020 na podstawie Porozumienia zawartego pomiędzy władzami lokalnymi (w tym miejskimi) i Instytucją Zarządzającą RPO WSL (IZ RPO WSL). Podstawą wdrażania instrumentu ZIT w perspektywie 2014-2020 była Strategia ZIT uwzględniająca cele strategiczne odpowiadające na wspólnie zdiagnozowane problemy przez jednostki wchodzące w skład partnerstwa. Obejmowała interwencję zarówno RPO WSL 2014-2020 jak i PO IiŚ przez realizację projektów komplementarnych do ZIT finansowanych ze środków tego programu z zakresu kompleksowej likwidacji niskiej emisji oraz transportu publicznego.

W perspektywie 2021-2027 realizacja instrumentu ZIT będzie kontynuowana poprzez zastąpienie administracyjnej i instytucjonalnej roli związków ZIT funkcjami koordynacji i animacji działań rozwojowych w subregionach. Ma to służyć realizacji projektów zintegrowanych, przyczyniających się do rozwiązywania wspólnych problemów i skoordynowanego zaspakajania potrzeb obszaru ZIT. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie (SRW) wskazuje subregiony jako regionalne Obszary Strategicznej Interwencji (OSI) w ujęciu funkcjonalnym. Subregion Centralny jest jednym z czterech Miejskich Obszarów Funkcjonalnych¹ (MOF), dla których przewidziano wsparcie w ramach instrumentu ZIT. Realizowane ono będzie na miejskim obszarze funkcjonalnym miasta wojewódzkiego. Niniejszy dokument jest strategią rozwoju ponadlokalnego, pełniącą jednocześnie funkcję strategii ZIT zgodnie z zapisami wskazanymi w Umowie Partnerstwa. Ramy czasowe realizacji Strategii zostały określone między innymi zgodnie z zasadami kwalifikowania wydatków dla projektów objętych finansowaniem ze środków Unii Europejskiej w perspektywie 2021-2027.

¹ Zgodnie z definicją wskazaną w Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, Miejski Obszar Funkcjonalny to układ osadniczy ciągły przestrzennie, złożony z odrębnych administracyjnie jednostek, składający się ze zwartego obszaru miejskiego oraz powiązanej z nim funkcjonalnie strefy zurbanizowanej.

Prace nad Strategią zainicjowane zostały w 2019 roku. Podczas pierwszych prac warsztatowych zidentyfikowane zostały wyzwania jakie stoją przed poszczególnymi gminami i powiatami. Zebrane informacje pogłębione zostały przez szczegółowe diagnozy tematyczne: sytuacji społeczno-gospodarczej; adaptacji do zmian klimatu, środowiska i jakości powietrza; planowania przestrzennego oraz transportowo-mobilnościową w subregionie. W pracach tych Związek wspierała Grupa Robocza do spraw opracowania Strategii powołana przez Zarząd Związku, która brała udział w spotkaniach konsultacyjnych, warsztatach, opiniowała dokumenty i opracowania służące przygotowaniu Strategii.

Zgodnie z artykułem 46 ustęp 1 ustawy z dnia 3 października 2008 roku o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko, przeprowadzona została strategiczna ocena oddziaływania na środowisko projektu Strategii. Zakres prognozy opracowano zgodnie z zapisami zawartymi w artykule 51 wyżej wymienionej ustawy. Prognoza uwzględniła zalecenia z właściwych organów – Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska w Katowicach oraz Śląskiego Państwowego Wojewódzkiego Inspektora Sanitarnego. Wyżej wymienione organy wydały pozytywne opinie dla projektu Strategii wraz z prognozą oddziaływania na środowisko. Śląski Państwowy Wojewódzki Inspektor Sanitarny w Katowicach wydał pozytywną opinię dla projektu Strategii wraz z prognozą oddziaływania na środowisko dnia 6 lutego 2023 r., a Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Katowicach pozytywną opinię przekazał dnia 20 marca 2023 r.

1.1. Włączenie partnerów społecznych

Strategia została opracowana zgodnie z zasadami partycypacji społecznej, prowadzonej w sposób transparentny, które określono w artykule 8 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 roku. Dokument powstawał przy wsparciu Grupy Roboczej do spraw opracowania Strategii, przedstawiciele jednostek samorządowych będących członkami Związku, instytucji publicznych, organizacji społecznych i gospodarczych, instytucji otoczenia biznesu, organizacji pozarządowych i społeczeństwa obywatelskiego oraz środowiska akademickiego i jednostek badawczo-rozwojowych. W ramach prac nad dokumentem sporządzono diagnozy oraz przeprowadzono liczne spotkania konsultacyjne i warsztaty partycypacyjne włączające szerokie grono interesariuszy. Pozwoliło to uzyskać pełniejszy obraz potencjałów i wyzwań subregionu oraz potrzeb i oczekiwań interesariuszy. Wsparciem w opracowaniu Strategii była także Rada Konsultacyjna do spraw przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 roku. Celem Rady jest zapewnienie szerokiej partycypacji w procesie przygotowania i wdrażania Strategii. Rada działa w imieniu partnerów społecznych, gospodarczych i samorządowych oraz podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia

społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji działających na obszarze Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego.

Zebrane informacje, opinie, uwagi i sugestie posłużyły do opracowania projektu Strategii będącego przedmiotem konsultacji społecznych prowadzonych od 20 stycznia do 23 lutego 2023 roku. Do udziału w konsultacjach społecznych zaproszono jednostki samorządu terytorialnego będące Członkami Związku, pozostałych partnerów samorządowych, gospodarczych, instytucje otoczenia biznesu, uczelnie wyższe, jednostki badawczo-rozwojowe oraz partnerów społecznych i organizacje społeczeństwa obywatelskiego. W konsultacjach społecznych mogli brać udział także mieszkańcy Subregionu Centralnego. Informacja o prowadzeniu konsultacji społecznych umieszczona została w prasie o zasięgu regionalnym, w mediach społecznościowych Związku oraz na jego stronie internetowej. Równoległe z konsultacjami społecznymi projektu Strategii przebiegał proces konsultacji prognozy oddziaływania na środowisko. W ramach konsultacji zorganizowano pięć spotkań warsztatowych, które odbyły się zarówno stacjonarnie jak i online. Na każdym etapie prac wszystkim uczestnikom procesu stworzono możliwość udziału w nim oraz zapewniono dostęp do niezbędnych informacji o opracowywanym dokumencie. Raport z przeprowadzonych konsultacji społecznych został opublikowany w Biuletynie Informacji Publicznej Związku Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego.

1.2. Źródła prawa

Strategia Subregionu Centralnego uwzględnia zapisy następujących dokumentów:

- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej;
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności;
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1057 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Europejski Fundusz Społeczny Plus (EFS+) oraz uchylające rozporządzenie (UE) nr 1296/2013;
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1056 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające Fundusz na rzecz Sprawiedliwej Transformacji;
- Umowa Partnerstwa dla realizacji polityki spójności 2021-2027 w Polsce;
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju;

- Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym;
- Ustawa z dnia 3 października 2008 r. o udostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko;
- Ustawa z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027;
- Zasady realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027.

Zapisy Strategii są zgodne również z zapisami:

- Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju;
- Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030;
- Krajowej Polityki Miejskiej 2030;
- Polityki Energetycznej Polski do 2040 r.;
- Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie;
- Terytorialnego Planu Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030;
- Strategii Rozwoju Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii na lata 2022-2027 z perspektywą do 2035 r.;
- Polityki Gospodarki Niskoemisyjnej dla Województwa Śląskiego – Regionalnej polityki energetycznej do roku 2030;
- Regionalnej Polityki Miejskiej Województwa Śląskiego;
- Programu Ochrony Powietrza dla Województwa Śląskiego;
- Regionalnego Planu Transportowego dla Województwa Śląskiego, projekt z lipca 2022 r.;
- Regionalnej Polityki Rowerowej Województwa Śląskiego, projekt z grudnia 2022 r.;
- Regionalnej Polityki Rewitalizacji Województwa Śląskiego – Procesy rewitalizacji oraz rekultywacji obszarów i terenów zdegradowanych w ujęciu regionalnym;
- Regionalnej Polityki Rozwoju Edukacji Województwa Śląskiego, projekt z lutego 2023 r.

W aspekcie metodycznym uwzględnione zostały rekomendacje zawarte w podręczniku wydanym przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej „Strategia rozwoju ponadlokalnego. Poradnik praktyczny” oraz publikacji Komisji Europejskiej „Podręcznik Strategie zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich”.

2. Główne wnioski z diagnozy strategicznej

Podstawę do sformułowania wniosków stanowią:

- Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego (2021 rok);
- Diagnoza sytuacji w zakresie adaptacji do zmian klimatu, środowiska i jakości powietrza dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego (2021 rok);
- Diagnoza sytuacji w zakresie planowania przestrzennego dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego (2022 rok);
- Diagnoza Transportowo-Mobilnościowa Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego (2022 rok);

a także informacje jakościowe zebrane w partycypacyjnym procesie opracowania Strategii.

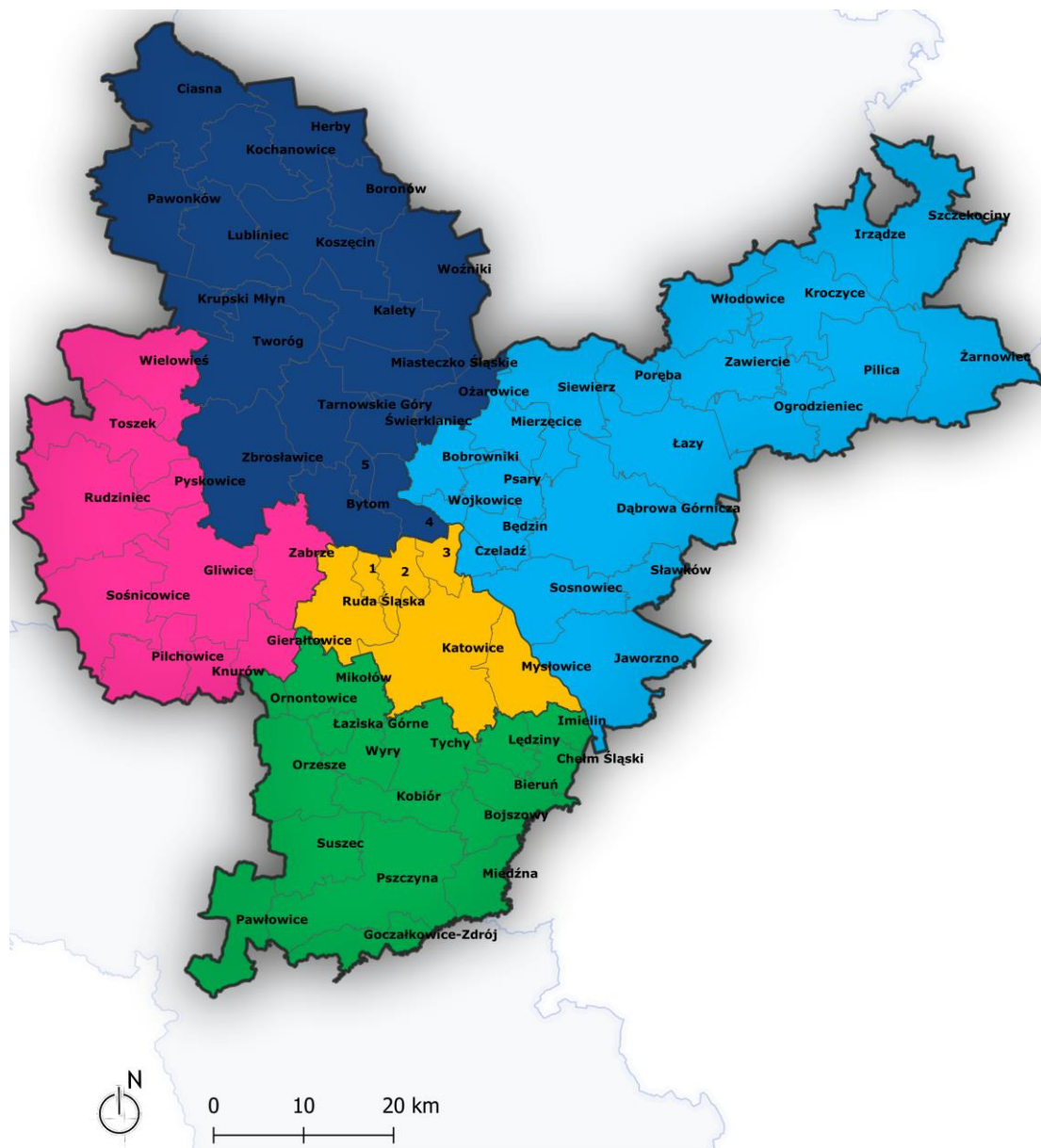
Diagnozy strategiczne zawierają dane ilościowe i jakościowe zebrane na podstawie: metody desk-research, badania lokalnej społeczności zrealizowane techniką CAWI, wniosków ze spotkań warsztatowych z udziałem przedstawicieli środowisk i organizacji kreowania polityki społecznej i środowiskowej, foresightu terytorialnego, a także panelu eksperckiego, który pozwolił na określenie głównych trendów, perspektyw i prognoz rozwojowych w subregionie w perspektywie do 2030 roku. Główne wnioski z diagnoz przedstawiono poniżej.

2.1. Podstawowe informacje o Subregionie Centralnym – obszar realizacji Strategii

Subregion Centralny położony jest w centralnej części województwa śląskiego i jest jednym z czterech subregionów. Zajmuje powierzchnię 5 577 km² (45% powierzchni województwa śląskiego) oraz zamieszkiwany jest przez ponad 2,6 mln ludności (60% mieszkańców województwa). Jest to największy zarówno pod względem powierzchni jak i liczby mieszkańców subregion w województwie śląskim. Obszar ten graniczy:

- od północy z Subregionem Północnym Województwa Śląskiego;
- od południa z Subregionem Południowym Województwa Śląskiego;
- od wschodu z województwami: świętokrzyskim i małopolskim;
- od zachodu z województwem opolskim i Subregionem Zachodnim Województwa Śląskiego.

Mapa 1. Podział administracyjny Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na tle Województwa Śląskiego

- Legenda:**
- granice administracyjne województw
 - granica administracyjna województwa śląskiego
 - granica Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
 - granica podregionów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
 - granica gmin Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
- podregion:**
- bytomski
 - gliwicki
 - katowicki
 - sosnowiecki
 - tyski
1. Świętochłowice
 2. Chorzów
 3. Siemianowice Śląskie
 4. Piekary Śląskie
 5. Radzionków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL i BDOT10k.

W Subregionie Centralnym znajduje się 14 miast na prawach powiatu² oraz 8 powiatów ziemskich³ i zlokalizowane na ich terenie gminy. Łącznie Subregion Centralny składa się z 81 jednostek samorządu terytorialnego, co przedstawia **Mapa 1**.

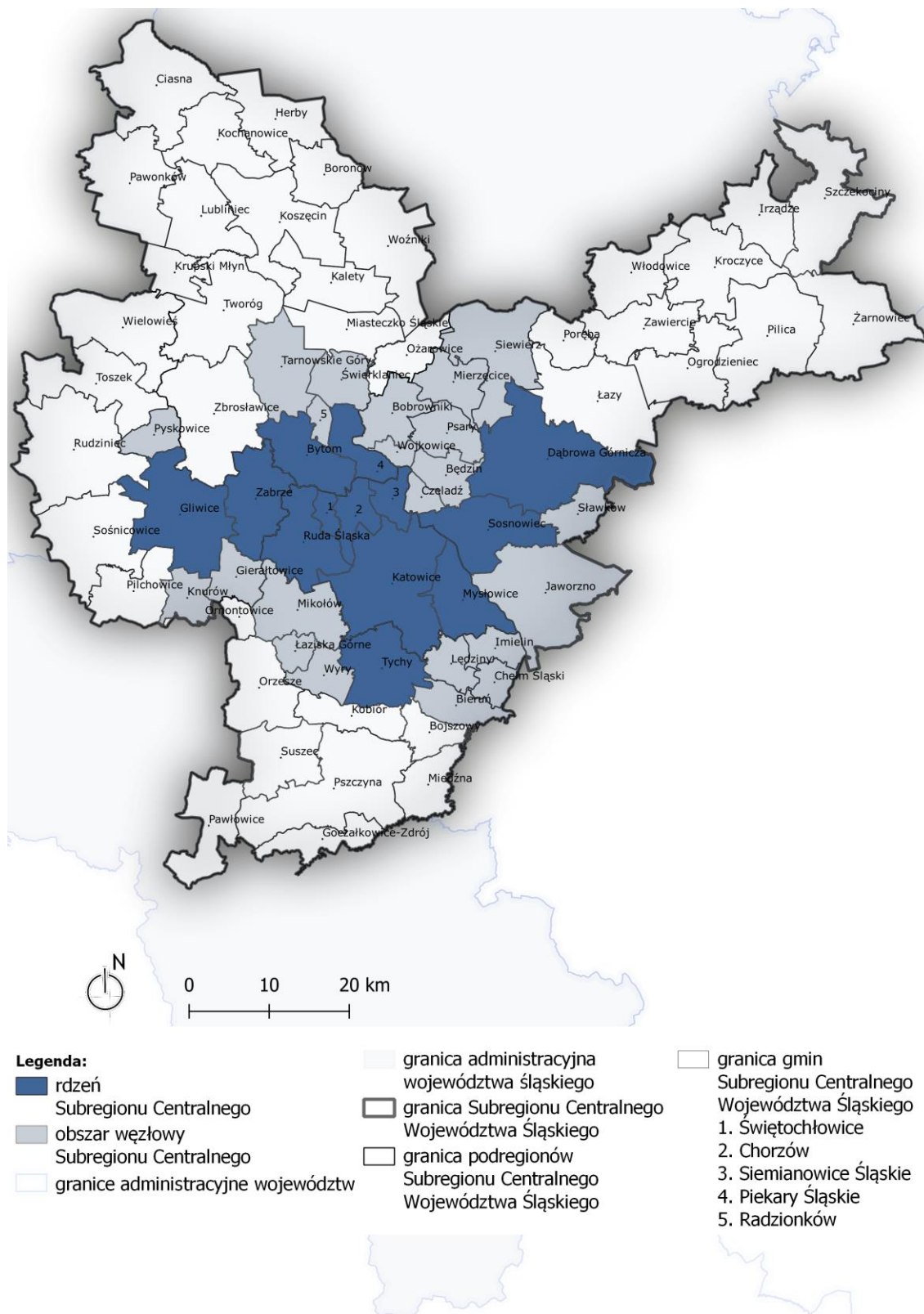
Subregion Centralny Województwa Śląskiego składa się z 5 podregionów, zróżnicowanych pod względem społeczno-gospodarczym oraz przestrzennym. Według przeprowadzonej diagnozy sytuacji w zakresie planowania przestrzennego w Subregionie Centralnym, najsilniejsze powiązania funkcjonalne występują w środkowej części subregionu, określanej jako rdzeń⁴. Do miast rdzeniowych należą Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze. Z rdzeniem powiązana jest część węzłowa, na którą składają się Będzin, Bieruń, Bobrowniki, Chełm Śląski, Czeladź, Gierałtowice, Imielin, Jaworzno, Knurów, Lędziny, Łaziska Górne, Mierzęcice, Mikołów, Psary, Pyskowice, Radzionków, Siewierz, Sławków, Świerklaniec, Tarnowskie Góry, Wojkowice i Wiry. Pozostałe gminy subregionu wraz z lokalnymi ośrodkami rozwoju (Lubliniec, Pszczyna, Zawiercie) tworzą pośredni obszar funkcjonalny. Rdzeń oraz obszar węzłowy Subregionu Centralnego przedstawia **Mapa 2**.

² Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Jaworzno, Katowice, Mysłowice, Piekary Śląskie, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Świętochłowice, Tychy, Zabrze.

³ Będziński, bieruńsko-lędziński, gliwicki, lubliniecki, mikołowski, pszczyński, tarnogórski, zawierciański.

⁴ Kryteria przeprowadzonej delimitacji znajdują się w Diagnozie sytuacji w zakresie planowania przestrzennego w Subregionie Centralnym.

Mapa 2. Rdzeń oraz obszar węzłowy Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL i BDOT10k oraz diagnozy sytuacji w zakresie planowania przestrzennego dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego.

Zgodnie z SRW w wymiarze funkcjonalnym centrum subregionu stanowi Metropolia Górnośląska (MG), składająca się z 23 miast, w tym miasta wojewódzkiego. Jest to kluczowy obszar funkcjonalny regionu, w którym realizowane są przede wszystkim funkcje gospodarcze, naukowe, badawczo-rozwojowe, kulturalne i zdrowotne. W skład Bezpośredniego Otoczenia Funkcjonalnego Metropolii Górnośląskiej (BOFMG) wchodzi natomiast 29 gmin. Zachodzą w nim silne procesy przepływu czynników rozwojowych z obszaru MG oraz postępować będą procesy integracji usług i planowania rozwoju. Strukturę funkcjonalną subregionu uzupełniają Lokalne Ośrodki Rozwoju (LOR), w których realizowane są procesy rozwojowe na poziomie lokalnym. Obszar Subregionu Centralnego według delimitacji bazującej na Strategii Rozwoju Województwa przedstawia **Tabela 1**.

Tabela 1. Obszar Subregionu Centralnego według delimitacji bazującej na Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego

Metropolia Górnośląska (MG)	Bezpośredni Obszar Funkcjonalny (BOF) Metropolii Górnośląskiej	Pozostałe gminy Subregionu Centralnego (pośredni obszar funkcjonalny Metropolii Górnośląskiej)
Będzin	Bobrowniki	Boronów
Bieruń	Bojszowy	Ciasna
Bytom	Chełm Śląski	Goczałkowice-Zdrój
Chorzów	Gierałtowice	Herby
Czeladź	Imielin	Irządze
Dąbrowa Górnicza	Kalety	Kochanowice
Gliwice	Kobiór	Koszęcin
Jaworzno	Krupski Młyn	Kroczyce
Katowice	Lędziny	Lubliniec*
Knurów	Łazy	Ogrodzieniec
Łaziska Górne	Miasteczko Śląskie	Pawłowice
Mikołów	Miedzna	Pawonków
Mysłowice	Mierzęcice	Pilica
Piekary Śląskie	Ornontowice	Poręba
Radzionków	Orzesze	Pszczyna*
Ruda Śląska	Ożarówce	Suszec
Siemianowice Śląskie	Pilchowice	Szczekociny
Sosnowiec	Psary	Włodowice
Świętochłowice	Pyskowice	Woźniki
Tarnowskie Góry	Rudziniec	Zawiercie*
Tychy	Siewierz	Żarnowiec
Wojkowice	Sławków	
Zabrze	Sośnicowice	
	Świerklaniec	

Metropolia Górnośląska (MG)	Bezpośredni Obszar Funkcjonalny (BOF) Metropolii Górnośląskiej	Pozostałe gminy Subregionu Centralnego (pośredni obszar funkcjonalny Metropolii Górnośląskiej)
	Toszek	
	Tworóg	
	Wielowieś	
	Wyry	
	Zbrostawice	

*- Lokalne Ośrodki Rozwoju

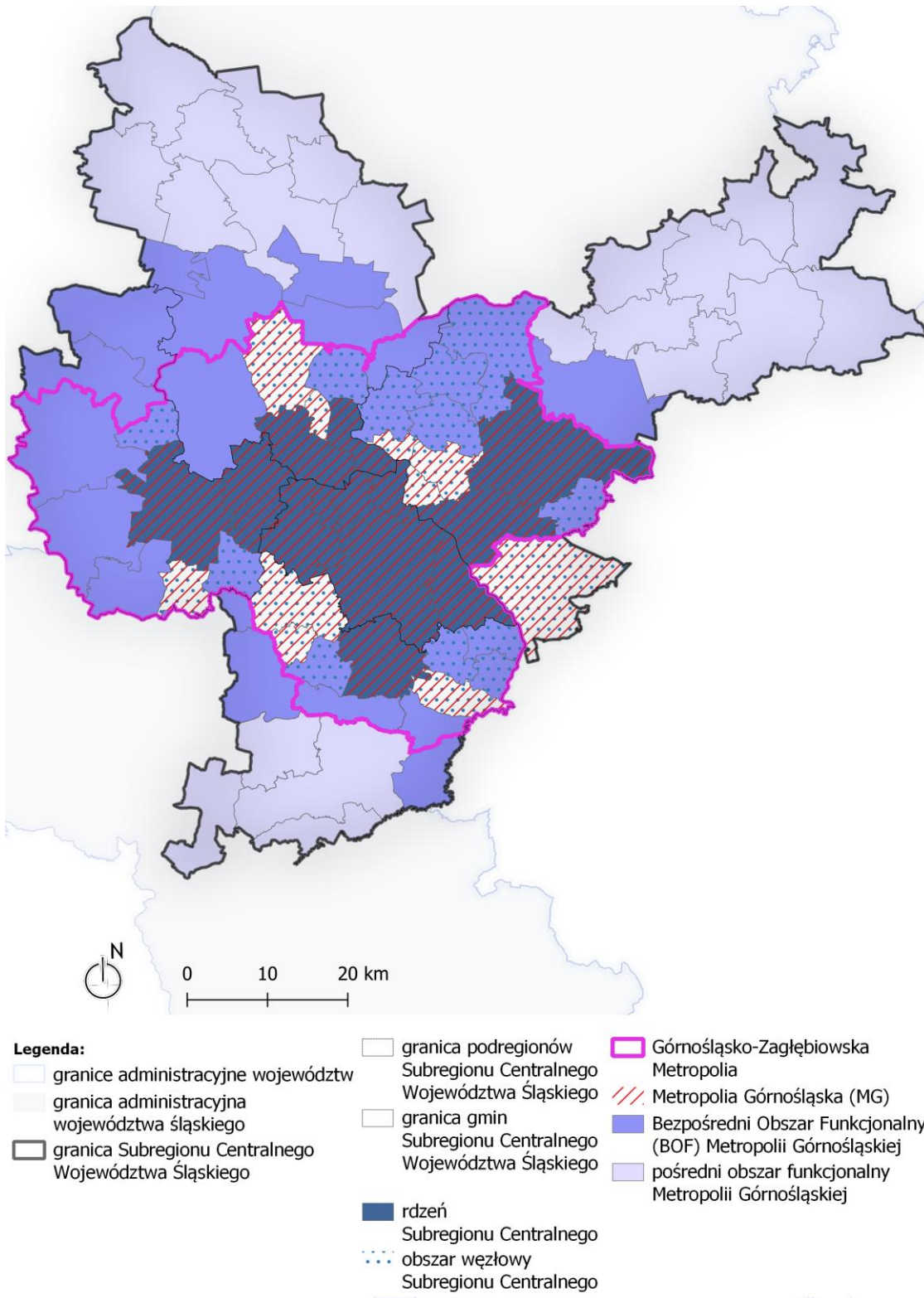
Źródło: Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie.

Centrum subregionu w wymiarze administracyjnym stanowi funkcjonująca od 1 stycznia 2018 roku Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia (GZM). Została ona powołana na mocy Rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie utworzenia w województwie śląskim związku metropolitalnego pod nazwą „Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia” z siedzibą w Katowicach, a działa na podstawie Ustawy z dnia 9 marca 2017 roku o związku metropolitalnym w województwie śląskim. GZM zamieszkiwało na koniec 2020 roku niespełna 2,2 mln mieszkańców. W skład GZM wchodzi 41 miast i gmin: Będzin, Bieruń, Bobrowniki, Bojszowy, Bytom, Chełm Śląski, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gierałtówice, Gliwice, Imielin, Katowice, Knurów, Kobiór, Łędziny, Łaziska Górne, Mierzęcice, Mikołów, Mysłowice, Ożarowice, Piekary Śląskie, Pilchowice, Psary, Pyskowice, Radzionków, Ruda Śląska, Rudziniec, Siemianowice Śląskie, Siewierz, Sławków, Sosnowiec, Sośnicowice, Świerklaniec, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Tychy, Wojkowice, Wyry, Zabrze i Zbrostawice. Do kompetencji związku metropolitalnego należy wykonywanie zadań publicznych w następującym zakresie:

- kształtowania ładu przestrzennego;
- rozwoju społecznego i gospodarczego obszaru związku metropolitalnego;
- planowania, koordynacji, integracji, a także rozwoju publicznego transportu zbiorowego (transportu drogowego, kolejowego i innego transportu szynowego) oraz zrównoważonej mobilności miejskiej;
- metropolitalnych przewozów pasażerskich;
- udziału w ustalaniu przebiegu dróg wojewódzkich i krajowych na obszarze związku metropolitalnego;
- promocja związku metropolitalnego oraz jego obszaru⁵.

⁵ Ustawa z dnia 9 marca 2017 roku o związku metropolitalnym w województwie śląskim.

Mapa 3. Delimitacja Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych BDL i BDOT10k, Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” oraz diagnozy sytuacji w zakresie planowania przestrzennego dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego.

Delimitacja funkcjonalna przestrzeni przeprowadzona w ramach diagnozy strategicznej subregionu nie jest zbieżna z delimitacją funkcjonalną GZM (**Mapa 3**). Ze względu na dużą powierzchnię obszaru Subregionu Centralnego oraz dynamikę procesów gospodarczych toczących się na jego terytorium, powiązania funkcjonalne między gminami są różne, w zależności od przyjętych kryteriów wzajemnych relacji. Powiązania te są tak samo istotne jak główny układ relacji: MG – BOF – pośredni obszar funkcjonalny. W praktyce oznacza to, że prowadzenie polityki rozwoju Subregionu Centralnego wymaga zarówno uwzględnienia procesów integracyjnych prowadzących od obszaru pośredniego do MG i Katowic, jak i zachowania spójności przestrzennej przez równoważenie poziomów rozwoju podregionów.

Dodatkowo w województwie śląskim mamy do czynienia z sytuacją, w której delimitacja funkcjonalna przestrzeni przyjęta w SRW na potrzeby prowadzenia polityki rozwoju regionu nie jest zbieżna z delimitacją statystyczną w systemie NUTS. Sytuacja ta znacząco utrudnia wyodrębnianie statystycznego obrazu Subregionu Centralnego w układzie funkcjonalnym. W szczególności dotyczy to danych gromadzonych na poziomie nie niższym niż NUTS 3 lub danych, których nie można wprost sumować bądź uśredniać ze względu na algorytm ich gromadzenia lub wskaźnikowego obliczania. Stąd też, w miejscach gdzie nie jest możliwe lub uprawnione prezentowanie danych w innym układzie, w Strategii posługuje się odniesieniami statystycznymi w układzie NUTS 3. W miejscach gdzie uzasadnione jest wskazanie specyfiki miejscowej, a istnieją opracowane dane statystyczne lub zgromadzono dane empiryczne, posługuje się nimi w układzie gmin.

Słabość: Złożona struktura terytorialna zróżnicowana pod względem powierzchni, demografii oraz pełnionych funkcji.

Rekomendowane działania: Podjęcie działań zaplanowanych do realizacji przez JST w sposób zintegrowany i komplementarny, rozwój narzędzi planowania, wdrażania i monitorowania procesów rozwojowych w subregionie, rozwój i integracja e-usług publicznych.

Potencjał instytucjonalny Subregionu Centralnego

Na terenie Subregionu Centralnego funkcjonuje 81 jednostek samorządu terytorialnego (73 gminy, 8 powiatów).

Dla sprawnego, efektywnego i partnerskiego wdrażania Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych powstała zinstytucjonalizowana forma partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego z obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego – stowarzyszenie Związek Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego.

Realizowane działania zwiększyły efektywność projektów wdrażanych w ramach instrumentu ZIT w perspektywie 2014-2020, a także pozwoliły na budowanie partnerskich relacji i współpracy pomiędzy samorządami tworzącymi Związek ZIT.

Związek Subregionu Centralnego prowadził wsparcie kompetencyjne dla potencjalnych wnioskodawców oraz Członków Związku. Blisko 5 tysięcy osób skorzystało ze szkoleń, warsztatów, seminariów, spotkań informacyjnych i wymiany dobrych praktyk na przestrzeni ostatnich 7 lat. Ponadto odbywały się liczne robocze spotkania z potencjalnymi wnioskodawcami w zakresie merytorycznego wsparcia przy przygotowaniu projektów.

Budowanie wysokiej jakości kapitału ludzkiego w:

- jednostkach samorządu terytorialnego będących Członkami Związku;
- biurze Związku Subregionu Centralnego;

jest istotnym działaniem w kontekście zmiany modelu działania Związku ZIT w perspektywie 2021-2027. Pozwoli to na wzmocnienie koordynacji działań rozwojowych w subregionie oraz podniesienie jakości projektów realizowanych na jego obszarze.

Silne strony: Doświadczenie instytucjonalne Związku Subregionu Centralnego w koordynacji współpracy w subregionie i podejmowaniu działań przez wszystkich członków Związku.

Słabości i zagrożenia: Złożona struktura terytorialna zróżnicowana pod względem powierzchni, demografii oraz pełnionych funkcji, częste zmiany przepisów, nowe zasady realizacji projektów w ramach polityki spójności.

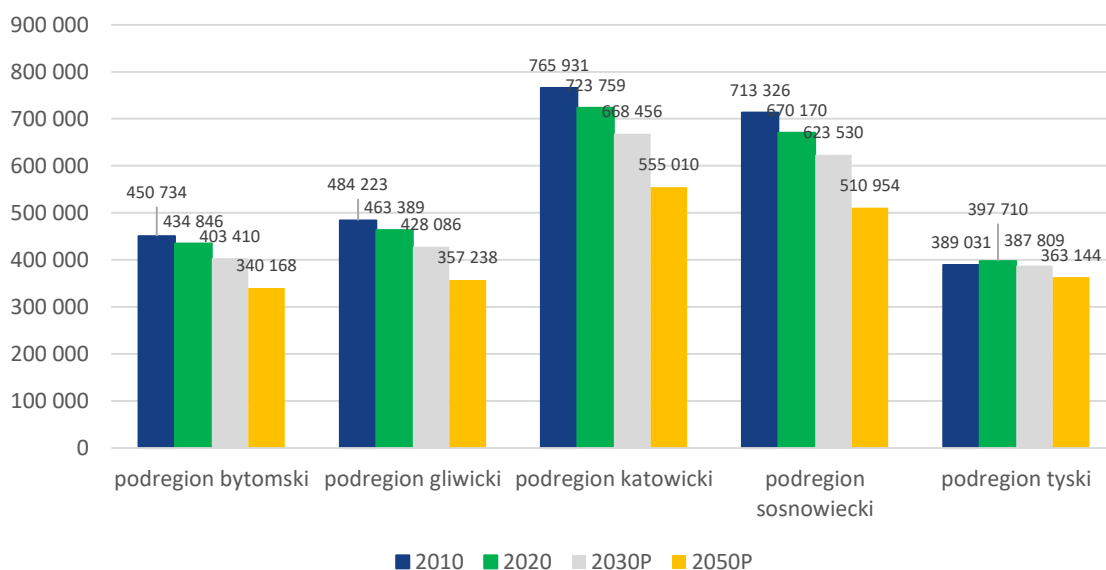
Rekomendowane działania: Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i kadrowego Związku Subregionu Centralnego, rozwój kompetencji i umiejętności pracowników jednostek samorządu terytorialnego.

2.2. Sytuacja społeczno-gospodarcza Subregionu Centralnego

Demografia

Od 2010 roku liczba ludności subregionu systematycznie spada. W 2020 roku wynosiła 2 689 874 osób względem 2 803 245 osób dziesięć lat wcześniej. Prognozuje się, że w 2030 roku Subregion będzie zamieszkiwać 2 511 591 osób, a w 2050 roku będzie to 2 126 514 osób. Prognozę liczby ludności w Subregionie Centralnym w 2030 i 2050 roku przedstawia **Wykres 1**.

Wykres 1. Prognoza ludności Subregionu Centralnego i jego poszczególnych podregionów do 2050 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

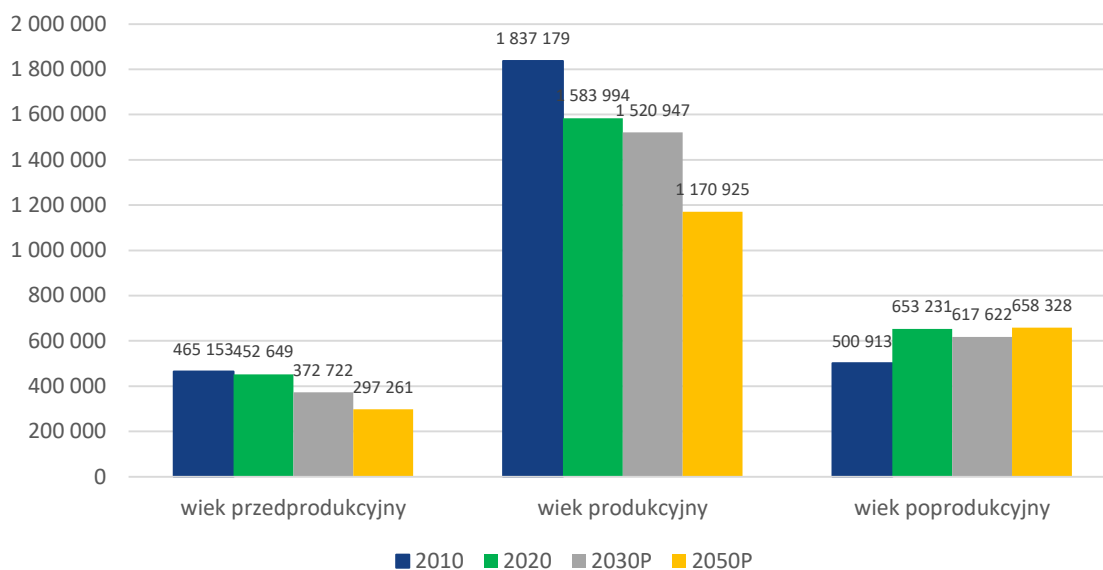
W 2020 roku najwięcej osób zamieszkiwało podregion katowicki – 723 759 osób, a najmniej podregion tyski – 397 710, choć jest to jedyny podregion, w którym liczba ludności wzrasta. Wzrost liczby ludności odnotowywany jest na terenach wiejskich, co można łączyć z postępującą suburbanizacją. Zwiększa się także populacja osób w wieku poprodukcyjnym, co obrazuje **Tabela 2**. Prognozy do 2050 roku także wskazują na dalszy wzrost liczby mieszkańców w tej grupie wiekowej, co obrazuje **Wykres 2**.

Tabela 2. Ludność Subregionu Centralnego w podziale na grupy wiekowe

Kategoria	Wiek przedprodukcyjny			Wiek produkcyjny			Wiek poprodukcyjny		
	2010	2020	Zmiana 2010-2020	2010	2020	Zmiana 2010-2020	2010	2020	Zmiana 2010-2020
Subregion Centralny	465 153	452 649	-2,7%	1 837 179	1 583 994	-13,8%	500 913	653 231	30,4%
Podregion bytomski	77 361	73 257	-5,3%	292 334	259 553	-11,2%	81 039	102 036	25,9%
Podregion gliwicki	80 295	77 666	-3,3%	318 034	274 356	-13,7%	85 894	111 367	29,7%
Podregion katowicki	124 281	120 490	-3,1%	496 432	424 542	-14,5%	145 218	178 727	23,1%
Podregion sosnowiecki	110 466	104 270	-5,6%	471 235	388 090	-17,6%	131 625	177 810	35,1%
Podregion tyski	72 750	76 966	5,8%	259 144	237 453	-8,4%	57 137	83 291	45,8%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Wykres 2. Prognoza liczby ludności według grup wiekowych w Subregionie Centralnym do 2050 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Depopulacja w miastach w zderzeniu ze starzejącym się społeczeństwem, może nieść ze sobą negatywne skutki społeczno-gospodarcze. Dostępnymi rozwiązaniami tych problemów może być zwiększenie dostępności do usług społecznych i zdrowotnych, zapobieganie izolacji społecznej osób starszych, wzmacnianie kształcenia ustawicznego czy dostosowywanie przestrzeni publicznej do potrzeb osób mających trudności w poruszaniu się. Depopulacja i kurczenie się miast z jednej strony, i niekoordynowana suburbanizacja z drugiej mogą mieć niekorzystny wpływ na zamieranie centrów miast i ogólną degradację przestrzeni publicznej, a w konsekwencji występowanie negatywnych zjawisk społecznych. Jednym z nich jest obserwowany brak integracji z lokalną społecznością ludności napływającej na skutek postępującej suburbanizacji.

Jednocześnie na kwestie ludnościowe w subregionie wpłynęła rosyjska agresja na Ukrainę. W centralnej części subregionu pod koniec 2022 roku przebywało ponad 231 tysięcy migrantów z Ukrainy. Najwięcej było ich tuż po rozpoczęciu działań wojennych w Ukrainie – w marcu 2022 roku ponad 300 tysięcy osób, a w kwietniu 2022 roku 296 tys. Liczba ludności ukraińskiej systematycznie spada, nie można jednak wykluczyć, że przedłużająca się wojna i jej skutki spowodują ponowny napływ migrantów z Ukrainy.

Słabości i zagrożenia: Spadająca ogólna liczba mieszkańców, niekorzystne trendy demograficzne, wzrastająca liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym, postępująca suburbanizacja, niestabilna sytuacja geopolityczna.

Rekomendowane działania: Podnoszenie jakości i dostępności usług społecznych i zdrowotnych, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i izolacji społecznej,

dostosowywanie przestrzeni publicznych dla osób ze specjalnymi potrzebami, kompleksowa rewitalizacja przestrzeni miejskich oraz przekształcanie terenów pogórnicych i poprzemysłowych na cele społeczne, wzmacnianie roli kształcenia ustawicznego, rozwój narzędzi planowania, wdrażania i monitorowania procesów rozwojowych w subregionie.

Gospodarka i rynek pracy

Subregion Centralny Województwa Śląskiego to podregion wysoko rozwinięty gospodarczo. Na jego terenie zlokalizowanych jest duża liczba firm - w szczególności duży poziom przedsiębiorczości cechuje centrum Subregionu Centralnego, czyli podregion katowicki, gdzie ulokowanych jest sporo przedsiębiorstw, także działających międzynarodowo. Gospodarka Subregionu Centralnego opiera się dużej części na przemyśle i usługach, marginalne znaczenie ma rolnictwo, choć jest ono wymieniane jako ważna gałąź gospodarki dla niektórych gmin wiejskich Subregionu Centralnego. Subregion Centralny Województwa Śląskiego cechuje się zróżnicowaniem gospodarczym – funkcjonują na jego terenie firmy z różnych branż i gałęzi gospodarki, od przedsiębiorstw przemysłowych poprzez firmy działające w obszarze innowacyjnych technologii po korporacje specjalizujące się w usługach.

Subregion Centralny jest jednym z najsilniejszych gospodarczo obszarów województwa śląskiego oraz kraju, będąc jednocześnie najbardziej zróżnicowanym gospodarczo, co w szczególności widoczne jest na obszarze poszczególnych podregionów.

Podregion katowicki cechują najwyższe wartości wskaźnika PKB per capita. Katowice są stolicą województwa oraz siedzibą wielu firm, oferując liczne miejsca pracy dla mieszkańców regionu. Dominującymi podmiotami gospodarki wg sekcji PKD 2020, bez rozróżniania własności są handel hurtowy i detaliczny, budownictwo, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna oraz przetwórstwo przemysłowe. Podregion aspiruje do rozwoju w kierunku nowoczesnych usług biznesowych, rozwoju branż kreatywnych, IT czy B+R (przykład: tworzenie w katowickiej dzielnicy Nikiszowiec Dzielnicy Nowych Technologii i jej sztandarowego projektu – Centrum Usług Biznesu Kreatywnego), co jest istotne w kontekście transformacji społeczno-gospodarczej. Podregion katowicki to także silne zaplecze akademickie oraz obecność instytutów badawczo-rozwojowych. W jego miastach ulokowana jest większość uczelni publicznych i niepublicznych, co może mieć pozytywny wpływ na przeprowadzenie transformacji społeczno-gospodarczej w wymiarze kreacji nowych obszarów działalności – z jednej strony poprzez kooperację środowiska akademickiego i badawczo-rozwojowego z biznesem, a z drugiej przez tworzenie nowych kierunków studiów, zastępujących te w likwidowanych branżach i tworzących kadry dla nowych branż.

Na drugim miejscu w zakresie PKB per capita znajduje się podregion tyski. Dominuje w nim przemysł – 55,1% Wartości Dodanej Brutto wytwarzanej w tym podregionie, ze szczególnie

mocno działającą branżą motoryzacyjną. Bieruń stanowi obecnie zaplecze Małopolski w kontekście rynku pracy, w którym poza przemysłem wydobywczym mocno działa także branża spożywcza. Podregion tyski nie ma silnego zaplecza akademickiego oraz sektora B+R, a przez swoją dużą produktywność, jest bardziej niż inne podregiony narażony na negatywne skutki kryzysów, które obecnie występują. Istotną zatem jest budowa zrównoważonej gospodarki (na przykład poprzez utworzenie podregionalnego hubu gospodarczego), a także współpraca ze środowiskiem akademickim i sektorem B+R z regionu.

Podregion gliwicki jest na trzecim miejscu w województwie śląskim pod względem PKB per capita. W podregionie dominują dwa ośrodki miejskie – Gliwice i Zabrze, z przewagą Gliwic. Gliwice charakteryzują się mocną pozycją firm działających w sektorze nowoczesnych technologii. Przekuwa się to na wysoką pozycję miasta w Rankingu powiatów województwa śląskiego w zakresie Wskaźnika Rozwoju Terytorialnego za rok 2018 – piąte miejsce w klasyfikacji ogólnej i pierwsze w obszarze Nowoczesna gospodarka, Zabrze w tym zestawieniu znajduje się na 15 pozycji⁶.

Dominującymi podmiotami gospodarki w podregionie gliwickim według sekcji PKD 2020, bez rozróżniania własności są handel hurtowy i detaliczny, budownictwo, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna oraz przetwórstwo przemysłowe.

Podregion gliwicki to także silne zaplecze akademickie oraz obecność instytutów badawczo-rozwojowych. W Gliwicach i w Zabrzu funkcjonują uczelnie publiczne i niepubliczne, a najważniejsze z nich to Politechnika Śląska oraz Śląski Uniwersytet Medyczny. Uczelnie mogą mieć pozytywny wpływ na przeprowadzenie transformacji społeczno-gospodarczej w wymiarze kreacji nowych obszarów działalności – poprzez kooperację środowiska akademickiego i badawczo-rozwojowego z biznesem, tworzenie nowych kierunków studiów, zastępujących te w likwidowanych branżach i tworzących kadry dla nowych branż, a także zmiany profilu działalności. Podczas warsztatów diagnostycznych poruszono kwestię niedostosowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy, co w kontekście transformacji społeczno-gospodarczej wymagać będzie szczególnej uwagi.

W podregionie sosnowieckim prężnie rozwija się branża logistyczna – ulokowanych jest tam najwięcej centrów logistycznych. Związane jest to z dobrym skomunikowaniem zarówno drogowym jak i kolejowym. W Sławkowie znajduje się Euroterminal, będący terminalem przeładunkowym. To najdalej wysunięta na zachód szerokotorowa linia kolejowa, dzięki czemu możliwy jest rozwój transportu kontenerowego na trasie Daleki Wschód i Azja – Europa Zachodnia. Jednocześnie Euroterminal znajduje się w pobliżu przecięcia Paneuropejskich Korytarzy Transportowych łączących Wschód z Zachodem (Paneuropejski

⁶ Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego Zielone Śląskie 2030, str. 70-71.

Korytarz Transportowy III) oraz Północ z Południem (Paneuropejski Korytarz Transportowy VI).

Podregion bytomski cechuje się najniższą wartością PKB per capita nie tylko spośród wszystkich podregionów Subregionu Centralnego, ale także w skali całego województwa. Ponadto wytwarza on najmniejszą część PKB spośród wszystkich podregionów w województwie. Podregion ten w dalszym ciągu odczuwa skutki wieloletniej działalności sektora wydobywczego i restrukturyzacji w latach 90., która wpłynęła zarówno na przestrzeń, powodując jej degradację, jak i na lokalną społeczność.

W 2020 roku bezrobocie w Subregionie Centralnym wynosiło 3,3% i było mniejsze niż w ogóle województwa (3,4%) i w kraju (4,6%). Najwyższą stopą bezrobocia charakteryzuje się podregion bytomski – 7,6% oraz sosnowiecki – 6,4%. Najkorzystniejsza sytuacja w tym zakresie ma miejsce w podregionach katowickim (3%) i tyskim (3,5%). W strukturze bezrobotnych Subregionu Centralnego większą część stanowią kobiety – 54,6%. Z kolei pod względem wieku najwięcej osób bezrobotnych jest w przedziale 35-44 lata (27,3%) oraz 25-34 lata (25,7%). W tym miejscu warto podkreślić, że na przestrzeni 10 lat zwiększył się odsetek osób pozostających bez pracy w wieku 55 lat i więcej. W 2010 roku stanowili oni 10,9% bezrobotnych, a w 2020 roku już 17,5%. Pod względem wykształcenia wśród bezrobotnych dominują osoby z wykształceniem gimnazjalnym, podstawowym i niepełnym podstawowym – 28,1%. Drugą największą grupą są osoby z wykształceniem zasadniczym zawodowym, choć ich udział w strukturze spadł od 2010 roku z poziomu 27,2% do 23,9% w 2020 roku. Na przestrzeni 10 lat wzrósł udział w strukturze bezrobotnych osób z wykształceniem wyższym – z 11,0% w 2010 roku do 14,9% w 2020 roku, jest to spowodowane wzrostem zainteresowania kształceniem wyższym. Przekłada się to na wzrost poziomu wykształcenia społeczeństwa, a jednocześnie może świadczyć o niedopasowaniu oferty edukacyjnej, także szkolnictwa wyższego, do potrzeb rynku pracy.

Silne strony: Subregion jest jednym z najsilniejszych gospodarczo obszarów województwa, stosunkowo niskie bezrobocie zarówno w porównaniu z ogółem województwa jak i w skali kraju.

Słabości i zagrożenia: Zróżnicowanie gospodarcze podregionów oraz wewnętrzne różnice rozwojowe w podregionach, niedopasowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy, wzrastająca liczba osób w wieku 55+ w strukturze osób bezrobotnych, wzrastający udział w strukturze bezrobotnych osób z wykształceniem wyższym.

Rekomendowane działania: Zmiana profilu kształcenia w szkołach branżowych kształcących w zawodach górniczych i związanych z przemysłem tradycyjnym, przekształcanie terenów pogórniczych i poprzemysłowych na cele gospodarcze, wzmacnianie roli kształcenia ustawicznego.

Na koniec 2020 roku na terenie Subregionu Centralnego funkcjonowały 303 743 podmioty wpisane do rejestru REGON. Stanowiło to 61,5% wszystkich podmiotów województwa śląskiego. Choć liczba przedsiębiorstw w Subregionie Centralnym z roku na rok rośnie w średniorocznym tempie 0,8% (CAGR), to tempo wzrostu jest nieznacznie niższe niż w ogóle województwa śląskiego (0,9%), ale znacznie niższe niż w ogóle kraju (1,8%). Wynika to z faktu, że województwo śląskie i jego centrum – Subregion Centralny – to obszar o wysokim poziomie rozwoju. Dynamika zmian dla dojrzałego gospodarczo obszaru jest zwykle niższa niż dla obszarów rozwijających się o niższym poziomie gospodarczym, które w dużej części wpływają na wyższą dynamikę liczby podmiotów w ogóle kraju. Według danych GUS w 2020 roku na 1 000 mieszkańców w Subregionie Centralnym przypadało 113 podmiotów gospodarczych – więcej niż w 2010 roku (100), a wartość tego wskaźnika niemal nieprzerwanie rosta (wyjątkiem jest rok 2011, gdy spadła w stosunku do roku poprzedniego) w ostatniej dekadzie. Wynik Subregionu Centralnego jest lepszy niż wynik całego województwa śląskiego (110 podmiotów gospodarczych na 1 000 ludności), ale gorszy niż wynik całego kraju (122 podmioty gospodarcze na 1 000 ludności). Najlepsze wyniki w tym zakresie, wyższe od średniej krajowej, notuje podregion katowicki – 125 podmiotów na 1 000 ludności. Na drugim miejscu jest podregion gliwicki – 113 podmiotów na 1 000 ludności. Pozostałe podregiony charakteryzują się relatywnie niskim wynikiem w tym zakresie – nieco ponad 100 podmiotów na 1 000 ludności.

W strukturze podmiotów wpisanych do rejestru REGON w Subregionie Centralnym dominują mikroprzedsiębiorstwa – podmioty zatrudniające do 9 osób stanowią 95,7% wszystkich podmiotów. Struktura przedsiębiorstw w subregionie zmienia się w kierunku rosnącego znaczenia mikroprzedsiębiorstw – w 2010 roku stanowiły one 94,2% wszystkich podmiotów. Spada liczba przedsiębiorstw większych – zarówno zatrudniających 10-49 pracowników (spadek o 22,3%), 50-249 pracowników (spadek o 2,9%), 250-999 pracowników (spadek o 11,8%), jak i powyżej 1 000 pracowników (spadek o 3,6%). Szczegółową strukturę podmiotów wpisanych do rejestru REGON w Subregionie Centralnym według sekcji PKD w 2010 i 2020 roku przedstawia **Tabela 3**.

Tabela 3. Struktura podmiotów wpisanych do rejestru REGON w Subregionie Centralnym wg sekcji PKD w 2010 i 2020 r.

Symbol sekcji	Nazwa sekcji	Liczba podmiotów		Udział w ogólnej liczbie podmiotów		Zmiana liczby podmiotów 2010-2020
		2010	2020	2010	2020	
A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	1 955	1 873	0,7%	0,6%	-4,2%
B	Górnictwo i wydobywanie	211	388	0,1%	0,1%	83,9%

Symbol sekcji	Nazwa sekcji	Liczba podmiotów		Udział w ogólnej liczbie podmiotów		Zmiana liczby podmiotów 2010-2020
		2010	2020	2010	2020	
C	Przetwórstwo przemysłowe	22 124	24 379	7,9%	8,1%	10,2%
D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	162	478	0,1%	0,2%	195,1%
E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	989	1 154	0,4%	0,4%	16,7%
F	Budownictwo	30 650	34 448	11,0%	11,4%	12,4%
G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	87 033	71 793	31,1%	23,7%	-17,5%
H	Transport i gospodarka magazynowa	20 418	19 188	7,3%	6,3%	-6,0%
I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	8 675	8 571	3,1%	2,8%	-1,2%
J	Informacja i komunikacja	6 754	12 656	2,4%	4,2%	87,4%
K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	11 047	9 145	3,9%	3,0%	-17,2%
L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	17 024	22 493	6,1%	7,4%	32,1%

Symbol sekcji	Nazwa sekcji	Liczba podmiotów		Udział w ogólnej liczbie podmiotów		Zmiana liczby podmiotów 2010-2020
		2010	2020	2010	2020	
M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	23 676	32 141	8,5%	10,6%	35,8%
N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	6 893	9 619	2,5%	3,2%	39,5%
O	Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	818	818	0,3%	0,3%	0,0%
P	Edukacja	8 117	10 671	2,9%	3,5%	31,5%
Q	Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	12 651	18 432	4,5%	6,1%	45,7%
R	Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	4 682	5 381	1,7%	1,8%	14,9%
S i T	Pozostała działalność usługowa i Gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników; gospodarstwa domowe produkujące wyroby i świadczące usługi na własne potrzeby	15 926	18 803	5,7%	6,2%	18,1%
U	Organizacje i zespoły eksterytorialne	2	7	0,0%	0,0%	250,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Największy udział w strukturze przedsiębiorstw według sekcji PKD miały w Subregionie Centralnym w 2020 roku podmioty zarejestrowane w sekcji G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (23,7%). Drugie miejsce

w strukturze zajmuje sekcja F – Budownictwo z 11,4% udziału. Trzecie miejsce zajmuje w strukturze sekcja M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna z udziałem na poziomie 10,6% w 2020 roku, co oznacza wzrost z udziału na poziomie 8,5% w 2010 roku przy wzroście liczby firm z tej sekcji o 35,8%.

Na terenie Subregionu Centralnego funkcjonuje utworzona w 1996 roku Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna (KSSE), obejmująca swoim zasięgiem województwo śląskie i kilka powiatów województwa opolskiego. Obecnie działa w niej ponad 450 przedsiębiorstw, które łącznie zainwestowały około 42 miliardy zł i stworzyły 80 tysięcy miejsc pracy. Największa część inwestycji w KSSE (61,2%) dotyczy branży motoryzacyjnej. Strefa w ramach działań wspierających oferuje spotkania w ramach grup tematycznych, nawiązywanie współpracy, badania rynku dla firm z różnych branż (między innymi wyrobów ze szkła, metalowej, budowlanej czy spożywczej). Największa podstrefa KSSE znajduje się w podregionie gliwickim. Funkcjonuje w niej 201 podmiotów gospodarczych, z czego większość (108) działa w podregionie gliwickim. Najwięcej z nich jest w Gliwicach (83). Pozostałe ulokowane są w Zabrze (19), Paniówkach (3), Kleszczowie (1), Przyszowicach (1) i Pyskowicach (1). Dominującym rodzajem działalności są branże: motoryzacyjna (22 podmiotów), metalowa (21) i maszynowa (10).

Samorządy lokalne w Subregionie Centralnym stworzyły także strefy aktywności gospodarczej, przygotowanie do prowadzenia działalności gospodarczej i zachęcające do inwestycji. Te strefy to: Strefa Aktywności Gospodarczej w Zawierciu, Dąbrowska Strefa Aktywności Gospodarczej w Dąbrowie Górniczej, Bytomska Strefa Aktywności Gospodarczej, Strefa Aktywności Gospodarczej w Sośnicowicach, Strefa Aktywności Gospodarczej w Piekarach Śląskich oraz Ożarówicka Strefa Aktywności Gospodarczej.

W Subregionie Centralnym działają także parki przemysłowe i technologiczne, przygotowane pod funkcjonowanie podmiotów gospodarczych z infrastrukturą techniczną, a w przypadku parków technologicznych – mających na celu dodatkowo transfer wiedzy i technologii między sferą naukowo-badawczą a przedsiębiorcami. Wsparcie dla przedsiębiorców oferują także inkubatory przedsiębiorczości.

Wciąż ważną gałąź gospodarki zarówno województwa śląskiego jak i Subregionu Centralnego stanowi górnictwo oraz branże z nim powiązane. Województwo śląskie pozostaje najbardziej zależnym od węgla regionem w Unii Europejskiej, pomimo zmniejszenia o połowę produkcji węgla względem początku lat 90 (spadek z niemal 150 mln t/rok do około 73 mln t/rok). Na terenie Subregionu Centralnego w 2020 roku działało 388 przedsiębiorstw w sekcji B Polskiej Klasyfikacji Działalności – Górnictwo i wydobywanie, z czego 52 w dziale 05 Wydobywanie węgla kamiennego i węgla brunatnego (lignitu). W odniesieniu do tego zawężonego obszaru działalności (sekcja B dział 05) to 83,9% wszystkich tego typu podmiotów w województwie śląskim i 47,7% w kraju. Oprócz samego sektora górniczego ważne jest także otoczenie rynkowe i przedsiębiorstwa powiązane z tą branżą. Przede wszystkim są to podmioty

bezpośrednio związane z górnictwem, które są dostawcami dla sektora tj. przedsiębiorstwa produkujące i dostarczające maszyny i urządzenia górnicze, a także wyspecjalizowane usługi wspomagające górnictwo. Kolejną grupę stanowią bezpośredni odbiorcy wyrobów węglowych, dla których jest on podstawowym surowcem wykorzystywanym w elektrowniach, elektrociepłowniach i koksowniach. Ostatnią grupę stanowią dostawcy, którzy są pośrednio związani z branżą, a ich usługi i produkty mogą być kierowane także do innych branż, np. usługi transportowe lub producenci niewyspecjalizowanych maszyn, urządzeń i materiałów. Pośrednio powiązani z branżą górniczą są również ostateczni odbiorcy usług opartych na węglu oraz rodziny pracowników zatrudnionych w górnictwie i związanych z nim przedsiębiorstw.

Każdy z pięciu podregionów Subregionu Centralnego zostanie objęty procesem transformacji. W Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie zidentyfikowane zostały gminy, w których w wyniku transformacji wystąpią lub już wystąpiły jej negatywne skutki. Identyfikacja ta nastąpiła poprzez występowanie na terenie danej gminy jednej z poniższych przesłanek:

- występowanie terenów pogórnicznych po zakończonej działalności wydobywczej (kopalnie zlikwidowane lub w likwidacji);
- prowadzenie działalności wydobywczej węgla kamiennego;
- występowanie znaczącej liczby osób pracujących w sektorze górniczym oraz istotnego odsetka pracujących w górnictwie w stosunku do ogółu zatrudnionych.

Pozwoliło to wyróżnić 3 typy gmin w transformacji górniczej: gminy z problemem społecznym, gminy z problemem przestrzennym oraz gminy z problemem społeczno-przestrzennym. Szczegóły ich klasyfikacji według podziału wskazanego powyżej przedstawia **Tabela 4.**

Tabela 4. Gminy w transformacji górniczej

Podregion	Gminy z problemem społecznym	Gminy z problemem przestrzennym	Gminy z problemem społeczno - przestrzennym
Bytomski	-	Bytom, Piekary Śląskie, Radzionków, Zbrosławice	-
Gliwicki	-	Gliwice, Sośnicowice, Zabrze	Gierałtówice, Knurów, Pilchowice
Katowicki	-	Chorzów, Katowice, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice	Mysłowice, Ruda Śląska
Sosnowiecki	-	Będzin, Bobrowniki, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Psary, Sosnowiec, Wojkowice	Jaworzno

Podregion	Gminy z problemem społecznym	Gminy z problemem przestrzennym	Gminy z problemem społeczno - przestrzennym
Tyski	-	Goczałkowice-Zdrój, Mikołów, Pszczyna, Tychy	Bieruń, Bojszowy, Chełm Śląski, Imielin, Lędziny, Łaziska Górne, Miedźna, Ornontowice, Orzesze, Pawłowice, Suszec, Wyry

Źródło: Opracowanie własne.

W opracowaniu Polskiego Instytutu Ekonomicznego pn. Wskaźnik Wrażliwości Regionów Górniczych na transformację energetyczną – obraz na podstawie danych z powiatów, Working Paper nr 4, wskazane zostały powiaty i miasta na prawach powiatu najbardziej wrażliwe na transformację energetyczną. Klasyfikacja ta została sporządzona na podstawie wskaźników dotyczących poziomu rozwoju gospodarczego, statystyk rynku pracy, czynników społecznych, a także wpływu likwidacji kopalni przekazanych do Spółki Restrukturyzacji Kopalń od 2015 roku. Najwyższym poziomem wrażliwości na transformację w Subregionie Centralnym charakteryzują się Bytom, Ruda Śląska, Zabrze, Świętochłowice, Mysłowice, powiat bieruńsko-lędziński, powiat gliwicki oraz powiat pszczyński. Z kolei za najmniej wrażliwe na transformację uznane zostały Dąbrowa Górnicza, Gliwice, Katowice, Tychy i Jaworzno.

Silne strony: Aktywna działalność Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej i stref aktywności gospodarczej, zidentyfikowanie perspektywicznych kierunków rozwoju w poszczególnych podregionach, wzrost udziału działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej w strukturze podmiotów prowadzących działalność w Subregionie Centralnym, działalność parków przemysłowych, technologicznych, ośrodków badawczo-rozwojowych i inkubatorów przedsiębiorczości.

Słabości i zagrożenia: Znaczny udział sektora wydobywczego w gospodarce subregionu, znaczna liczba osób zatrudnionych w przemyśle objętym transformacją, ryzyko wzrostu bezrobocia na skutek likwidacji zakładów pracy w procesie transformacji.

Rekomendowane działania: Zmiana profilu kształcenia w szkołach branżowych kształcących w zawodach górniczych i związanych z przemysłem tradycyjnym, przekształcanie terenów pogórnich i poprzemysłowych na cele gospodarcze, wsparcie sektorów tradycyjnych w przekierowaniu profilu gospodarczego w stronę zielonej i cyfrowej gospodarki, przekwalifikowanie i poszerzanie kwalifikacji przez osoby odchodzące z górnictwa i branż okołogórnich, tworzenie warunków do zakładania własnej działalności gospodarczej oraz wsparcie rozwoju współpracy przedsiębiorstw, włączenie partnerów społecznych, gospodarczych i naukowych w procesy rozwojowe subregionu.

Oświata i wychowanie

Od 2012 roku liczba miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 w Subregionie Centralnym dynamicznie wzrasta, i do 2020 r. zwiększyła się 4-krotnie – z 76 do 324. Stanowiło to 71,8% wszystkich tego typu placówek w województwie śląskim. Można zauważyć znaczące różnice w odsetku dzieci w wieku żłobkowym objętych opieką w żłobkach, oddziałach żłobkowych i klubach dziecięcych między terenami miejskimi i terenami wiejskimi. W miastach 17,4% dzieci do lat 3 objętych jest opieką żłobkową, na terenach wiejskich – jedynie 4,7%.

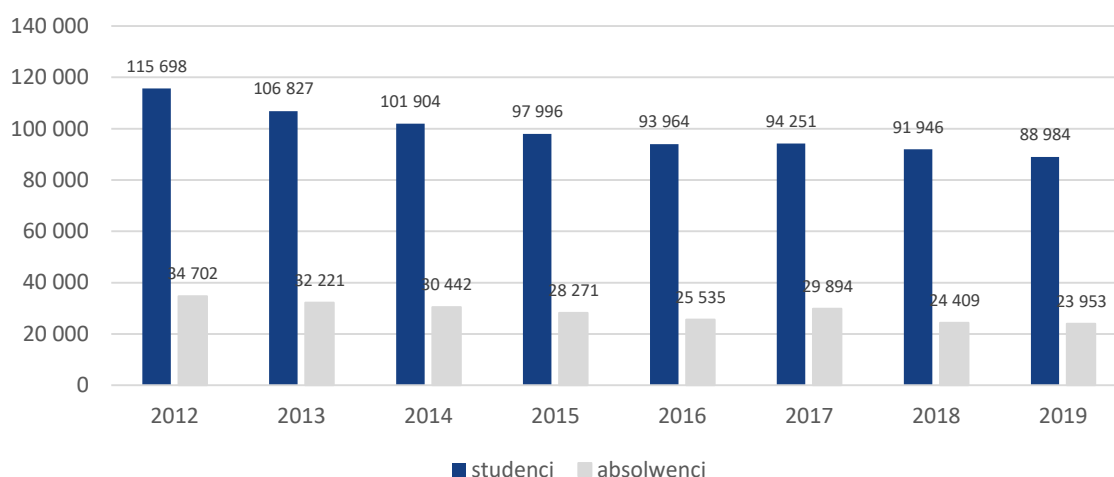
W 2018 roku przedszkola w Subregionie Centralnym zapewniały 93 535 miejsc dla dzieci – o 31,1%, więcej niż w 2010 roku. To jednocześnie 59,4% wszystkich miejsc w przedszkolach w województwie śląskim. Liczba dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym w Subregionie Centralnym wynosiła 91,5%, i jest to wartość zbliżona do całego województwa. Podobnie jak w przypadku żłobków, można zauważyć różnice w odsetku dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym między terenami miejskimi i terenami wiejskimi. Dodatkowo w nowopowstających osiedlach miast obserwowane są trudności z dostępem do miejsc wychowania przedszkolnego.

Na przestrzeni lat 2010-2019 obserwowano spadek liczby uczniów kształcenia podstawowego z 220 260 osób w 2010 roku do 201 329 w roku 2019. Jest to częściowo konsekwencją zmieniającej się struktury wiekowej ludności i mniejszej dzietności, ale także zmian w systemie edukacji – okres edukacji na poziomie podstawowym skrócił się z 9 lat (6 klas szkoły podstawowej i 3 lata gimnazjów) do 8 lat (8 klas szkoły podstawowej).

W strukturze uczniów szkół ponadpodstawowych z obszaru Subregionu Centralnego w 2019 roku dominowali uczniowie szkół ogólnokształcących – 48,9% łącznej liczby uczniów oraz techników – 41,1% łącznej liczby uczniów. Można zauważyć zwiększenie udziału uczniów techników – z 37,0% w 2010 roku do 41,1% w 2019 roku. Po spadkach w latach 2010-2018 liczby uczniów zasadniczych szkół zawodowych i szkół branżowych I stopnia w roku 2019 nastąpił wzrost liczby uczniów.

Subregion Centralny stanowi silny ośrodek naukowy, badawczy i akademicki ze zróżnicowaną i stale rozwijaną ofertą w skali województwa śląskiego. Na terenie Subregionu Centralnego działa 19 uczelni wyższych. Na przestrzeni lat 2012-2019 odnotowywany jest systematyczny spadek liczby studentów oraz absolwentów uczelni, co obrazuje **Wykres 3**.

Wykres 3. Liczba studentów i absolwentów uczelni wyższych w Subregionie Centralnym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

W kontekście edukacji na poziomie ponadpodstawowym i wyższym, wspomnieć należy o kwestii braku dopasowania oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy. Wynika to z dynamicznie zmieniającego się rynku pracy i trudności w dostosowaniu kształcenia do realnych potrzeb pracodawców. Współpraca pomiędzy sektorem edukacji a przedsiębiorstwami stanowi istotne wyzwanie także w kontekście transformacji, którą przejdzie każdy podregion Subregionu Centralnego. Silnie sformalizowane programy i sposoby nauczania w szkołach nie przystają bowiem do potrzeb zwłaszcza w zakresie nabywania przez uczniów tzw. miękkich kompetencji. Potencjał naukowy, akademicki i sektora B+R nie był dotychczas wystarczająco wykorzystywany przez samorządy. W związku z tym, szczególnie w kontekście procesu transformacji społeczno-gospodarczej, konieczne jest podejmowanie działań wzmacniających współpracę jednostek samorządu terytorialnego ze środowiskiem akademickim oraz sektorem badawczo-rozwojowym.

Silne strony: Silne zaplecze akademickie, dostępność miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 i miejsc w przedszkolach na obszarach miejskich, wzrastająca popularność kształcenia zawodowego.

Słabości i zagrożenia: Trudności w dostępie do miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 i miejsc w przedszkolach na terenach wiejskich i w nowopowstających osiedlach, postępująca depopulacja, odpływ młodych mieszkańców.

Rekomendowane działania: Zmiana profilu kształcenia w szkołach branżowych kształcących w zawodach górniczych i związanych z przemysłem tradycyjnym, inwestycje w infrastrukturę kształcenia zawodowego, podnoszenie kompetencji i zdobywanie nowych kwalifikacji zarówno przez uczniów jak i nauczycieli szkół branżowych, rozwój infrastruktury i wspieranie miejsc opieki nad dziećmi do lat 3, rozwój infrastruktury

i wspieranie miejsc edukacji przedszkolnej, włączenie partnerów społecznych, gospodarczych i naukowych w procesy rozwojowe subregionu.

Ochrona zdrowia

W Subregionie Centralnym zlokalizowanych jest 1 680 przychodni, co stanowi 62,0% wszystkich przychodni w województwie śląskim.

Na terenie Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego funkcjonuje 35 szpitali przyporządkowanych do stopni I, II i III, a więc szpitali o zasięgu lokalnym i regionalnym. Szpitale o najszerszym obszarze działania, określane jako szpitale ogólnopolskie – znajdują się jedynie w podregionach katowickim (w Katowicach) i gliwickim (w Gliwicach i Zabrze). W sumie jest ich 8. W Subregionie Centralnym funkcjonuje również Uzdrawisko Goczałkowice-Zdrój.

Liczba łóżek w szpitalach ogólnych w Subregionie Centralnym Województwa Śląskiego wynosiła nieco ponad 15 tysięcy, co stanowi 64,7% wszystkich łóżek w szpitalach ogólnych w województwie śląskim. Liczba dostępnych łóżek w szpitalach ogólnych z roku na rok spada – w 2010 było to ponad 17 tysięcy łóżek, a więc na przestrzeni 9 lat liczba łóżek spadła o 12,7%. Dla porównania spadek ten w ogóle kraju wyniósł jedynie 7,9%, a w ogóle województwa śląskiego 10,4%. Powyższe może oznaczać pogarszającą się sytuację w zakresie dostępności do leczenia szpitalnego dla mieszkańców Subregionu Centralnego.

Istotną kwestią jest ograniczona dostępność do placówek ochrony zdrowia, w tym specjalistycznych na terenach wiejskich oraz zła jakość infrastruktury ochrony zdrowia w całym subregionie.

Najczęstszą przyczyną zgonów mieszkańców Subregionu Centralnego w 2019 roku były choroby układu krążenia (40,5%) oraz nowotwory (27,9%). Podkreślenia wymaga fakt, że rośnie liczba osób zapadających na choroby cywilizacyjne. Mieszkańcy Subregionu Centralnego najczęściej zmagają się z chorobami układu krążenia, oddechowego oraz nowotworami złośliwymi tchawicy, oskrzeli i płuc. Jednocześnie wzrasta liczba osób wymagających wsparcia w zakresie ochrony zdrowia psychicznego.

Silne strony: Duża dostępność ogólnych szpitali, funkcjonowanie Uzdrawiska Goczałkowice-Zdrój.

Słabości i zagrożenia: Trudności w dostępie do specjalistycznej opieki medycznej na terenach wiejskich, zła jakość infrastruktury ochrony zdrowia, systematyczny spadek liczby łóżek w szpitalach, wzrost zachorowań na choroby cywilizacyjne oraz w obszarze zdrowia psychicznego, najwyższa liczba zgonów powodowanych chorobami układu krążenia, postępujący proces starzenia się społeczeństwa.

Rekomendowane działania: Podnoszenie jakości i dostępności usług społecznych i zdrowotnych.

Pomoc społeczna

W 2019 roku na terenie całego Subregionu Centralnego ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej korzystało 87 776 osób, co stanowiło 63,8% wszystkich korzystających z tej pomocy w województwie śląskim. Notuje się znaczący spadek liczby osób korzystających ze świadczeń środowiskowej pomocy społecznej od 2010 roku – liczba korzystających była w 2019 roku niemal o połowę niższa niż prawie 10 lat wcześniej. Liczba beneficjentów pomocy społecznej zmniejszyła się między innymi na skutek spadku liczby osób bezrobotnych, licznych programów socjalnych, niskich kryteriów dochodowych pomocy społecznej czy spadku liczby ludności. Najczęstsze powody wsparcia przez udzielenie świadczenia pomocy społecznej w Subregionie Centralnym obejmowały w 2019 roku długotrwałą i ciężką chorobę, ubóstwo oraz niepełnosprawność, a w dalszej kolejności bezrobocie oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. Pierwsze trzy z wymienionych powodów odpowiadały za 61,0% wszystkich przyznanych świadczeń, a łącznie z dwoma kolejnymi – za 86,5%.

Silne strony: Relatywnie niski udział osób korzystających z pomocy społecznej.

Słabości i zagrożenia: Długotrwała i ciężka choroba, ubóstwo oraz niepełnosprawność jednymi z najczęstszych przyczyn korzystania ze wsparcia pomocy społecznej.

Rekomendowane działania: Podnoszenie jakości, dostępności usług społecznych i zdrowotnych, przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i izolacji społecznej, aktywizacja potencjału społecznego i integracja lokalnych społeczności.

Mieszkalnictwo

Na obszarze Subregionu Centralnego znajdowało się na koniec 2019 roku 1 132 481 mieszkań – o 4,7% więcej niż w 2010 roku. To 63,4% zasobów mieszkaniowych całego województwa śląskiego. Spośród wszystkich podregionów Subregionu Centralnego, podregionem o najbardziej dynamicznym wzroście liczby mieszkań jest podregion tyski – wzrosty na poziomie odpowiednio 9,4% w 2019 roku w relacji z rokiem 2010, co może być związane ze zwiększającą się populacją tego podregionu.

Warunki mieszkaniowe na terenach wiejskich pod względem powierzchni mieszkania na osobę i na jedno mieszkanie są zdecydowanie korzystniejsze niż na terenach miejskich – jest to wynikiem innego typu zabudowy (na terenach wiejskich więcej jest przestronnej zabudowy jednorodzinnej niż wielorodzinnej) i większych możliwości dla samej budowy domów i mieszkań (mniejsza gęstość zaludnienia). Z drugiej strony jednak na jedno mieszkanie na terenach wiejskich statystycznie przypada większa liczba osób.

Na terenie Subregionu Centralnego w roku 2018 dostępnych było 124 984 mieszkań gminnych (77,4% wszystkich tego typu mieszkań w województwie śląskim) oraz 10 464 lokali socjalnych (71,4% wszystkich lokali socjalnych w województwie śląskim). Liczba mieszkań gminnych spadła od 2009 roku o 15,5% w stosunku do roku 2018, podczas gdy liczba lokali socjalnych wzrosła o 43,9% w stosunku do roku 2019. Najkorzystniej sytuacja pod tym względem wygląda w miastach, gdzie na 1 000 mieszkań przypada 51,8 mieszkań gminnych i 4,3 lokale socjalne. Porównawczo na terenach wiejskich – w stosunku do terenów miejskich widać znaczący brak tego typu infrastruktury. Liczbę mieszkań gminnych i lokali socjalnych w Subregionie Centralnym przedstawia **Tabela 5**.

Tabela 5. Liczba mieszkań gminnych i lokali socjalnych podregionów Subregionu Centralnego – zmiana od 2009 roku do 2018/2019 roku

Podregion	Liczba mieszkań gminnych			Liczba lokali socjalnych		
	2009	2018	Zmiana 2010-2019	2009	2019	Zmiana 2010-2019
Subregion Centralny	147 914	124 984	-15,5%	7 272	10 464	43,9%
Podregion bytomski	24 311	19 981	-17,8%	1 476	1 298	-12,1%
Podregion gliwicki	36 599	27 372	-25,2%	1 041	1 609	54,6%
Podregion katowicki	48 236	45 749	-5,2%	2 360	4 202	78,1%
Podregion sosnowiecki	28 681	22 938	-20,0%	1 631	2 300	41,0%
Podregion tyski	10 087	8 944	-11,3%	764	1 055	38,1%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Wiele miast Subregionu Centralnego, szczególnie w jego środkowej części, ma nieatrakcyjne śródmieścia, gdzie dodatkowo na skutek ich wyludniania występują liczne pustostany.

Z uwagi na duże zagęszczenie budownictwa, szczególnie w miastach w centrum Subregionu Centralnego, możliwości znalezienia nowych terenów pod budownictwo mieszkaniowe są ograniczone a ceny gruntów wysokie.

Silne strony: Wzrastająca ilość mieszkań socjalnych.

Słabości i zagrożenia: Zmniejszające się gminne zasoby lokali mieszkalnych, nieatrakcyjne śródmieścia.

Rekomendowane działania: Kompleksowa rewitalizacja przestrzeni miejskich oraz przekształcanie terenów pogórnicych i poprzemysłowych na cele społeczne.

Turystyka, kultura, sport i rekreacja

W 2020 roku na terenie Subregionu Centralnego funkcjonowało 200 obiektów noclegowych, z czego 27,0% zlokalizowanych było w podregionie sosnowieckim, a 21,0% w podregionie katowickim. Liczba turystycznych obiektów noclegowych w Subregionie Centralnym stanowiła jedynie 32,3% wszystkich tego typu obiektów w województwie śląskim w 2020 roku. Występują jednak na obszarze Subregionu Centralnego miejsca o wysoko rozwiniętej turystyce noclegowej. Są to przede wszystkim powiat lubliniecki (10,1 miejsca na 1000 mieszkańców) oraz powiat zawierciański (8,7 miejsca na 1000 mieszkańców). Rejony te posiadają liczne walory przyrodnicze, które są atrakcyjne także turystycznie. Na tle subregionu wyróżniają się także miasta – Katowice (15,5 miejsc noclegowych na 1 000 mieszkańców) i Gliwice (11,9). W tym przypadku można mówić o wzrastającym znaczeniu turystyki biznesowej, do rozwoju której przyczyniło się między innymi powstanie Międzynarodowego Centrum Kongresowego w Katowicach. Ważnym i wyróżniającym się na tle pozostałych regionów produktem turystycznym jest Industriada, której wydarzenia koncentrują się w przeważającej części w obiektach dziedzictwa przemysłowego na terenie Subregionu Centralnego.

W 2020 roku przeciętny turysta zatrzymywał się w obiektach noclegowych Subregionu Centralnego na średnio 2 dni. Zestawiając to z licznymi obiektami zabytkowymi, miejscami powiązаныmi z przemysłową historią i dziedzictwem tego terenu (w tym Szlakiem Zabytków Techniki), obiektami wpisanymi na listę UNESCO oraz walorami przyrodniczymi północnych, zachodnich i południowych krańców subregionu, pozwala to stwierdzić, że ważnym aspektem ruchu turystycznego w subregionie jest turystyka biznesowa i weekendowa, choć sama oferta turystyczna mimo licznych potencjałów nie jest dostatecznie rozwinięta, podobnie jak słabo rozwinięte jest zaplecze infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej. Tereny wiejskie z kolei dysponują produktami regionalnymi, możliwymi do powiązania z innymi działaniami dla rozwoju turystyki na tych obszarach.

Szczególnie w centralnej części subregionu, występują liczne instytucje kultury, muzea i obiekty sportowe, z szeroką ofertą spędzania czasu wolnego. Mniejszy dostęp do nich występuje na terenach wiejskich.

Silne strony: Różnorodność walorów przyrodniczych, kulturowych, historycznych w subregionie, rozwój Szlaku Zabytków Techniki, obiekty UNESCO, potencjał terenów zieleni do działań wspomagających rozwój turystyki, potencjał do kreowania lokalnych produktów turystycznych, rozwój turystyki biznesowej i weekendowej.

Słabości i zagrożenia: Niska liczba obiektów noclegowych w subregionie w porównaniu do województwa, niskie zainteresowanie Subregionem Centralnym w kontekście turystyki, brak zaplecza służącego wzmocnieniu oferty turystycznej.

Rekomendowane działania: Identyfikowanie, tworzenie, wzmocnienie i promowanie lokalnych marek turystycznych, tworzenie nowych szlaków dziedzictwa kulturowego oraz

rozwój już istniejących, rozwój zintegrowanej infrastruktury turystycznej oraz rekreacyjnej infrastruktury pieszej i rowerowej, sieciowanie infrastruktury turystycznej, zapewnienie dostępności do wysokiej jakości infrastruktury spędzania czasu wolnego.

2.3. Sytuacja w zakresie adaptacji do zmian klimatu, środowiska i jakości powietrza w Subregionie Centralnym

Jakość powietrza

Za złą jakość powietrza w Subregionie Centralnym odpowiadają głównie lokalne kotłownie, placówki usługowe oraz indywidualne, nieefektywne energetycznie źródła ciepła w budynkach mieszkalnych, spalające węgiel i drewno. W subregionie źródła te w 2020 roku odpowiadały za 96,7% emisji benzo(a)pirenu, 63% emisji pyłu PM10 oraz 76% emisji pyłu PM2,5.

Emisja z transportu w skali subregionu w 2019 roku odpowiadała za około: 39% emisji NO_x, 6,8% emisji PM10 oraz 6,3% emisji PM2,5. Ruch samochodowy powoduje również wzrost zapylenia poprzez wtórne porywanie pyłów z powierzchni jezdni. W szczególności można to zaobserwować na stacjach komunikacyjnych, gdzie przez cały rok utrzymuje się podwyższony poziom zanieczyszczeń. Na terenie Subregionu to zjawisko jest widoczne na stacji w Katowicach umiejscowionej w sąsiedztwie autostrady A4. W bazie emisji wykorzystanej do rocznej oceny jakości powietrza w województwie śląskim uwzględniana jest głównie emisja z silników spalinowych powstała w wyniku spalania paliw. Nie uwzględnia ona emisji wtórnej unosu z powierzchni jezdni, dlatego należy mieć na względzie, że emisja z transportu może być znacznie wyższa.

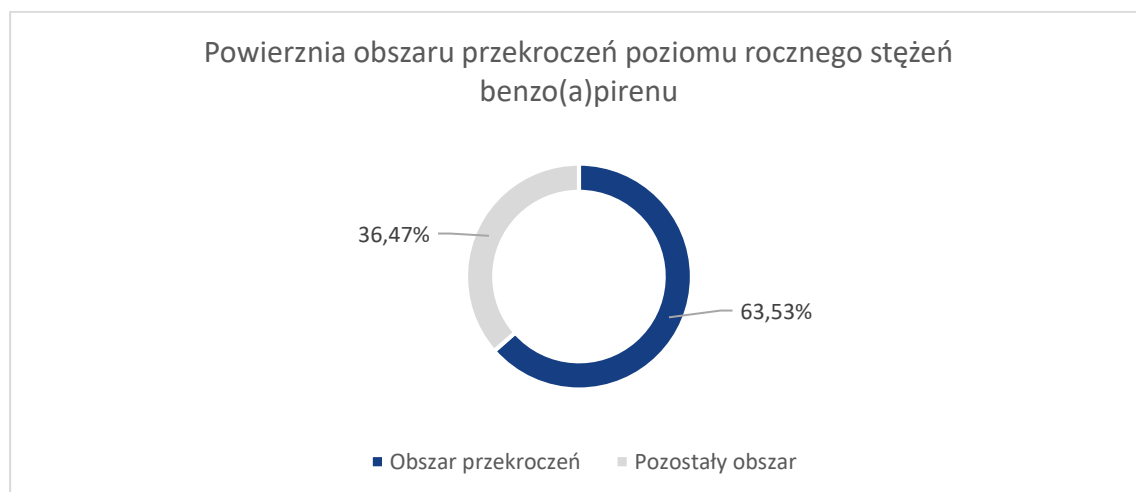
Emisja przemysłowa w skali subregionu w 2020 roku odpowiadała za około 53,5% emisji NO_x oraz 19,3% emisji pyłu PM10, 15% emisji pyłu PM2,5 i 3% emisji benzo(a)pirenu. Z roku na rok emisja z tego sektora maleje szczególnie w zakresie tlenków azotu. Pochodzi ona głównie z procesów spalania paliw energetycznych i z procesów technologicznych. Emisja przemysłowa w ostatnich latach znacznie spadła.

Z analiz wynika, że ponad 66% mieszkańców jest narażonych na złą jakość powietrza zanieczyszczonego pyłem i ponad 96% mieszkańców oddycha powietrzem zawierającym szkodliwy, rakotwórczy benzo(a)piren.

Jakość powietrza na terenie województwa śląskiego mierzona jest za pomocą sieci monitoringu stężeń zanieczyszczeń reprezentowanej przez stanowiska pomiarowe. Na terenie Subregionu Centralnego funkcjonowało w 2020 roku 12 stacji pomiarowych. Liczba dni z przekroczeniami normy dobowej dla pyłu zawieszony PM10 wynosiła w 2018 roku od 23 do 125 dni, w 2019 roku od 45 do 106 dni, a w 2020 roku od 1 do 75 dni. Najkorzystniejsze w dotychczasowej historii pomiarów wyniki stężeń dla pyłu zawieszony PM10 uzyskane w 2020 roku związane są w dużej mierze z korzystnymi warunkami

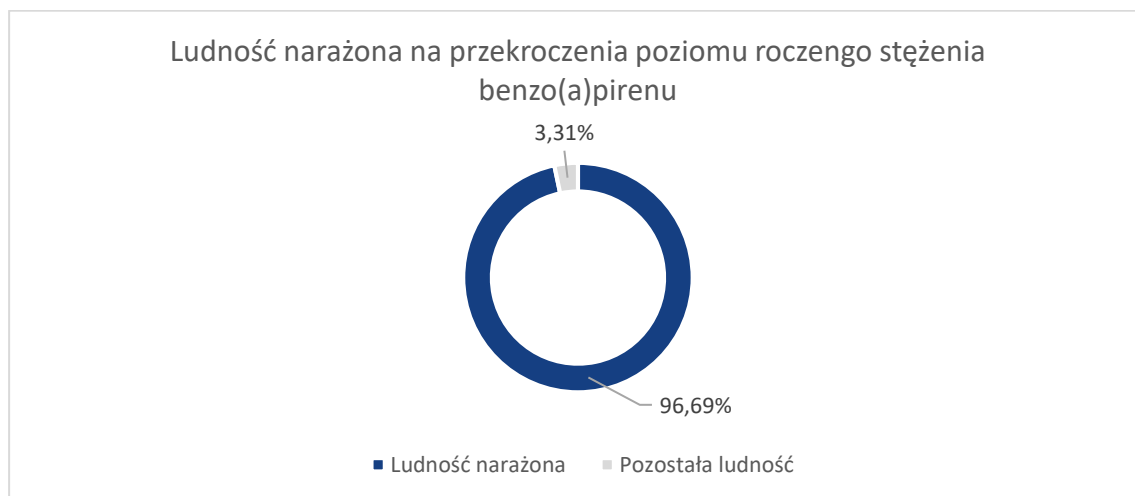
meteorologicznymi dla jakości powietrza, wynikającymi zwłaszcza z ciepłych miesięcy zimowych. Obszar przekroczeń normy dla stężeń dobowych pyłu PM10 w 2020 roku na terenie subregionu wyniósł 1 242 km², co stanowi 22,28% powierzchni całego subregionu. Wartości średniorocznego stężenia pyłu PM2,5 w 2020 roku przekroczyły poziom 20 µg/m³ na 3 z 4 stacji pomiarowych w subregionie. W latach 2011-2020 obserwuje się systematyczny spadek stężeń pyłu zawieszonego PM2,5 na obszarze całego województwa śląskiego. Obszar przekroczeń stężeń średniorocznych w 2020 roku wynosił 973 km² na którym funkcjonuje 1,7 miliona mieszkańców subregionu. Mieszkańcy subregionu narażeni są na ponadnormatywne stężenia pyłów drobnych w powietrzu, które codziennie wdychają. Obrazuje to **Wykres 4** i **Wykres 5**.

Wykres 4. Udział powierzchni obszaru przekroczeń na ponadnormatywne stężenia roczne pyłu zawieszonego PM2,5 w 2020 r.

Źródło: Dane na podstawie Rocznej oceny jakości powietrza dla województwa śląskiego za 2020 rok. GIOŚ.

Wykres 5. Udział ludności Subregionu Centralnego narażonej na ponadnormatywne stężenia roczne pyłu zawieszonego PM_{2,5} w 2020 r.

Źródło: Dane na podstawie Rocznej oceny jakości powietrza dla województwa śląskiego za 2020 rok. GIOŚ.

Słabości i zagrożenia: Zła jakość powietrza spowodowana przekroczeniami pyłów zawieszonych PM₁₀ i PM_{2,5}, benzo(a)pirenu i dwutlenku azotu, ryzyko wzrostu zachorowań na choroby układu krążenia i układu oddechowego powodowane złą jakością powietrza, przestarzałe indywidualne systemy grzewcze zasilane paliwami stałymi, oddziaływanie transportu drogowego na przekroczenia emisji zanieczyszczeń, niska efektywność energetyczna budynków użyteczności publicznej oraz mieszkalnych.

Rekomendowane działania: Podnoszenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych, rozwój sieci ciepłowniczych, działania z zakresu edukacji ekologicznej, wzmocnienie roli i znaczenia komunikacji publicznej przy jednoczesnym ograniczaniu indywidualnego ruchu samochodowego w centrach miast, inwestycje w zero- oraz niskoemisyjny tabor publicznego transportu zbiorowego.

Energetyka i OZE

Subregion Centralny stanowi jeden z najbardziej zasobnych w źródła energii elektrycznej i ciepłej regionów w kraju. Na obszarze podregionów funkcjonują zarówno elektrownie, elektrociepłownie jak przedsiębiorstwa energetyki ciepłej, które zaopatrują w energię nie tylko województwo śląskie. Dodatkowo na terenie subregionu znajdują się kopalnie węgla kamiennego, stanowiące główne zaplecze zaopatrzenia w paliwa węglowe w skali całego kraju. Stanowi to ogromny potencjał energetyczny regionu.

Subregion Centralny należy do obszarów o bardzo gęstej zabudowie mieszkaniowej szczególnie w jego środkowej części, w której miasta stanowią zwarty obszar obejmujący prawie 2,5 tysiąca km². W obszarze tym działa około 8 głównych dostawców ciepła sieciowego, natomiast cały system ciepłowniczy subregionu składa się również z szeregu

kotłowni lokalnych, które stanowią o rozproszonym systemie ciepłowniczym. Największa ilość tego rodzaju źródeł ciepła znajduje się na terenach miejskich, przy czym na terenach wiejskich liczba ta nie ulega znacznym wahaniom w ostatnich latach. Systemy ciepłownicze są szczególnie istotne w miastach, gdzie znajduje się znaczna ilość zabudowy mieszkaniowej wielorodzinnej. Wytwarzanie ciepła sieciowego jest oparte głównie na surowcu węglowym.

Rozwój sieci ciepłowniczych jest kluczowy do zapewnienia efektywnego i ekologicznego źródła ciepła w miastach aglomeracji, a szczególnie na obszarach wykluczonych energetycznie z sieci gazowej, czy znajdujących się na obszarach o złej jakości powietrza. W Subregionie Centralnym funkcjonowały w 2020 roku 873 km sieci z przyłączeniem do budynków. Najwięcej km przyłączy do budynków na 1000 budynków mieszkalnych znajduje się na terenie miast Aglomeracji Górnośląskiej w: Chorzowie, Rudzie Śląskiej, Siemianowicach Śląskich, Sosnowcu, Świętochłowicach i Zabrze (ponad 6 km na 1000 budynków mieszkalnych). Najmniejszą – poniżej 1 km - liczbę długości przyłączy do budynków na 1000 budynków mieszkalnych posiadają powiaty lubliniecki, mikołowski, zawierciański, gliwicki, bieruńsko-lędziński, pszczyński oraz miasto Jaworzno.

Sposób pokrywania zapotrzebowania na ciepło i energię w sektorze komunalno-bytowym w poszczególnych gminach województwa śląskiego uzależniony jest od dostępu do sieci ciepłowniczych i gazowej, dostępu do nowoczesnych technologii, a także od cen nośników energii na rynku. Znaczący udział w pokryciu zapotrzebowania na ciepło realizowany jest ze źródeł indywidualnych opalanych paliwami stałymi. Mieszkańcy korzystający z indywidualnych urządzeń węglowych, w przypadku braku dostępu do sieci gazowej i ciepłowniczej, nie decydują się na wymianę kotłów na zasilane innym nośnikiem energii z powodów ekonomicznych, a pozostają przy tradycyjnym sposobie ogrzewania.

W subregionie na obszarach pozbawionych dostępu do sieci gazowej czy ciepłowniczej głównym źródłem ogrzewania nadal jest węgiel – ok. 50-60% domów jednorodzinnych jest nim ogrzewanych, przy czym spora część z tych instalacji to piece zasypowe, technologicznie przestarzałe, o niskiej sprawności i wysokiej emisji zanieczyszczeń atmosferycznych. Paliwem wykorzystywanym w paleniskach domowych jest najczęściej węgiel. Coraz rzadziej, ale jednak w dalszym ciągu może występować proceder spalania odpadów komunalnych. Powoduje to emisję szczególnie niebezpiecznych dla zdrowia substancji, takich jak benzo(a)piren, dioksyny czy furany.

Udział gazu, węgla, drewna, sieci ciepłowniczych i innych źródeł w pokryciu zapotrzebowania na ciepło w Subregionie Centralnym, przedstawia [Tabela 6](#).

Tabela 6. Udział gazu, węgla, drewna, sieci ciepłowniczych i innych źródeł w pokryciu zapotrzebowania na ciepło w Subregionie Centralnym

Podregion	Powiat	Udział gazu [%]	Udział węgla [%]	Udział drewna [%]	Udział sieci ciepłowniczej [%]	Udział innych źródeł [%]
bytomski	Bytom	12	29	1	4	54
	Piekary Śląskie	20	45	0	8	27
	lubliniecki	7	79	4	4	6
	tarnogórski	18	45	2	8	28
gliwicki	Gliwice	18	27	1	4	50
	Zabrze	19	48	1	3	28
	gliwicki	6	66	3	5	19
katowicki	Katowice	14	30	0	2	53
	Chorzów	12	50	1	3	34
	Mysłowice	19	42	1	14	24
	Ruda Śląska	8	34	1	7	53
	Siemianowice Śląskie	19	42	0	1	38
	Świętochłowice	32	25	5	7	30
sosnowiecki	Dąbrowa Górnicza	17	16	1	2	63
	Jaworzno	8	61	2	1	28
	Sosnowiec	16	25	0	4	55
	będziński	23	50	1	5	21
	zawierciański	10	73	3	4	10
tyski	Tychy	30	14	1	2	53
	bieruńsko-lędziński	12	76	2	2	7
	mikołowski	16	63	2	4	16
	pszczyński	21	57	2	4	15

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Programu Ochrony Powietrza dla województwa śląskiego oraz badania ankietowego.

W ostatnich latach nastąpił bardzo silny wzrost wykorzystania odnawialnych źródeł energii. Szczególnie rozwinął się rynek instalacji fotowoltaicznych – wzrost mocy pochodzącej z tych instalacji dla roku 2020 wyniósł 173% w stosunku do 2019 roku. Głównie są to instalacje prosumenckie. Jednocześnie od roku 2022 odnotowywane są odmowy ze strony operatorów systemów elektroenergetycznych dla przyłączy do sieci energetycznej nowopowstających instalacji OZE.

Rozwój tego rodzaju instalacji jest bardzo istotnym elementem rozwoju energetyki i udziału w miksie energetycznym w perspektywie kolejnych lat, ze względu na zapotrzebowanie

rynku i rosnące ceny prądu pochodzącego z elektrowni i elektrociepłowni węglowych, a także biorąc pod uwagę obecną sytuację geopolityczną.

Subregion Centralny posiada znaczne zasoby energetyczne i potencjał rozwoju odnawialnych źródeł energii w kierunku instalacji fotowoltaicznych i wykorzystania biomasy. Na terenie subregionu nie występuje dużo instalacji energetyki wiatrowej i potencjał w tym zakresie jest ograniczony, ze względu na uwarunkowania terenu, krajobrazowe i obszary zabudowy.

Słabości i zagrożenia: Dominacja węgla w miksie energetycznym subregionu oraz w realizacji indywidualnego i systemowego zapotrzebowania na ciepło, przestarzałe, indywidualne systemy grzewcze zasilane paliwami stałymi, rozproszona zabudowa na terenach wiejskich utrudniająca rozwój sieci ciepłowniczych.

Rekomendowane działania: Rozwój energetyki rozproszonej w oparciu o odnawialne źródła energii, w tym rozwój klastrów energii i społeczności energetycznych, a także infrastruktury wytwarzania i magazynowania energii, rozwój sieci ciepłowniczych, działania z zakresu edukacji ekologicznej.

Gospodarka wodna, wodno-ściekowa i gospodarka odpadami

W Subregionie Centralnym występują rzeki oraz liczne zbiorniki wodne zarówno sztuczne jak i naturalne, których jakość ze względów chemicznych oceniana jest negatywnie. Przyczyny tego stanu rzeczy związane są głównie z eksploatacją wód podziemnych w wyniku prowadzenia działalności górniczej oraz poborem na potrzeby komunalne, jak i degradacją wód w wyniku zanieczyszczenia ich ściekami przemysłowymi i komunalnymi. Największe zagrożenie dla wód powierzchniowych i podziemnych w obszarze subregionu stanowią:

- niedostateczna sanitacja niektórych gmin lub całkowity brak uregulowanej gospodarki ściekowej oraz korzystanie ze zbiorników bezodpływowych;
- bardzo gęsto rozmieszczone i silnie uczęszczane szlaki komunikacyjne (zanieczyszczenia ropopochodne, pyły, środki likwidujące śliskość oraz duże powierzchnie utwardzone sprzyjające szybkiemu odpływowi wód opadowych i roztopowych);
- wysoka koncentracja przemysłu, szczególnie związanego z wydobyciem kopalin, powodującego silne zmiany w strukturze ilościowej i jakościowej wód;
- braki w infrastrukturze odprowadzającej wody opadowe;
- wysokie poziomy zanieczyszczeń pyłowych i gazów dostających się do gruntu i wód podziemnych wraz z opadami atmosferycznymi;
- stosowane w rolnictwie nawozy.

98,9% mieszkańców subregionu ma dostęp do wody zapewniony przez sieci wodociągowe. Dotyczy to 99% mieszkańców miast i 98,2% osób zamieszkujących tereny wiejskie.

Najmniejszy odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej występuje w powiatach lublinieckim (95%) i zawierciańskim (96%). W Subregionie Centralnym wzrasta długość sieci

kanalizacyjnej i zwiększa się liczba ludności korzystającej z oczyszczalni ścieków. Pozostają jednak miejsca, które nie spełniają wszystkich warunków Dyrektywy 97/271/EWG z dnia 21 maja 1991 r. dotyczącej oczyszczania ścieków komunalnych (zwanej Dyrektywą Ściekową). Ich zestawienie przedstawia **Tabela 7**.

Tabela 7. Aglomeracje zlokalizowane w Subregionie Centralnym województwa śląskiego, niespełniające warunków Dyrektywy 97/271/EWG

Nazwa aglomeracji	Gminy w aglomeracji	Spełnienie warunku I Dyrektywy (stopień skanalizowania)	Spełnienie warunku II Dyrektywy (wydajność oczyszczalni)	Spełnienie warunku III Dyrektywy (standardy oczyszczania)
Będzin	Dąbrowa Górnicza, Sosnowiec, Będzin	Nie	-	-
Jaworzno	Jaworzno, Mysłowice	Nie	-	-
Mikołów	Mikołów	Nie	-	-
Lędziny	Lędziny	Nie	-	-
Łaziska Górne	Łaziska Górne	Nie	-	-
Bobrowniki	Bobrowniki, Wojkowice	Nie	-	-
Gierałtowice	Gierałtowice	Nie	-	-
Świerklaniec	Świerklaniec	Nie	-	-
Wiry	Wiry	Nie	-	-
Przechlebie	Zbrostawice	Nie	-	-
Czechowice-Dziedzice	Goczałkowice-Zdrój	Nie	-	-
Smolnica	Gliwice	Nie	-	-
Ornontowice	Ornontowice	Nie	-	-
Poręba	Poręba	Nie	-	-
Tworóg	Tworóg	Nie	-	-
Ogrodzieniec	Ogrodzieniec	Nie	-	-
Pszczyna	Pszczyna	Nie	-	-
Bieruń II	Bieruń	Nie	-	-
Łazy	Łazy	Nie	-	-
Woźniki-Psary	Woźniki	Nie	-	-
Suszec	Suszec	Nie	-	-
Krupski Młyn	Krupski Młyn	Nie	-	-
Wojkowice	Wojkowice, Psary, część gminy Będzin	Nie	Nie	-

Nazwa aglomeracji	Gminy w aglomeracji	Spełnienie warunku I Dyrektywy (stopień skanalizowania)	Spełnienie warunku II Dyrektywy (wydajność oczyszczalni)	Spełnienie warunku III Dyrektywy (standardy oczyszczania)
Bojszowy	Bojszowy	Nie	Nie	-
Siewierz	Siewierz	Nie	Nie	-
Sośnicowice	Sośnicowice	Nie	Nie	-
Smolnica	Sośnicowice	Nie	Nie	-
Miedźna	Miedźna	-	Nie	Nie
Orzesze	Orzesze	-	Nie	Nie
Pilchowice	Pilchowice	Nie	Nie	Nie
Żernica	Pilchowice	Nie	-	Nie

Źródło: Opracowanie własne na podstawie pisma Państwowego Gospodarstwa Wodnego Wody Polskie nr GL.RPZ.0800.5.2023.KP z dnia 20 lutego 2023 r.

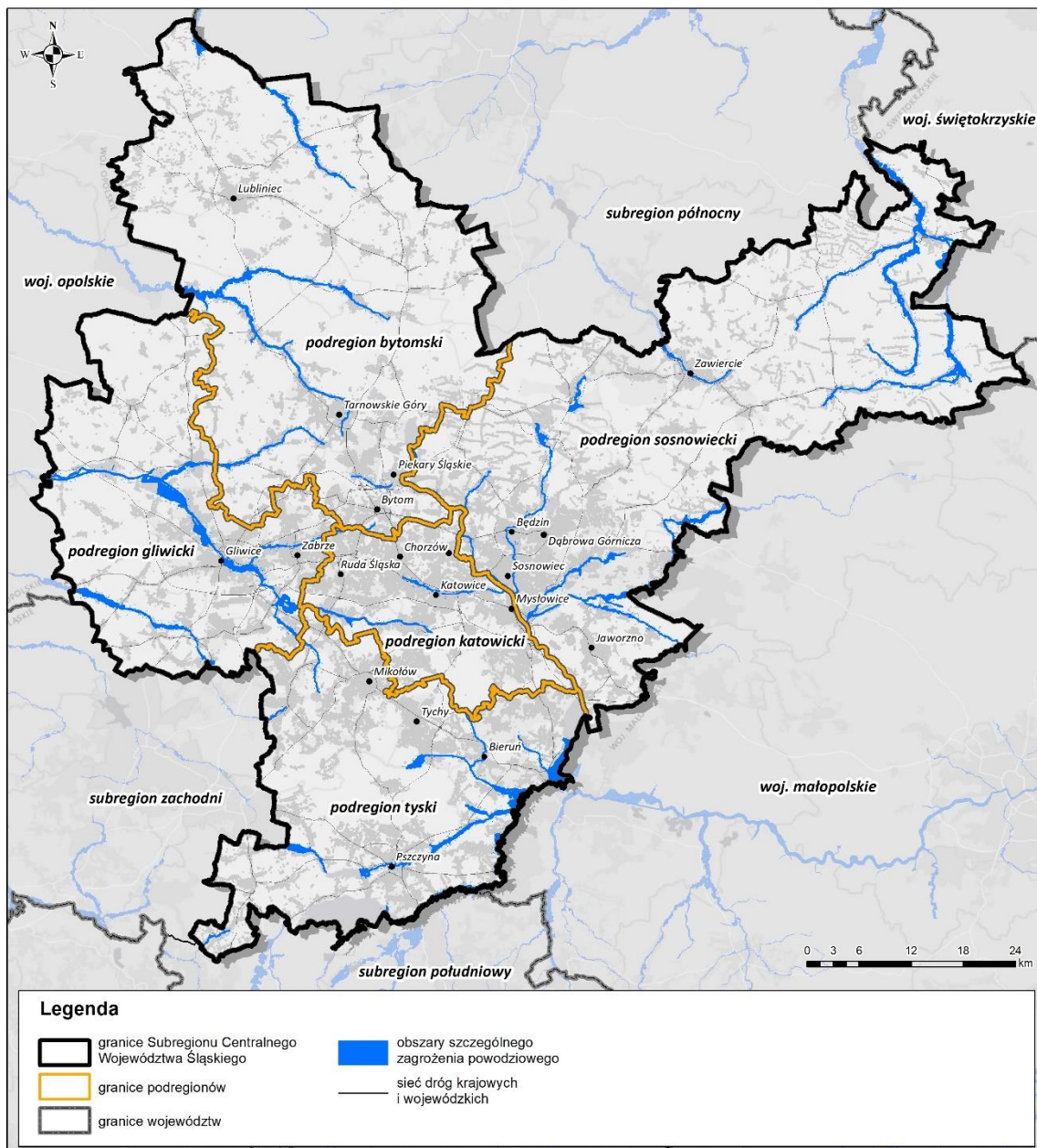
Subregion Centralny jest obszarem silnie zurbanizowanym, o znaczącym udziale powierzchni utwardzonej (12,8%), co nie sprzyja zatrzymywaniu wody w otoczeniu. Powierzchnie zabudowane, utwardzone, pokryte brukiem lub asfaltem utrudniają powolne przesiąkanie wody do gruntów, a sprzyjają szybkiemu odpływowi wód opadowych lub roztopowych bezpośrednio do odbiornika, co często prowadzi do występowania gwałtownych wezbrań powodujących powódzie w dużej skali. Ponadto zachodzące zmiany klimatyczne coraz częściej przyczyniają się do występowania długich okresów bez opadów przy jednocześnie występujących upałach prowadzących do okresu suszy. Na obszarze Subregionu Centralnego znajduje się wiele sztucznych zbiorników wodnych pełniących funkcje retencyjne, czyli mających za zadanie magazynowanie wody w celu ograniczenia zmienności zasobów wodnych w okresach jej niedoboru (susza) i gwałtownych nadmiarów (powódź). Wśród zbiorników wodnych tworzących tak zwaną dużą retencję (o pojemności powyżej 5 mln m³) występują między innymi: Jezioro Goczałkowickie, Zalew Przeczycko-Siewierski, Zbiornik Kuźnica Warężyńska, Zbiornik Kozłowa Góra (Jezioro Świerklaniec), Jezioro Dzierżno Duże i Dzierżno Małe, Zbiornik Dzieńkowice, Pławniowice, Pogoria I i Pogoria III oraz Zbiornik Łąka.

Oprócz dużych akwenów istnieje szereg mniejszych zbiorników wodnych tworzących tak zwane zbiorniki małej retencji (o pojemności poniżej 5 mln m³). Mała retencja, poza magazynowaniem wód powierzchniowych w zbiornikach wodnych (jeziorkach, stawach), obejmuje wszelkie działania mające za zadanie poprawę bilansu wodnego zlewni poprzez spowolnienie obiegu wody w środowisku. Zasoby wodne regulowane są na skutek zmiany tempa odpływu wód powierzchniowych z szybkiego, na powolny odpływ gruntowy. Jednak oprócz poprawy bilansu wodnego, istotnym elementem wydłużonego obiegu wody jest jej samoistne oczyszczanie. W utrzymujących się powierzchniowo wodach zachodzą procesy fizyczno-biochemiczne, w wyniku których następuje mineralizacja związków zanieczyszczających wody i sedymentacja zawiesin. Ponadto tworzone zbiorniki wodne dają

nowe siedliska dla nowych gatunków roślin i zwierząt stając się czynnikiem stymulującym bioróżnorodność.

Ponadto w Subregionie Centralnym występują obszary zagrożenia powodziowego, obejmujące głównie tereny w powiecie gliwickim, bieruńsko-lędzińskim i zawierciańskim. Wskazane są one na **Mapa 4**. Dodatkowo w miejscach gdzie powierzchnia jest utwardzona, na skutek nawalnych i intensywnych opadów deszczu dochodzi do lokalnych podtopień.

Mapa 4. Obszary zagrożenia powodziowego w Subregionie Centralnym województwa śląskiego.

Źródło: Diagnoza sytuacji w zakresie adaptacji do zmian klimatu, środowiska i jakości powietrza dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, s. 68.

W subregionie średnio na mieszkańca wytwarzanych jest rocznie 409 kg odpadów komunalnych – to o 14 kg więcej niż średnia dla całego województwa. Najwięcej z nich powstaje w podregionie katowickim – 424 kg. Z kolei w podregionie sosnowieckim wytwarzana jest największa ilość odpadów przemysłowych. W subregionie 41,3% odpadów komunalnych z gospodarstw domowych stanowią pozyskane selektywnie. Najwyższy wskaźnik osiąga podregion sosnowiecki – blisko połowa (49,7%). W podregionie gliwickim – odpady zebrane selektywnie stanowią tylko 37,8%. Problemem pozostają odpady azbestowe. Według danych z bazy azbestowej, w subregionie zinwentaryzowano 178,5 tys. Mg azbestu, z czego usunięto 32% (57,6 tys. Mg). Najmniej odpadów azbestowych zostało usuniętych w Bytomiu i Mysłowicach. Nadal najwięcej azbestu do usunięcia pozostaje w powiecie zawierciańskim. Ponadto na terenie subregionu występują dzikie składowiska odpadów oraz wielkoobszarowe tereny zdegradowane (bomby ekologiczne), które negatywnie wpływają na stan środowiska i stanowią zagrożenie między innymi dla rezerwuarów wody pitnej. Wielkoobszarowe tereny zdegradowane zlokalizowane są w Jaworznie – składowisko odpadów niebezpiecznych Zakładów Chemicznych „Organika Azot” oraz w Tarnowskich Górach – zwałowiska odpadów niebezpiecznych po Zakładach Chemicznych „Tarnowskie Góry”.

Słabości i zagrożenia: Niska jakość wód powierzchniowych i podziemnych w subregionie, braki w infrastrukturze odprowadzającej wody opadowe spowodowane znacznym udziałem powierzchni utwardzonej, niski odsetek ludności korzystającej z kanalizacji na terenach wiejskich, występowanie aglomeracji niespełniających warunków Dyrektywy 97/271/EWG, występujące obszary zagrożenia powodziowego, niski stopień selektywnego zbierania odpadów komunalnych, występowanie wielkoobszarowych terenów zdegradowanych.

Rekomendowane działania: Racjonalne gospodarowanie wodą, w tym zabezpieczenie przeciwpowodziowe i przeciwdziałanie skutkom suszy, poprawa jakości i dostępności do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, tworzenie i rozwój miejsc ochrony bioróżnorodności, efektywna gospodarka odpadami i przechodzenie na gospodarkę obiegu zamkniętego, likwidacja miejsc nielegalnego składowania odpadów oraz zidentyfikowanych wielkoobszarowych terenów zdegradowanych, unieszkodliwianie odpadów niebezpiecznych, usuwanie odpadów azbestowych, tworzenie Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK) oraz punktów napraw i przygotowania do ponownego użycia.

Ochrona przyrody i bioróżnorodność

W północnej i południowej części subregionu występują obszary o licznych walorach i zasobach przyrodniczych. W Subregionie Centralnym jest 20 rezerwatów przyrody, 3 parki krajobrazowe, 16 zespołów przyrodniczo-krajobrazowych, 12 obszarów chronionego krajobrazu obejmujących tereny wyróżniające się wysokimi walorami turystycznymi lub

pełniących funkcję korytarzy ekologicznych, 724 pomniki przyrody, 10 korytarzy ekologicznych, 53 użytki ekologiczne oraz 21 obszarów Natura 2000.

Pomimo silnej urbanizacji, lasy stanowią 33,2% powierzchni subregionu. Wskaźnik ten jest o 1,1% wyższy od przeciętnej lesistości województwa śląskiego i o 3,6% wyższy niż wskaźnik dla kraju. Najbardziej zalesiony jest podregion bytomski – jego powierzchnię las pokrywa w 47,3%.

Tereny zieleni stanowią 3% powierzchni subregionu. Najwyższy wskaźnik zorganizowanych terenów zieleni notowany jest w miastach (7%).

W subregionie co roku odnotowuje się ujemny bilans nasadzeń. Oznacza to, że więcej drzew się wycina, nie zastępując ich nowymi.

Silne strony: Występowanie obszarów cennych przyrodniczo w północnej i południowej części subregionu, wysoki odsetek lesistości w powierzchni subregionu.

Słabości i zagrożenia: Coroczny ujemny bilans nasadzeń, niewystarczająca powierzchnia terenów zieleni do zachowania bioróżnorodności i koniecznych do funkcjonowania miasta obszarów stanowiących tereny przewietrzania przestrzeni.

Rekomendowane działania: Tworzenie i rozwój miejsc ochrony bioróżnorodności, rekultywacja, remediacja, regeneracja i renaturyzacja terenów pokopalnianych i przemysłowych na cele środowiskowe.

Adaptacja do zmian klimatu oraz błękitno-zielona infrastruktura

W subregionie wzrastają średnie wieloletnie temperatury powietrza oraz zwiększa się liczba dni z upałem. Średnia obszarowa temperatura powietrza na terenie subregionu w 2020 roku wynosiła od 9,8°C do 10,1°C i była nieco niższa od średniej temperatury w 2019 roku. Oba te okresy roczne były uznane za ekstremalnie ciepłe. Średnie temperatury maksymalne w subregionie w okresie wielolecia 1971-2000 wynosiły 26°C, natomiast w okresie wielolecia 1981-2010 wynosiły już 27°C. Maksymalne temperatury z wielolecia 1991 – 2020 wynosiły w Subregionie Centralnym 28°C.

Zwiększa się liczba dni bezdeszczowych, a zimą pokrywa śnieżna utrzymuje się coraz krócej. Przekłada się to na wzrostowy trend występowania suszy. Wzrasta intensywność opadów, w tym także krótkotrwałych, nawalnych opadów deszczu, prowadzących często do lokalnych podtopień i powodzi błyskawicznych. W latach 2011–2016 na stacji pomiarowej w Katowicach rejestrowano również dane pozwalające prześledzić występowanie ulew i deszczy nawalnych (według skali Chomicza), czyli opadów deszczu o bardzo dużej intensywności i stosunkowo krótkim czasie trwania, mogących prowadzić do występowania lokalnych podtopień na obszarze miasta. Częstość występowania ulew stopnia I-III była bardzo zróżnicowana, od 0 w 2015 roku do 5 w 2016 roku. Ulewa IV stopnia w analizowanym okresie czasu nie wystąpiła ani razu, a deszcz nawalny wystąpił tylko raz, w 2011 roku.

Infrastruktura kanalizacji deszczowej i przeciwpowodziowa, szczególnie w miastach nie jest przystosowana do pojawiających się coraz częściej ekstremalnych zjawisk pogodowych. Znaczna część powierzchni subregionu jest utwardzona, co nie sprzyja zatrzymywaniu wody, powodując szybki odpływ wody pochodzącej z opadów lub wód roztopowych, co przyczynia się do gwałtownych wezbrań, podtopień i powodzi.

Na terenach zwartej zabudowy występuje zjawisko miejskiej wyspy ciepła. Brak działań związanych między innymi z: ograniczaniem ilości terenów zwartych, zagospodarowaniem terenów zielonych oraz wzrostem tych obszarów, ograniczaniem emisji zanieczyszczeń powietrza, potęguje występowanie tego zjawiska. Według stanu na marzec 2022 roku, 19 miast Subregionu Centralnego opracowało Miejskie Plany Adaptacji do zmian klimatu.

W obszarze miast i gmin Subregionu Centralnego nie prowadzi się inwentaryzacji obiektów błękitno-zielonej infrastruktury. Z przeprowadzonego na potrzeby diagnozy badania ankietowego wynika, że najczęściej występującymi elementami błękitno-zielonej infrastruktury w Subregionie Centralnym są stawy retencyjne, ogrody deszczowe, zielone przystanki, fasady i ściany oraz tężnie solankowe. Ważnym elementem zarządzania infrastrukturą miast powinno być zbudowanie rejestru obiektów błękitno-zielonej infrastruktury umożliwiającego określenie zarówno ilości tych obiektów jak i efektów ich stosowania.

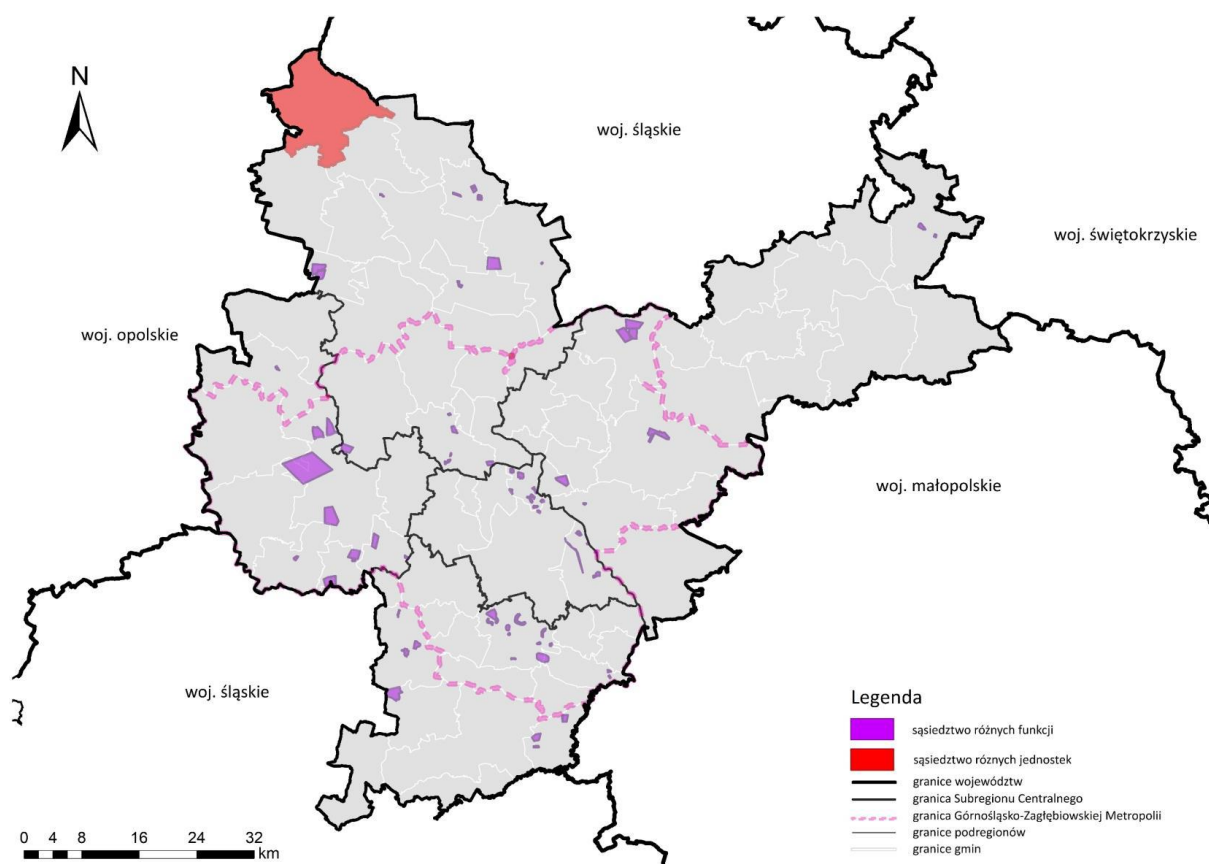
Słabości i zagrożenia: Występowanie miejskich wysp ciepła, wezbrania, podtopienia i powodzie na skutek nawalnych opadów deszczu, postępujące zmiany klimatyczne oraz ich negatywne skutki, brak inwentaryzacji obiektów błękitno-zielonej infrastruktury.

Rekomendowane działania: Rozwój błękitno-zielonej infrastruktury, tworzenie i rozwój miejsc ochrony bioróżnorodności, racjonalne gospodarowanie wodą, w tym zabezpieczenie przeciwpowodziowe i przeciwdziałanie skutkom suszy, rekultywacja, remediacja, regeneracja i renaturyzacja terenów pokopalnianych i przemysłowych na cele środowiskowe.

2.4. Sytuacja w zakresie planowania przestrzennego w Subregionie Centralnym

W obszarze węzłowym subregionu, szczególnie w centralnej oraz południowej jego części, występują konflikty przestrzenne i bariery rozwojowe, które mogą ograniczać możliwości realizacji celów społeczno-gospodarczych. Należą do nich między innymi tereny użytkowane przemysłowo oraz górniczo (lub spełniające te funkcje w przeszłości), które znajdują się w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowej, kolizje różnych funkcji czy konflikt zabudowy mieszkaniowej z ciągami komunikacyjnymi. W związku z powyższym konieczne jest horyzontalne współdziałanie sąsiadujących gmin. Rozkład konfliktów przestrzennych przedstawia **Mapa 5**.

Mapa 5. Obszary występowania konfliktów przestrzennych w Subregionie Centralnym

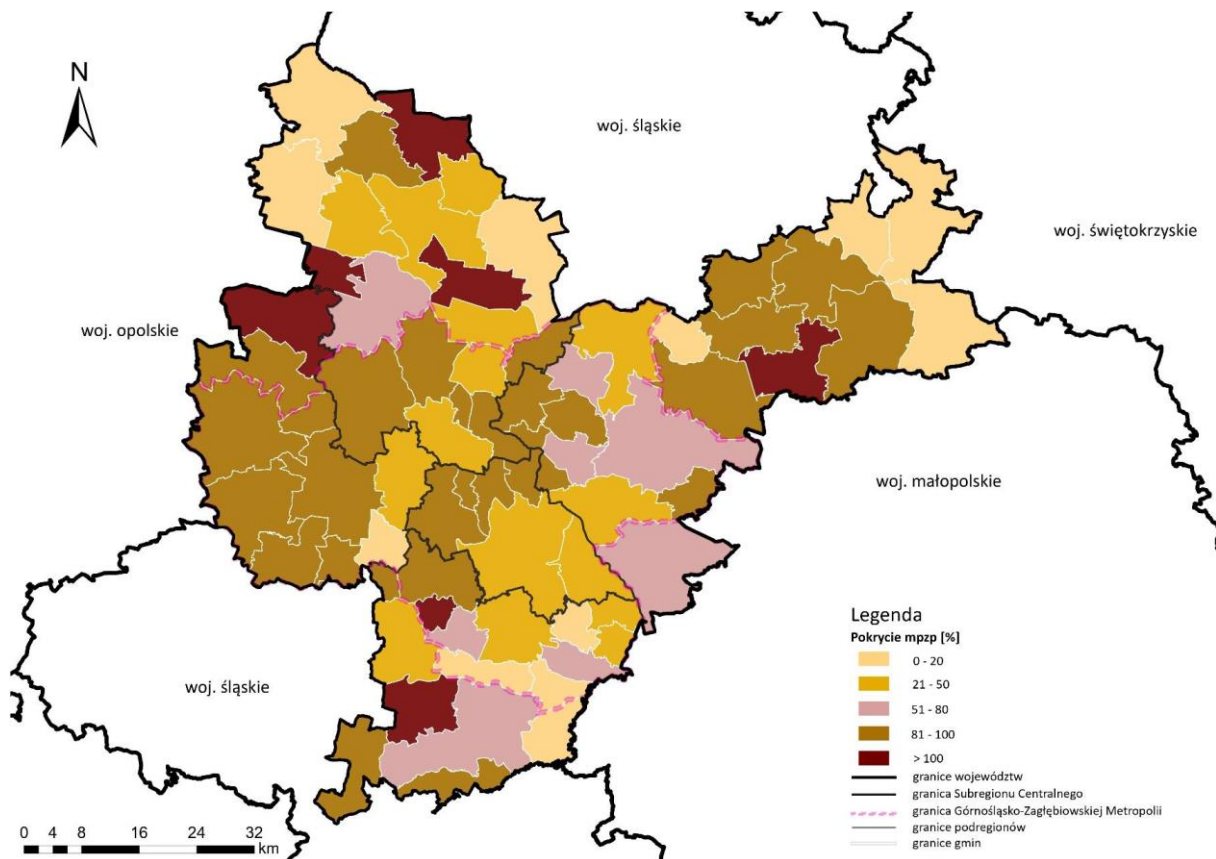

Źródło: Diagnoza sytuacji w zakresie planowania przestrzennego dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, s. 67.

Zgodnie z danymi Banku Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego pokrycie miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego na terenie Subregionu Centralnego jest wysokie. 9 gmin posiada 100% pokrycia miejscowymi planami, a 22 znajduje się w przedziale od 81% do 100%. Jedynie 12 gmin posiada pokrycie mniejsze niż 20%. 7 gmin posiada pokrycie większe niż 100%, co wynika z rozbieżności powierzchni terenów znajdujących się w dokumentach planistycznych gmin w stosunku do powierzchni policzonej przez Główny Urząd Geodezji i Kartografii. Ta statystyka nie bierze jednak pod uwagę różnic

w udziale terenów zurbanizowanych w strukturze użytkowania gruntów w zależności od gminy. Przykładem jest gmina Lubliniec, gdzie prawie 70% powierzchni to lasy, a część zurbanizowana jest w całości pokryta planami miejscowymi. Stopień pokrycia miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego przedstawia **Mapa 6**.

Mapa 6. Stopień pokrycia Subregionu Centralnego miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego

Źródło: Diagnoza sytuacji w zakresie planowania przestrzennego dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, s. 84.

Brak pokrycia terenów miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego często prowadzi do niekontrolowanej urbanizacji czy rozproszonej zabudowy. Czyni to nieefektywną komunikację publiczną, a także prowadzi do braku możliwości zapewnienia dostępu do szkół, przedszkoli czy usług znajdujących się w bliskim sąsiedztwie. Rozproszona zabudowa często uniemożliwia także zapewnienie dostępu do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej, sieci gazowej czy też ciepłowniczej. Niski procent pokrycia planami miejscowymi może być jednym z czynników generujących chaos przestrzenny w gminach. W przypadku braku miejscowego planu sposób zagospodarowania terenów regulowany jest przez decyzje administracyjne, które nie muszą być zgodne z polityką przestrzenną gminy zawartą w Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego (SUiKZP).

Według stanu na marzec 2022 roku⁷, 50 gmin Subregionu Centralnego posiada lokalny program rewitalizacji. W 8 gminach funkcjonuje gminny program rewitalizacji. 15 gmin nie posiada żadnego dokumentu regulującego te kwestie. Oznacza to, że 79% gmin z obszaru Subregionu Centralnego posiada dokument regulujący zasady rewitalizacji.

Tereny pogórnice i poprzemysłowe zlokalizowane są przede wszystkim w środkowej części subregionu. Największa ich liczba znajduje się w Bytomiu, Zabrze, Gliwicach, Rudzie Śląskiej, Katowicach, Siemianowicach Śląskich i Sosnowcu. Największe powierzchniowo tereny pogórnice i poprzemysłowe występują w Zabrze, Bytomiu, Rudzie Śląskiej oraz Sosnowcu. Tereny poprzemysłowe zajmują łącznie około 3 400 ha powierzchni. Należą do nich przede wszystkim hałdy, składowiska odpadów, tereny po eksploatacji surowców, zlikwidowane zakłady przemysłowe, osadniki, tereny pokolejowe. Ponadto zidentyfikowane zostały również tereny powojenne.

Powierzchnia terenów pogórnich wynosi niemal 4 500 ha, a ponad połowę z nich stanowią hałdy oraz składowiska odpadów pochodzących z przemysłu górniczego. Do zasobu terenów pogórnich wchodzi także zlikwidowane zakłady górnicze, szyby, nieczynne osadniki oraz zlikwidowane bocznice kolejowe.

Tereny pogórnice i poprzemysłowe określone zostały jako tereny zdegradowane. Część z nich jest już zrekultywowana lub zarośnięta, a reszta stanowi teren niezagospodarowany lub nieużytek. Głównymi źródłami degradacji tych terenów są między innymi górnictwo odkrywkowe, górnictwo podziemne, przemysł metalurgiczny, przemysł kamieniarski, przemysł chemiczny, przemysł cynkowy, przemysł elektromaszynowy, przemysł energetyczny. Stan ekologiczny terenów zdegradowanych w większości określany jest jako zły i słaby, natomiast stan chemiczny oceniany jest poniżej dobrego.

Słabości i zagrożenia: Brak wspólnej polityki przestrzennej, presja urbanizacyjna na tereny zieleni, występowanie konfliktów przestrzennych, wysoka ilość i powierzchnia terenów zdegradowanych, w tym poprzemysłowych, pogórnich, powojennych.

Rekomendowane działania: Remediacja, regeneracja i renaturyzacja terenów pokopalnianych i poprzemysłowych na cele środowiskowe, przekształcanie terenów pogórnich i poprzemysłowych na cele gospodarcze, kompleksowa rewitalizacja przestrzeni miejskich oraz przekształcanie terenów pogórnich i poprzemysłowych na cele społeczne, rozwój narzędzi planowania, wdrażania i monitorowania procesów rozwojowych w subregionie, rozwój i integracja e-usług publicznych.

⁷ Źródło danych: https://rpo.slaskie.pl/czytaj/wykaz_prog_rewi [31.03.2023 r.]

2.5. Sytuacja transportowo-mobilnościowa w Subregionie Centralnym

Subregion Centralny jest ważnym węzłem drogowym (w skali Europy oraz kraju). W subregionie krzyżują się autostrady A1 i A4, a także przebiegają przez niego drogi ekspresowe S1, S86 oraz Drogowa Trasa Średnicowa. Subregion cechuje się również rozwiniętą siecią dróg krajowych, wojewódzkich, powiatowych i gminnych. Stan 30% dróg administrowanych przez Generalną Dyрекcyję Dróg Krajowych i Autostrad (GDDKiA) w Katowicach w 2020 roku określono jako niezadowalający, a w przypadku niemal 12% dróg wskazano na ich zły stan. Brak natomiast aktualnych danych dotyczących oceny dróg wojewódzkich.

Rozwój sieci drogowej na obszarze Subregionu Centralnego związany jest między innymi z planami budowy obwodnic miast (np. trasa N-S w Rudzie Śląskiej, Bytomska Centralna Trasa Północ-Południe BCT N-S (BeCeTka) w Bytomiu, Zachodnia i Południowa Obwodnica Gliwic), czy rozszerzeniem kategorii DTŚ o dwie odnogi – DTŚ Północ (w kierunku Siemianowic Śląskich) oraz DTŚ Wschód (w kierunku Jaworzna).

Przez subregion przebiegają kluczowe dla transportu międzynarodowego linie kolejowe. Sieć kolejowa w Subregionie Centralnym należy do najbardziej rozwiniętych w skali kraju (zarówno pod względem długości, gęstości, liczby odprawionych pasażerów jak i poziomu elektryfikacji), jednak w niektórych miejscach występują tzw. białe plamy – miejscowości w których nie ma czynnego w ruchu pasażerskim przystanku lub stacji kolejowej. Aby zwiększyć konkurencyjność transportu kolejowego, w wielu przypadkach konieczna jest modernizacja istniejącej infrastruktury (lub budowa nowej). Rozwój sieci kolejowej wskazywany jest w powstającym Planie Zrównoważonej Mobilności Miejskiej Subregionu Centralnego jako kluczowy komponent rozwoju mobilności w regionie. W Subregionie Centralnym funkcjonuje Międzynarodowy Port Lotniczy Katowice w Pyrzowicach oraz dwa mniejsze lotniska Katowice-Muchowiec oraz Gliwice-Trynek. W subregionie zlokalizowany jest jedyny śródlądowy port wodny - Port Gliwice na Kanale Gliwickim, stanowiący fragment Odrzańskiej Drogi Wodnej.

Układ komunikacyjny w subregionie jest obciążony w znacznym stopniu indywidualnym ruchem samochodowym. Indywidualny ruch samochodowy wpływa nie tylko na zatłoczenie centrów miast oraz głównych dróg łączących największe miasta subregionu, ale jest także źródłem emisji zanieczyszczeń oraz generuje hałas.

W subregionie systematycznie spada liczba wypadków drogowych. Zmniejsza się także liczba osób poszkodowanych w wypadkach. W 2020 roku na drogach gmin Subregionu Centralnego miejsce miały 1 374 wypadki. W porównaniu do 2014 roku, liczba wypadków drogowych w 2020 roku spadła o ponad 42%.

Organizacja transportu zbiorowego w subregionie nie jest jednorodna. Według stanu na sierpień 2022 roku, Zarząd Transportu Metropolitalnego (ZTM) obsługiwał 40 gmin

należących do Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii (GZM) oraz w ramach zawartego porozumienia także 10 gmin subregionu spoza GZM: Krupski Młyn, Łazy, Miasteczko Śląskie, Miedźna, Ornontowice, Orzesze, Pszczyna, Toszek, Tworóg i Wielowieś. GZM zawarła także porozumienie z Międzygminnym Związkiem Komunikacyjnym z siedzibą w Jastrzębiu Zdroju na obsługę publicznego transportu zbiorowego w Czerwionce-Leszczynach i Żorach (Subregion Zachodni) oraz Oświęcimiem (województwo małopolskie). Łącznie ZTM w kwietniu 2022 roku obsługiwał ponad 420 linii autobusowych. Najwięcej linii autobusowych ZTM kursuje w podregionach katowickim, sosnowieckim i bytomskim.

Na terenie większości gmin Subregionu Centralnego funkcjonuje wspólny system biletowy Zarządu Transportu Metropolitalnego (ZTM) integrujący również pociągi Kolei Śląskich i Polregio. Z punktu widzenia ponadlokalnej komunikacji publicznej uwagę zwraca problem braku wspólnego biletu autobusowego dla gmin nieobsługiwanych przez ZTM.

Część gmin organizuje komunikację autobusową we własnym zakresie. PKM Jaworzno Sp. z o.o. jest jednym z ważniejszych gminnych operatorów publicznego transportu zbiorowego., który zapewnia komunikację autobusową mieszkańcom Jaworzna, Katowic, Mysłowic, Sosnowca oraz małopolskiego Chrzanowa. Poza GZM komunikacja autobusowa funkcjonuje także w powiatach lublinieckim, pszczyńskim oraz zawierciańskim.

Flota taboru autobusowego przewoźników oferujących swoje usługi w subregionie w większości opiera się na pojazdach napędzanych tradycyjnymi paliwami. Rozwój elektromobilności w regionie jest niewystarczający, aby zmienić bilans wpływu transportu na jakość powietrza. Według stanu na sierpień 2022 roku kluczowi operatorzy autobusowego transportu publicznego na obszarze subregionu dysponują 15 stacjami (15 lokalizacji) do ładowania autobusów elektrycznych. Najwięcej – 8 – jest w Jaworznie. Istniejące stacje zlokalizowane są głównie na terenach zajezdni oraz w pobliżu kluczowych przystanków komunikacyjnych i dworców autobusowych. Wyzwanie stanowi zwiększenie udziału zero- i niskoemisyjnego taboru w transporcie publicznym wraz z infrastrukturą do jego ładowania, w tym rozwój nowoczesnych technologii, między innymi wodorowych.

Na terenie Subregionu Centralnego systematycznie rozwijana jest infrastruktura do ładowania samochodów elektrycznych. Z informacji przekazanych przez spółkę Tauron Nowe Technologie S.A. wynika, że podmioty wchodzące do grupy Tauron obsługują 111 punktów ładowania. Najwięcej z nich znajduje się w Katowicach i Sosnowcu.

Przez 13 miast subregionu, zlokalizowanych w jego środkowej części, przebiega sieć tramwajowa, której całkowita długość wynosi 338 km. W kwietniu 2022 roku poruszało się po niej 30 linii komunikacyjnych obsługiwanych przez Tramwaje Śląskie S.A. zasobem 304 składów tramwajowych. Jedynym podregionem, w którym nie występuje komunikacja tramwajowa jest podregion tyski. Na niską jakość podróży tramwajem wpływa prędkość, z jaką się porusza – średnio jest to 18 km/h oraz niedostosowanie części pojazdów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Tychy są jedynym miastem w subregionie, w którym funkcjonuje komunikacja trolejbusowa. W kwietniu 2022 roku obsługiwała ona 8 linii komunikacyjnych, po których poruszało się 30 pojazdów.

Lokalne i regionalne pasażerskie przewozy kolejowe są w Subregionie Centralnym realizowane przez spółki Koleje Śląskie oraz Polregio, dostępna jest także oferta przewozów krajowych PKP Intercity. Poza pandemicznym rokiem 2020, liczba pasażerów korzystających z oferty przewozów kolejowych z roku na rok wzrastała. Największy ruch pasażerski odbywał się na stacjach Katowice, Gliwice, Zabrze, Zawiercie, Tychy oraz Sosnowiec Główny.

Według danych GUS w 2020 roku w subregionie funkcjonowało 777 km dróg rowerowych – najwięcej w podregionach sosnowieckim (214 km), katowickim (202 km) i bytomskim (137 km). Biorąc pod uwagę obszar subregionu, który cechuje zestaw czynników sprzyjających rozwojowi infrastruktury rowerowej (korzystne położenie w województwie, zróżnicowane ukształtowanie terenu, strukturę osadniczą oraz wysoki poziom zurbanizowania), a także założenia regionalnej polityki rowerowej w zakresie sieci regionalnych tras rowerowych – sieć tras rowerowych w subregionie nie jest dostatecznie rozwinięta. W ośmiu gminach subregionu funkcjonuje system roweru miejskiego. W niektórych można także skorzystać z komercyjnych systemów wypożyczenia hulajnóg elektrycznych oraz car-sharingu. W całym subregionie sieć i infrastruktura mikromobilności jest słabo rozwinięta.

Ważnym elementem miejskiej mobilności i integracji sposobów przemieszczania się są węzły przesiadkowe. W efekcie realizowanych przedsięwzięć w ramach perspektywy finansowej 2014-2020, w subregionie zlokalizowanych będzie 115 zintegrowanych węzłów przesiadkowych.

Silne strony: dobre skomunikowanie wewnątrz subregionu oraz z obszarami zewnętrznymi, duże zróżnicowanie środków transportu publicznego, funkcjonujący Międzynarodowy Port Lotniczy Katowice w Pyrzowicach, funkcjonujący śródlądowy port wodny - Port Gliwice na Kanale Gliwickim.

Słabości i zagrożenia: oddziaływanie transportu drogowego na przekroczenia emisji zanieczyszczeń, centra miast obciążone nadmiernym ruchem samochodowym (indywidualnym) przy jednoczesnym niewielkim udziale przewozów komunikacją publiczną, nieskoordynowana komunikacja publiczna w niektórych powiatach poza obszarem GZM, infrastruktura drogowa wymagająca modernizacji i rozbudowy, dominujący we flocie autobusowej tabor zasilany tradycyjnymi paliwami – niski udział autobusów zero- i niskoemisyjnych oraz infrastruktury do ich ładowania, niska średnia prędkość poruszania się tramwajów i część taboru niedostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, niedostatecznie rozwinięta sieć kolejowa, niedostatecznie

rozwinięta sieć komunikacyjnych dróg rowerowych w subregionie, niewystarczająco rozwinięta sieć i infrastruktura mikromobilności.

Rekomendowane działania: Wzmocnienie roli i znaczenia komunikacji publicznej przy jednoczesnym ograniczaniu indywidualnego ruchu samochodowego w centrach miast, inwestycje w zero- oraz niskoemisyjny tabor publicznego transportu zbiorowego wraz z niezbędną infrastrukturą do jego obsługi i tankowania/zasilania, w tym inwestycje w infrastrukturę i tabor szynowy, inwestycje w infrastrukturę węzłów przesiadkowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą, stosowanie usprawnień dla usług publicznego transportu miejskiego oraz stosowanie systemów IT, tworzenie zintegrowanej, dostępnej i bezpiecznej infrastruktury rowerowej, rozwój zintegrowanej infrastruktury turystycznej oraz rekreacyjnej infrastruktury pieszej i rowerowej, rozwój narzędzi planowania, wdrażania i monitorowania procesów rozwojowych w subregionie.

2.6. Podsumowanie: potencjały i wyzwania Subregionu Centralnego oraz analiza SWOT

Przeprowadzone diagnozy strategiczne, warsztaty diagnostyczne oraz strategiczne, a także seminaria partycypacyjne dla jednostek samorządu terytorialnego, partnerów społecznych i gospodarczych pozwoliły na określenie wyzwań, przed którymi stoi Subregion Centralny Województwa Śląskiego. Opis wyzwań i potencjałów rozwojowych zawiera **Tabela 8**.

Tabela 8. Opis wyzwań i potencjałów rozwojowych Subregionu Centralnego

Kluczowe wyzwania i potencjały rozwojowe Subregionu Centralnego	
Poprawa jakości powietrza w subregionie	Pomimo działań prowadzonych w perspektywie 2014-2020 w zakresie termomodernizacji, wiele budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych w subregionie nadal cechuje się niską efektywnością energetyczną, dużym zapotrzebowaniem na energię oraz wykorzystuje stare indywidualne źródła ciepła na paliwa stałe. Ponadto mimo wzrostu prosumenckich instalacji fotowoltaicznych, udział energii ze źródeł odnawialnych w miksie energetycznym subregionu wciąż jest niski. W Strategii zakłada się prowadzenie działań związanych z głęboką modernizacją energetyczną budynków, mających na celu m.in.

Kluczowe wyzwania i potencjały rozwojowe Subregionu Centralnego	
	<p>zmniejszanie emisyjności budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych oraz przeciwdziałanie negatywnemu wpływowi źródeł emisji zanieczyszczeń z sektora komunalno-bytowego na jakość powietrza w subregionie. Przewiduje także zwiększanie udziału produkcji energii ze źródeł odnawialnych w miksie energetycznym subregionu, co w połączeniu z rozwojem infrastruktury wytwarzania i magazynowania energii oraz rozwojem klastrów energii i społeczności energetycznych przyczyni się do wzrostu bezpieczeństwa energetycznego subregionu.</p>
Adaptacja subregionu do zmian klimatu	<p>W subregionie obserwowany jest wzrost średniej rocznej temperatury powietrza, co sprzyja występowaniu coraz częstszych i bardziej intensywnych niekorzystnych zjawisk pogodowych, które stanowią zagrożenie dla człowieka i środowiska. Dodatkowo na terenach zwartej zabudowy występuje zjawisko miejskiej wyspy ciepła. W Strategii przewiduje się prowadzenie działań w zakresie m.in. rozwoju błękitno-zielonej infrastruktury, gospodarowania wodami opadowymi, realizowania inwestycji związanych z małą retencją oraz stosowaniem zieleni w kształtowaniu przestrzeni publicznych dla zwiększania odporności Subregionu Centralnego na zmiany klimatu i adaptacji podregionów do zmian klimatu.</p>
Racjonalne gospodarowanie wodą oraz oszczędne i rozważne gospodarowanie pozostałymi zasobami	<p>Pomimo podejmowanych działań w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, w subregionie nadal występują miejsca o ograniczonym dostępie do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Problemem nadal pozostają duże ilości azbestu wymagającego usunięcia, a także</p>

Kluczowe wyzwania i potencjały rozwojowe Subregionu Centralnego	
	<p>występowanie dzikich składowisk odpadów oraz wielkoobszarowych terenów zdegradowanych (bomby ekologiczne). Na obszarze subregionu występują także miejsca szczególnego zagrożenia powodzią. W Strategii zakłada się zmniejszanie deficytów w dostępie do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na zdiagnozowanych obszarach, a także przechodzenie na gospodarkę obiegu zamkniętego, likwidację zidentyfikowanych wielkoobszarowych terenów zdegradowanych, usuwanie azbestu oraz zwiększanie poziomu recyklingu i odzysku odpadów. Podejmowane będą także działania zmierzające do rozwoju zielonej infrastruktury w miastach subregionu oraz gospodarowania wodami opadowymi, co spełni funkcję przeciwpowodziową oraz będzie przeciwdziałać skutkom suszy.</p>
Wzmacnianie roli i znaczenia komunikacji publicznej i mikromobilności w subregionie	<p>Układ komunikacyjny w subregionie obciąża w znacznym stopniu indywidualny ruch samochodowy. Wpływa on nie tylko na zatłoczenie centrów miast oraz głównych dróg łączących największe miasta subregionu, ale jest także źródłem emisji zanieczyszczeń oraz generuje hałas. W Strategii przewiduje się podniesienie jakości transportu publicznego poprzez inwestycje w zero- i niskoemisyjne środki transportu oraz infrastrukturę związaną ze zrównoważoną multimodalną mobilnością miejską. Dla spójnego i zrównoważonego systemu mobilności obszaru Subregionu Centralnego zakłada się również rozwój sieci tras rowerowych. Działania te pozwolą na ograniczenie indywidualnego ruchu samochodowego w centrach miast.</p>
Przywrócenie i nadawanie terenom pokopalnianym i przemysłowym funkcji	<p>Powierzchnia terenów przemysłowych i pokopalnianych w subregionie wynosi</p>

Kluczowe wyzwania i potencjały rozwojowe Subregionu Centralnego	
gospodarczych, społecznych i środowiskowych	łącznie ponad 8000 ha. Określone zostały one jako tereny zdegradowane. Stan ekologiczny terenów zdegradowanych w większości określany jest jako zły i słaby, natomiast stan chemiczny oceniany jest poniżej dobrego. W Strategii zakłada się podejmowanie działań mających na celu przywrócenie walorów środowiskowych powierzchni zdegradowanych terenów przemysłowych i pokopalnianych, a także ponowne ich zagospodarowanie na cele gospodarcze i społeczne. Działania te zapobiegą dalszej degradacji terenów, wpłyną na tworzenie nowych miejsc pracy oraz przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.
Utrzymanie aktywności zawodowej osób zatrudnionych w górnictwie oraz branżach powiązanych z górnictwem	Wszystkie podregiony objęte zostaną transformacją społeczno-gospodarczą. Znaczna część subregionu identyfikowana jest jako obszar silnie wrażliwy na negatywne konsekwencje likwidacji kopalń. Aby zmiany restrukturyzacyjne były w jak najmniejszym stopniu dotkliwe dla pracowników, niezbędne jest podejmowanie działań zmierzających do zmiany bądź podniesienia kwalifikacji osób odchodzących z górnictwa i branż powiązanych z górnictwem oraz wzmacnianie kształcenia ustawicznego i zawodowego jako systemowa odpowiedź na zmieniający się rynek pracy.
Przekierowanie gospodarki podregionów górniczych w stronę rozwoju cyfrowych i zielonych technologii oraz wzmacnianie potencjału lokalnej przedsiębiorczości do kreowania nowych miejsc pracy w podregionach górniczych	W podregionach Subregionu Centralnego identyfikowane są perspektywiczne kierunki rozwoju takie jak nowoczesne usługi biznesowe, branże kreatywne, IT, przemysł medyczny i technologii medycznych. W Strategii zakłada się podejmowanie na obszarze subregionu działań na rzecz wsparcia rozwoju technologicznego, w szczególności w stronę rozwiązań

Kluczowe wyzwania i potencjały rozwojowe Subregionu Centralnego	
	cyfrowych i zielonych, które pozwolą na częściowe wypełnienie luki po tradycyjnych branżach funkcjonujących w subregionie oraz wzmocnienie lokalnej przedsiębiorczości.
Rozwój i dostosowanie kształcenia zawodowego do potrzeb zmieniającego się rynku pracy	Oferta kształcenia zawodowego w subregionie nie jest dopasowana do potrzeb rynku pracy, a same placówki kształcenia zawodowego dysponują przestarzałym wyposażeniem i infrastrukturą, co obniża jakość kształcenia. W kontekście transformacji społeczno-gospodarczej utrzymanie takiego stanu może powodować trudności na lokalnym i regionalnym rynku pracy. Aby temu zapobiec w Strategii przewiduje się takie działania wspierające kształcenie zawodowe jak między innymi doposażanie pracowni praktycznej nauki zawodu czy podnoszenie kwalifikacji uczniów i nauczycieli.
Współpraca z ośrodkami akademickimi oraz sektorem badawczo-rozwojowym	Subregion Centralny dysponuje silnym zapleczem akademickim oraz badawczo-rozwojowym. W kontekście transformacji ważne jest wykorzystanie tego potencjału do przekierowania gospodarki podregionów górniczych w stronę rozwoju cyfrowych i zielonych technologii oraz wsparcia kształcenia zawodowego w subregionie.
Wsparcie grup szczególnie wrażliwych na skutki transformacji społeczno-gospodarczej, w tym rodzin osób zatrudnionych w górnictwie oraz branżach powiązanych z górnictwem	Grupą szczególnie wrażliwą na skutki transformacji społeczno-gospodarczej będą rodziny osób zatrudnionych w górnictwie i branżach z nim powiązanych. W związku z tym w Strategii zakłada się wsparcie społeczności najbardziej dotkniętych procesem transformacji, w celu zminimalizowania ryzyka wystąpienia negatywnych skutków takich jak degradacja i wykluczenie społeczne oraz wzmocnienie

Kluczowe wyzwania i potencjały rozwojowe Subregionu Centralnego	
	społeczności lokalnych w radzeniu sobie z wyzwaniami transformacji.
Zachowanie poczucia tożsamości lokalnej i dziedzictwa regionalnego	Transformacja społeczno-gospodarcza może być negatywnie postrzegana przez społeczność subregionu, szczególnie ta jej część, która jest zawodowo i rodzinie związana z górnictwem i branżami z nim powiązanymi. W Strategii przewiduje się podejmowanie działań włączających społeczność w proces transformacji oraz inicjatyw zmierzających do zachowania i poszanowania przemysłowej tradycji subregionu, na przykład poprzez działania z zakresu turystyki poprzemysłowej.
Poprawa jakości życia mieszkańców subregionu i tworzenie atrakcyjnych warunków do zamieszkania	Liczba mieszkańców subregionu systematycznie się zmniejsza. Prognozy demograficzne wskazują na pogłębianie się tego zjawiska. Dodatkowo ubywa ludzi w wieku produkcyjnym, przy jednoczesnym szybkim wzroście liczby ludności w wieku 60+. Niezbędne jest podejmowanie działań zmierzających do uatrakcyjnienia subregionu jako miejsca zamieszkania. W Strategii zakłada się, że w tym celu będą realizowane działania związane między innymi ze zwiększeniem dostępności miejsc opieki nad dziećmi do lat 3., wspieraniem miejsc edukacji przedszkolnej, zapewnieniem dostępności do wysokiej jakości infrastruktury spędzania czasu wolnego, przeciwdziałaniem wykluczeniu społecznemu i izolacji społecznej, zapewnieniem dostępności usług społecznych i zdrowotnych czy kompleksową rewitalizacją przestrzeni miejskich.
Wzmacnianie potencjału turystycznego w oparciu o posiadane zasoby	Subregion Centralny dysponuje licznymi obiektami zabytkowymi, miejscami powiązanymi z przemysłową historią

Kluczowe wyzwania i potencjały rozwojowe Subregionu Centralnego

	<p>i dziedzictwem tego terenu (w tym Szlakiem Zabytków Techniki), obiektami wpisanymi na listę UNESCO oraz walorami przyrodniczymi północnych, zachodnich i południowych krańców subregionu. Tereny wiejskie z kolei dysponują produktami regionalnymi, możliwymi do powiązania z innymi działaniami dla rozwoju turystyki na tych obszarach. W Strategii przewiduje się podejmowanie działań na rzecz identyfikowania, tworzenia, wzmacniania i promowania lokalnych marek turystycznych, tworzenia nowych szlaków dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju już istniejących. Istotnym elementem podnoszenia atrakcyjności oferty turystycznej jest także rozwój zintegrowanej infrastruktury turystycznej z zastosowaniem np. rozwiązań cyfrowych. Ważny jest także rozwój turystycznej i rekreacyjnej infrastruktury pieszej i rowerowej. Aby oferta turystyczna była jak najszersza, podejmowane będą działania mające na celu sieciowanie infrastruktury turystycznej.</p>
Koordynacja współpracy ponadlokalnej w zakresie planowania przestrzennego	<p>Układ przestrzenny subregionu jest policentryczny, zwłaszcza w jego środkowej części. Brak pokrycia części terenów miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego często prowadzi do niekontrolowanej urbanizacji oraz rozpraszania zabudowy. Skutkuje to nieefektywną komunikacją publiczną, a także prowadzi do braku możliwości zapewnienia dostępu do szkół, przedszkoli czy usług znajdujących się w bliskim sąsiedztwie. Rozproszona zabudowa często uniemożliwia zapewnienie dostępu do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej,</p>

Kluczowe wyzwania i potencjały rozwojowe Subregionu Centralnego	
	<p>sieci gazowej czy też ciepłowniczej.</p> <p>W Strategii przewiduje się wspieranie działań mających na celu współdziałanie gmin w zakresie spójności kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz rozwój narzędzi planowania przestrzennego.</p>
<p>Wzmacnianie i rozwój potencjału instytucjonalnego Związku Subregionu Centralnego</p>	<p>Wzmacnianie i rozwój potencjału instytucjonalnego możliwe będą poprzez wykorzystanie doświadczenia Związku Subregionu Centralnego we współpracy i partnerskich relacjach na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym dla efektywnej realizacji procesów rozwojowych w subregionie. Wyzwaniem jest kreowanie polityki rozwoju na obszarze Subregionu Centralnego oraz animowanie i koordynowanie realizacji projektów zintegrowanych. W Strategii zakłada się działania mające na celu rozwój narzędzi planowania, wdrażania i monitorowania procesów rozwojowych oraz wsparcie kompetencyjne pracowników Biura.</p>
<p>Budowanie wysokiej jakości kapitału ludzkiego w jednostkach samorządu terytorialnego będących Członkami Związku</p>	<p>Wzmacnianie i rozwój potencjału instytucjonalnego jednostek samorządu terytorialnego będących Członkami Związku możliwe będą poprzez kontynuowanie działań w zakresie wsparcia kompetencyjnego (organizacji szkoleń, warsztatów, seminariów, spotkań informacyjnych i wymiany dobrych praktyk), co pozwoli na wzmocnienie koordynacji działań rozwojowych oraz podniesienie jakości projektów realizowanych na terenie subregionu.</p>

Podsumowanie strategiczne – analiza SWOT

Siły:

- lokalizacja – centralna część województwa śląskiego;
- policentryczny układ przestrzenny odporny na przeciążenia i koncentrację problemów;
- dobre skomunikowanie wewnątrz subregionu oraz z obszarami zewnętrznymi – dobrze rozwinięta infrastruktura transportowa i logistyczna, obejmująca wszystkie gałęzie transportu;
- jeden z najlepiej rozwiniętych gospodarczo obszarów w Polsce;
- silne zaplecze akademickie i ośrodki badawczo-rozwojowe;
- zidentyfikowanie perspektywicznych kierunków rozwoju w poszczególnych podregionach;
- aktywna działalność Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej i stref aktywności gospodarczej;
- duży potencjał gospodarczy oparty w dużej mierze o przedsiębiorstwa branż innowacyjnych i nowych technologii;
- relatywnie niskie bezrobocie zarówno względem kraju jak i województwa;
- bardzo wysoki na tle kraju wskaźnik urbanizacji;
- liczne tereny zieleni i obszary cenne przyrodniczo;
- potencjał terenów zieleni do działań wspomagających adaptację do zmian klimatu oraz rozwoju turystyki;
- potencjał do kreowania lokalnych produktów turystycznych;
- obiekty kulturalne i turystyczne między innymi obiekty UNESCO, Szlak Zabytków Techniki itp.;
- dostępność do specjalistycznej opieki zdrowotnej na obszarach miejskich;
- dostępność miejsc opieki nad dziećmi do lat 3 i przedszkoli na obszarach miejskich;
- silne powiązania funkcjonalne jednostek samorządu terytorialnego Subregionu Centralnego w zakresie funkcji gospodarczych, społecznych, edukacyjnych, kulturalnych i transportowych;
- doświadczenie instytucjonalne Związku Subregionu Centralnego w koordynacji współpracy w subregionie i podejmowaniu działań przez wszystkich członków Związku.

Słabości:

- wzrost liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym z jednoczesnym spadkiem liczby mieszkańców w wieku produkcyjnym;
- ujemny przyrost naturalny;
- napływ ludności nieintegrującej się z lokalną społecznością na skutek postępującej suburbanizacji;
- odpływ młodych mieszkańców;

- zróżnicowanie rozwoju gospodarczego poszczególnych podregionów, a niekiedy dysproporcje rozwojowe wewnątrz podregionów;
- utrata funkcji społeczno-gospodarczych lub zagrożenie trwałą marginalizacją przez niektóre gminy subregionu;
- niewykorzystany potencjał do współpracy samorządów ze środowiskiem akademickim oraz badawczo-rozwojowym;
- znaczna liczba osób zatrudnionych w przemyśle objętym transformacją;
- niedobory w zakresie infrastruktury, w tym dostępnej architektonicznie, i usług dla seniorów;
- zmniejszająca się ilość mieszkań komunalnych;
- niedopasowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy;
- trudności w dostępie do lekarzy specjalistów na terenach pozamiejskich;
- trudności w dostępie do żłobków i przedszkoli na terenach pozamiejskich oraz w nowopowstających dzielnicach w miastach;
- mniejszy dostęp do edukacji pozaszkolnej na obszarach wiejskich w stosunku do obszarów miejskich;
- słabnący poziom życia gospodarczego w centrach niektórych miast;
- zróżnicowanie w poziomie jakości życia w poszczególnych podregionach;
- dominacja obszaru węzłowego skutkująca dalszym osłabianiem ośrodków peryferyjnych;
- niestabilna sytuacja finansowa samorządów w subregionie;
- wrastające obciążenia fiskalne samorządów w subregionie;
- oddziaływanie transportu drogowego na przekroczenia emisji zanieczyszczeń;
- dominacja węgla w miksie energetycznym subregionu oraz w realizacji indywidualnego zapotrzebowania na ciepło;
- znaczny udział sektora wydobywczego w gospodarce;
- duża ilość obszarów przemysłowych i pogórnicych, w tym terenów z nieuregulowaną kwestią ich własności;
- gospodarka odpadami nieuwzględniająca podejścia gospodarki o obiegu zamkniętym;
- zła jakość wód powierzchniowych i podziemnych;
- zagrożenia powodziowe szczególnie we wschodniej (podregion tyski i sosnowiecki) oraz zachodniej (podregion gliwicki) części subregionu;
- zła jakość powietrza, szczególnie w rdzeniu i na obszarze węzłowym subregionu, będąca efektem wysokiego poziomu niskiej emisji;
- niski udział energii pozyskanej z OZE w miksie energetycznym subregionu;
- mała ilość opracowanych Miejskich Planów Adaptacji do zmian klimatu w gminach subregionu;
- niedostosowana miejska infrastruktura do skutków ekstremalnych zjawisk pogodowych;
- występowanie miejskiej wyspy ciepła na obszarach zwartej zabudowy;

- niedobory w zakresie małej retencji oraz błękitno-zielonej infrastruktury;
- niewykorzystane potencjały lokalne w zakresie rozwoju produktów turystycznych oraz usług czasu wolnego;
- nieskoordynowana komunikacja publiczna w niektórych powiatach poza obszarem GZM;
- infrastruktura drogowa wymagająca modernizacji i rozbudowy;
- niewystarczająco atrakcyjna i konkurencyjna komunikacja publiczna względem transportu indywidualnego;
- centra miast obciążone nadmiernym ruchem samochodowym;
- dominujący we flocie autobusowej tabor zasilany tradycyjnymi paliwami – niski udział autobusów zero- oraz niskoemisyjny;
- niezadowalająca średnia prędkość poruszania się tramwajów i część taboru niedostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami;
- nieefektywny lub słabo rozwinięty transport kolejowy w niektórych obszarach subregionu;
- niedostatecznie rozwinięta sieć komunikacyjnych i rekreacyjnych dróg rowerowych w subregionie;
- niewystarczająco rozwinięta sieć i infrastruktura mikromobilności;
- brak zwartej zabudowy na obszarach pozamiejskich;
- ograniczony rozwój sieci gazowej, wodnej, kanalizacyjnej i innej infrastruktury na obszarach pozamiejskich;
- wielkoobszarowe tereny zdegradowane, zlokalizowane w podregionie bytomskim i sosnowieckim, na których występują odpady niebezpieczne, zagrażające środowisku i zdrowiu ludzi;
- ubóstwo energetyczne dotyczące mniej zamożnej części społeczeństwa subregionu;
- brak wspólnej polityki przestrzennej jednostek samorządu terytorialnego subregionu;
- niekontrolowany rozwój obszarów niepokrytych miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego na terenach gmin subregionu;
- postępujący proces suburbanizacji oraz spadek liczby ludności w miastach w porównaniu z obszarami wiejskimi;
- nadmierny zasięg terenów inwestycyjnych nieskorelowany z rzeczywistym zapotrzebowaniem oraz sztuczne zawyżanie zasięgów obszarów zabudowy;
- wzrost udziału zabudowy niemieszkaniaowej w strukturze funkcjonalno-przestrzennej.

Szanse:

- dostępność funduszy europejskich na przeprowadzenie transformacji społeczno-gospodarczej subregionu;
- wzrastająca świadomość ekologiczna;
- wzmacnianie znaczenia transportu publicznego i mikromobilności;
- wzrastająca popularność turystyki jednodniowej i weekendowej;

- nadanie nowych funkcji i ponowne wykorzystanie terenów pogórnich i przemysłowych;
- współpraca ponadlokalna w zakresie planowania przestrzennego;
- maksymalizacja zwiększenia pokrycia terenów miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego;
- uzupełnianie struktury funkcjonalno-przestrzennej już zabudowanych obszarów;
- zachowanie rezerwy chłonności w węzłowej części subregionu przez ochronę terenów otwartych.

Zagrożenia:

- postępująca depopulacja i prognozy utrzymania negatywnych trendów demograficznych w długim okresie czasu;
- ryzyko wzrostu bezrobocia na skutek likwidacji zakładów pracy w procesie transformacji;
- postępujące zmiany klimatyczne oraz ich negatywne skutki w postaci m.in. nawałnych opadów, fal upałów, powodzi itd.;
- presja inwestycyjna na niezagospodarowane tereny, zwłaszcza zielone;
- niespójny system planowania przestrzennego;
- niestabilna sytuacja geopolityczna i mogący pogłębiać się kryzys energetyczny;
- niestabilna sytuacja gospodarcza spowodowana skutkami pandemii COVID-19 oraz wojny w Ukrainie;
- odmowy operatorów systemów elektroenergetycznych przyłączeń do sieci energetycznej dla nowopowstających instalacji OZE.

3. Misja i wizja rozwoju Subregionu Centralnego

Misja i wizja rozwoju Subregionu Centralnego województwa śląskiego opiera się na kluczowych wartościach i zasadach, będących wynikiem licznych dyskusji reprezentantów różnych środowisk podczas prac nad dokumentem strategicznym. Subregion Centralny będzie miejscem, które wykorzystuje swoje wewnętrzne potencjały do budowania przewag konkurencyjnych, co uczyni je produktywnym i nowoczesnym. Będzie to tworzyło warunki do życia mieszkańców w czystych i zielonych obszarach, które będą odporne na zmiany klimatu i zachowają występującą w nich bioróżnorodność. W dążeniu do nowoczesności zachowane oraz wzmacniane będą tradycja i kultura regionu. Mieszkańcy będą mieli poczucie bezpieczeństwa publicznego, energetycznego, zdrowotnego i społecznego, oraz zapewniony dostęp do rozwoju osobistego i zawodowego. Wykorzystane zostaną turystyczne, przyrodnicze i kulturowe walory subregionu, co podniesie jego atrakcyjność nie tylko w oczach mieszkańców ale i osób przyjezdnych. Subregion Centralny będzie miejscem partnerskiej współpracy jednostek samorządu terytorialnego, a także samorządu województwa, GZM, pozostałych subregionów, środowiska akademickiego, biznesu, partnerów społecznych i lokalnych społeczności, otwartym na współpracę na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Misja

Misją Związku Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego jest tworzenie warunków do współpracy Członków Związku na rzecz poprawy jakości życia na obszarze Subregionu Centralnego poprzez animowanie partnerstw oraz zintegrowanie działań wszystkich podmiotów zaangażowanych w realizację polityki rozwoju.

Wizja

W 2030 roku Subregion Centralny województwa śląskiego będzie miejscem nowoczesnym, oferującym wysoką jakość życia jego mieszkańcom w czystych i zielonych obszarach dzięki sprawnie prowadzonemu procesowi transformacji społeczno-gospodarczej, adaptującym się do zmieniającego się otoczenia, wykorzystującym swoje wewnętrzne potencjały, opartym na silnym kapitale społecznym oraz spójnym przestrzennie i zintegrowanym w wielu wymiarach.

4. Priorytety, cele strategiczne, cele operacyjne i kierunki działań

Przeprowadzone diagnozy strategiczne, warsztaty diagnostyczne oraz strategiczne, a także seminaria partycypacyjne dla jednostek samorządu terytorialnego, partnerów społecznych i gospodarczych pozwoliły na określenie wyzwań, przed którymi w najbliższych latach stanie Subregion Centralny Województwa Śląskiego.

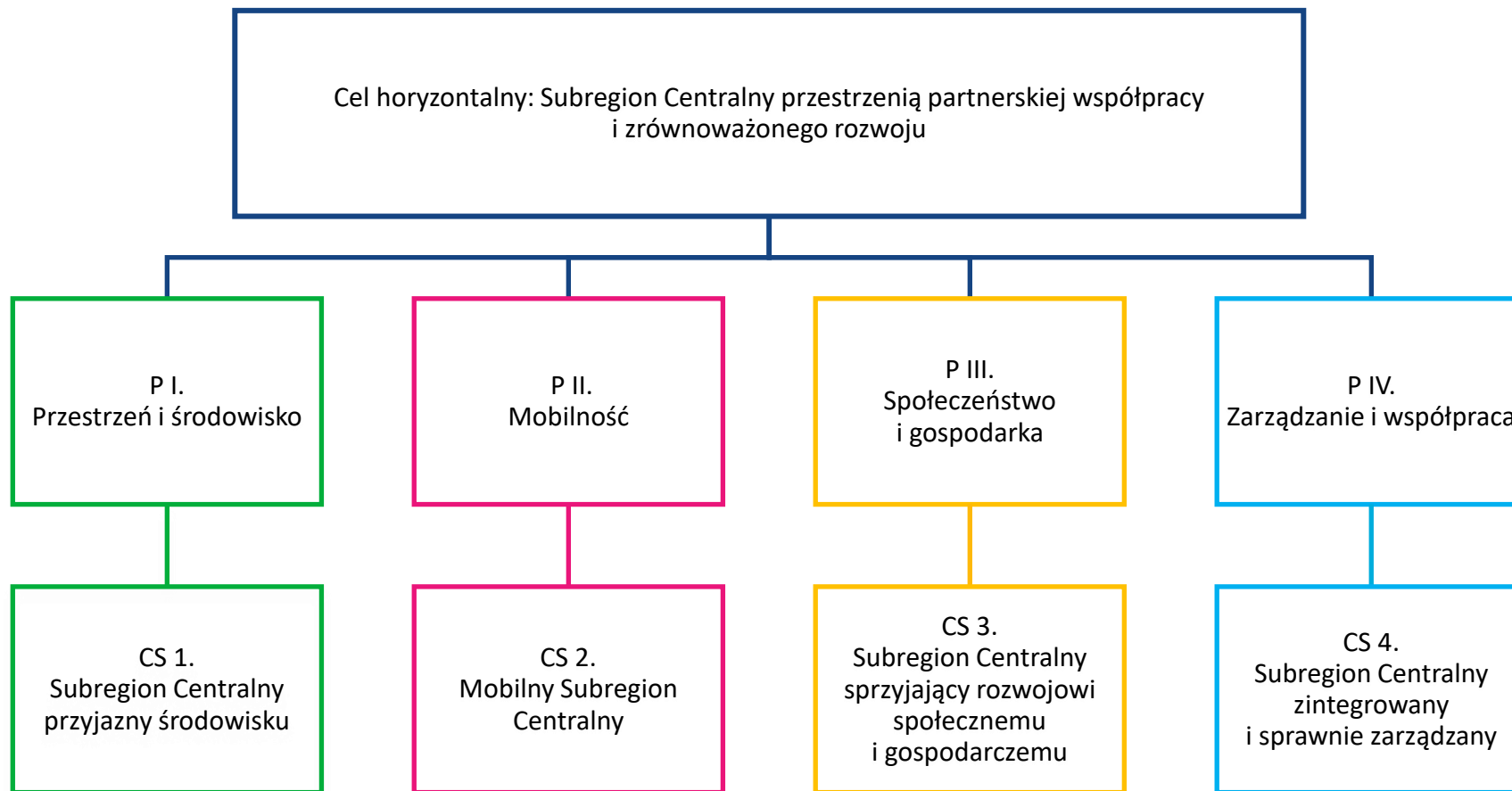
Kluczowe wyzwania rozwojowe Subregionu Centralnego

- Poprawa jakości powietrza w subregionie;
- Adaptacja subregionu do zmian klimatu;
- Racjonalne gospodarowanie wodą oraz oszczędne i rozważne gospodarowanie pozostałymi zasobami;
- Przywrócenie i nadawanie terenom pokopalnianym i przemysłowym funkcji gospodarczych, społecznych i środowiskowych;
- Wzmacnianie roli i znaczenia komunikacji publicznej i mikromobilności w subregionie;
- Utrzymanie aktywności zawodowej osób zatrudnionych w górnictwie oraz branżach powiązanych z górnictwem;
- Przekierowanie gospodarki podregionów górniczych w stronę rozwoju cyfrowych i zielonych technologii oraz wzmacnianie potencjału lokalnej przedsiębiorczości do kreowania nowych miejsc pracy w podregionach górniczych;
- Rozwój i dostosowanie kształcenia zawodowego do potrzeb zmieniającego się rynku pracy;
- Współpraca z ośrodkami akademickimi oraz sektorem badawczo-rozwojowym
- Wsparcie grup szczególnie wrażliwych na skutki transformacji społeczno-gospodarczej, w tym rodzin osób zatrudnionych w górnictwie oraz branżach powiązanych z górnictwem;
- Zachowanie poczucia tożsamości lokalnej i dziedzictwa regionalnego;
- Poprawa jakości życia mieszkańców subregionu i tworzenie atrakcyjnych warunków do zamieszkania;
- Wzmacnianie potencjału turystycznego w oparciu o posiadane zasoby;
- Koordynacja współpracy ponadlokalnej w zakresie planowania przestrzennego;
- Wzmacnianie i rozwój potencjału instytucjonalnego Związku Subregionu Centralnego;
- Budowanie wysokiej jakości kapitału ludzkiego w jednostkach samorządu terytorialnego będących Członkami Związku.

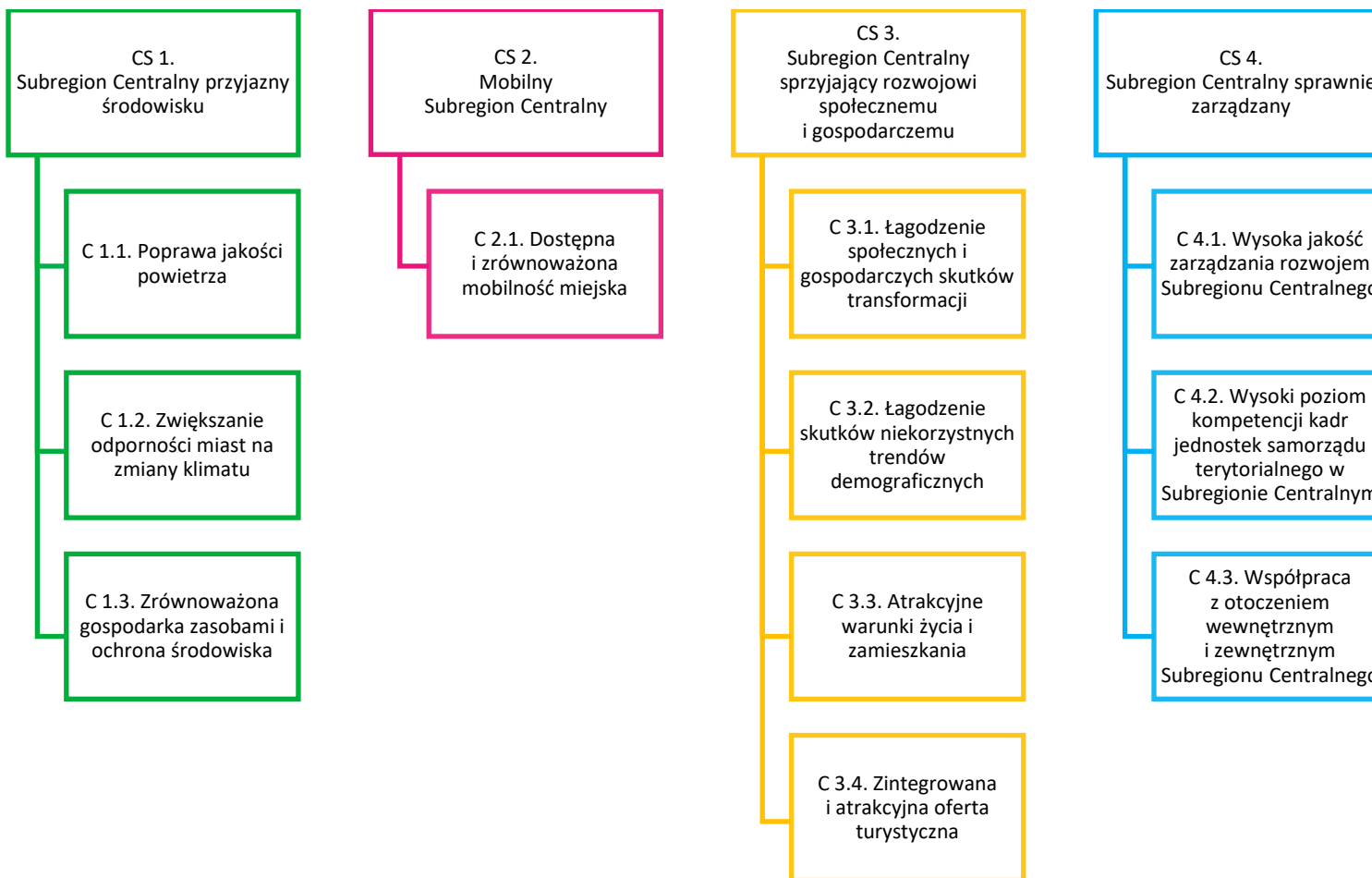
Na podstawie kluczowych wyzwań zdefiniowane zostały cele strategiczne, dla których następnie sformułowane zostały cele operacyjne. W ostatnim etapie zostały one

uszczegółowione poprzez określenie kierunków działań. Ich realizacja pozwoli na osiągnięcie wizji rozwoju Subregionu Centralnego.

Schemat 1. Priorytety i cele strategiczne

Schemat 2. Cele strategiczne i cele operacyjne

4.1. CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku

C 1.1. Poprawa jakości powietrza

Aby cel ten został osiągnięty, niezbędne jest kontynuowanie podjętych już działań w zakresie zapewnienia efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej oraz mieszkalnych, likwidacji emisyjnych źródeł ciepła, rozwoju energetyki rozproszonej w oparciu o odnawialne źródła energii, w tym rozwój klastrów energii i społeczności energetycznych, a także infrastruktury wytwarzania, dystrybucji i magazynowania energii. Biorąc pod uwagę ciągłą dominację węgla jako źródła ciepła, także systemowego, rozwijane będą sieci ciepłownicze. Pozwoli to z jednej strony na zmniejszenie ilości indywidualnych źródeł ciepła zasilanych nieekologicznymi paliwami stałymi przez przyłączenie do sieci, a z drugiej na modernizację sieci wytwarzających ciepło z węgla lub powstawanie nowych, opartych na czystych technologiach. Wzmacniane będą działania w zakresie edukacji ekologicznej zmierzające do zmiany zachowań i świadomości mieszkańców w postaci szerokiego doradztwa i kampanii informacyjno-promocyjnych.

C 1.2. Zwiększanie odporności miast na zmiany klimatu

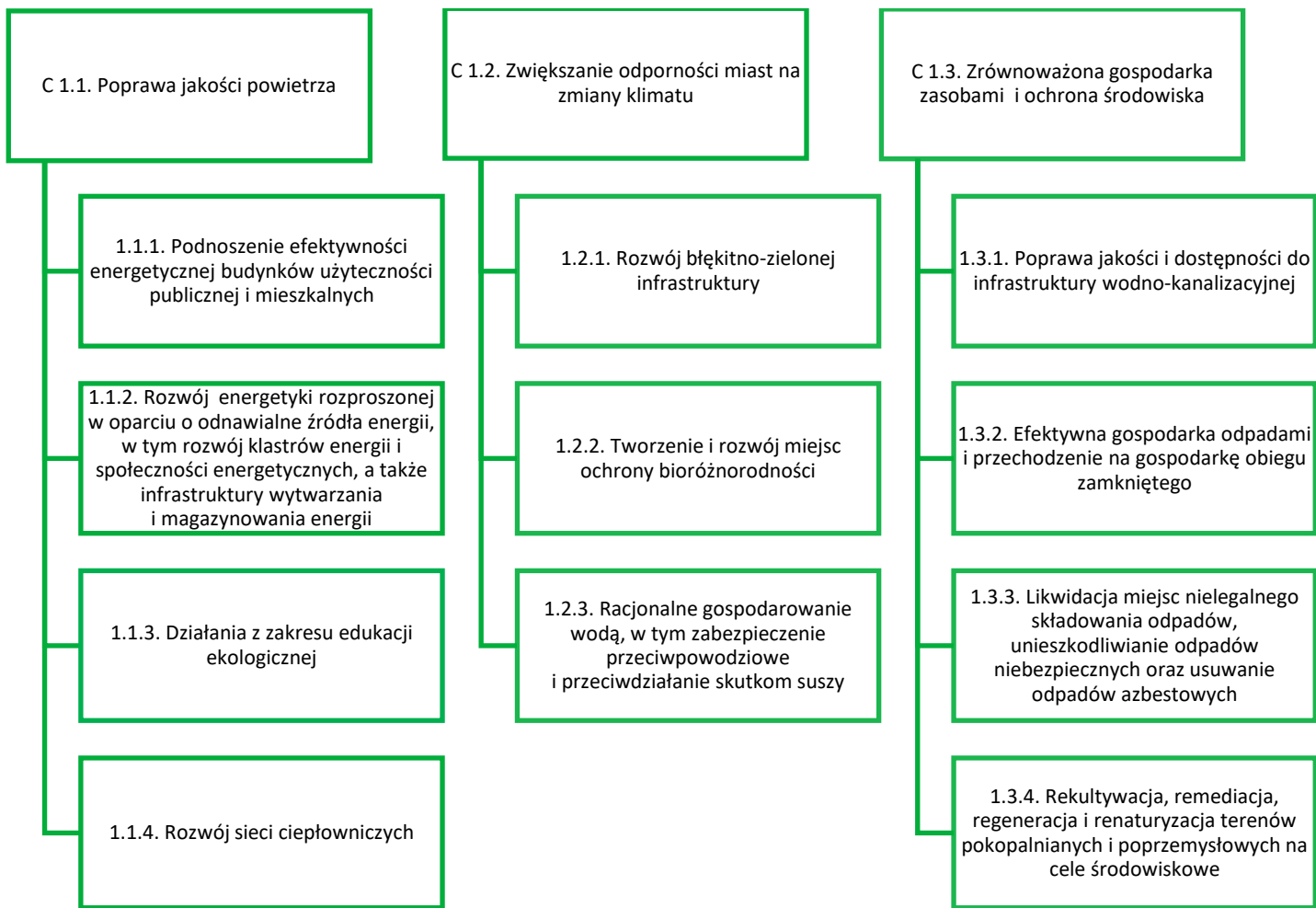
Występujące coraz częściej w miastach zjawisko miejskiej wyspy ciepła wpływa negatywnie na zdrowie i życie mieszkańców oraz bioróżnorodność, pogarszając tym samym jakość życia w mieście. Podobnie jak coraz częściej występujące nawalne deszcze powodujące błyskawiczne powodzie, zwłaszcza w zabetonowanych centrach miast i w obniżeniach terenu. Aby Subregion Centralny był odporny na zmiany klimatu, niezbędne jest podjęcie działań adaptacyjnych i mitygacyjnych. Przede wszystkim należy zadbać o rozwój błękitno-zielonej infrastruktury w pierwszej kolejności w oparciu o posiadane zasoby, w tym także tereny pokopalniane i przemysłowe, a w drugiej skupić się na tworzeniu nowej. W tym aspekcie ważne jest także wsparcie rozwoju istniejących i tworzenie miejsc ochrony bioróżnorodności na terenie Subregionu Centralnego. Priorytetowo należy także traktować racjonalne gospodarowanie wodą, w tym wodą pochodzącą z opadów, zabezpieczenie przeciwpowodziowe oraz przeciwdziałanie skutkom suszy.

C 1.3. Zrównoważona gospodarka zasobami i ochrona środowiska

Obszary wiejskie Subregionu Centralnego w dalszym ciągu nie mają wystarczająco rozwiniętej infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Wpływa to nie tylko na pogorszenie jakości życia mieszkańców, ale ma także negatywne skutki dla środowiska. W związku z tym konieczne jest podjęcie działań zmierzających do zwiększenia dostępności do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej. Również skuteczna gospodarka odpadami i przechodzenie na gospodarkę obiegu zamkniętego przyczynią się do podniesienia jakości życia oraz ograniczą negatywny wpływ odpadów na środowisko. W tym aspekcie istotne jest tworzenie Punktów Selektywnej Zbiórki Odpadów Komunalnych (PSZOK) oraz punktów napraw i przygotowania do ponownego użycia. Szczególnie ważna jest likwidacja dzikich wysypisk oraz zidentyfikowanych wielkoobszarowych terenów zdegradowanych (bomb ekologicznych),

a także rekultywacja, remediacja, regeneracja i renaturyzacja terenów pokopalnianych i przemysłowych oraz zagospodarowanie ich na cele środowiskowe. Również usuwanie azbestu jest tym działaniem, które należy podjąć celem podniesienia jakości życia mieszkańców w zakresie ochrony ich zdrowia oraz likwidacji jego szkodliwego wpływu na środowisko. Cennym zasobem jednostek samorządu terytorialnego w Subregionie Centralnym są tereny zielone oraz drzewa. Zalecane jest, aby podczas realizacji inwestycji korzystać z dobrych praktyk w zakresie ochrony środowiska, w szczególności standardów ochrony drzew. Wszystkie działania zostaną dopełnione działaniami informacyjno-edukacyjnymi.

Schemat 3. CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku – kierunki działań

Obszary współpracy w ramach Celu Strategicznego CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku

W ramach celu strategicznego wyznaczone zostały trzy obszary współpracy, zobrazowane na poniższych mapach. Są one uszczegółowieniem modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, który jest opisany w **rozdziale 6 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego**.

Obszar współpracy - poprawa jakości powietrza. Wyznaczony obszar jest zgodny z regionalnymi obszarami strategicznej interwencji - OSI problemowe: gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza. W obszarze podstawowym wskazane są gminy, których notowane są największe przekroczenia norm zanieczyszczenia powietrza. Projekty zmierzające do poprawy jakości powietrza będą przynosiły największe efekty, kiedy będą realizowane w sposób zintegrowany, rozwiązujący wspólne problemy, w ramach instrumentu ZIT.

Zintegrowanie to będzie miało wymiary:

- terytorialny: projekty obejmować będą różne gminy subregionu i będą na siebie wzajemnie oddziaływać;
- sektorowy: projekty będą realizowane przez różnych interesariuszy, m.in. jednostki samorządu terytorialnego, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe;
- tematyczny: projekty będą rozwiązywać zidentyfikowane wspólne problemy jakimi są zła jakość powietrza, przestarzałe indywidualne systemy grzewcze zasilane paliwami stałymi, dominacja węgla w miksie energetycznym subregionu oraz w realizacji indywidualnego i systemowego zapotrzebowania na ciepło, niska efektywność energetyczna budynków użyteczności publicznej oraz mieszkalnych.

Jednym z działań Biura Związku w celu zwiększenia podaży projektów zintegrowanych jest sieciowanie jednostek samorządu terytorialnego planujących realizację projektów w podobnym obszarze tematycznym. Dzięki współpracy międzygminnej i aktywnemu udziałowi Koordynatorów ZIT oraz funkcjonowaniu grup roboczych, projekty są wspólnie planowane i uzgadniane, a w konsekwencji będą wpływały na rozwiązywanie wspólnych problemów wielu gmin miejskiego obszaru funkcjonalnego. Takie systemowe podejście do wyzwań zapewni większą skalę oddziaływania projektów oraz przyczyni się do wspólnego osiągnięcia założonych rezultatów jakimi są poprawa jakości powietrza w subregionie, zwiększenie udziału energii pochodzącej z odnawialnych źródeł energii oraz zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego w Subregionie Centralnym.

Obszarami współpracy dla poprawy jakości powietrza w ramach ZIT są następujące kierunki działań, których relację do celu szczegółowego programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 obrazuje **Tabela 9**:

- 1.1.1. Podnoszenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych;
- 1.1.2. Rozwój energetyki rozproszonej w oparciu o odnawialne źródła energii, w tym rozwój klastrów energii i społeczności energetycznych, a także infrastruktury wytwarzania i magazynowania energii.

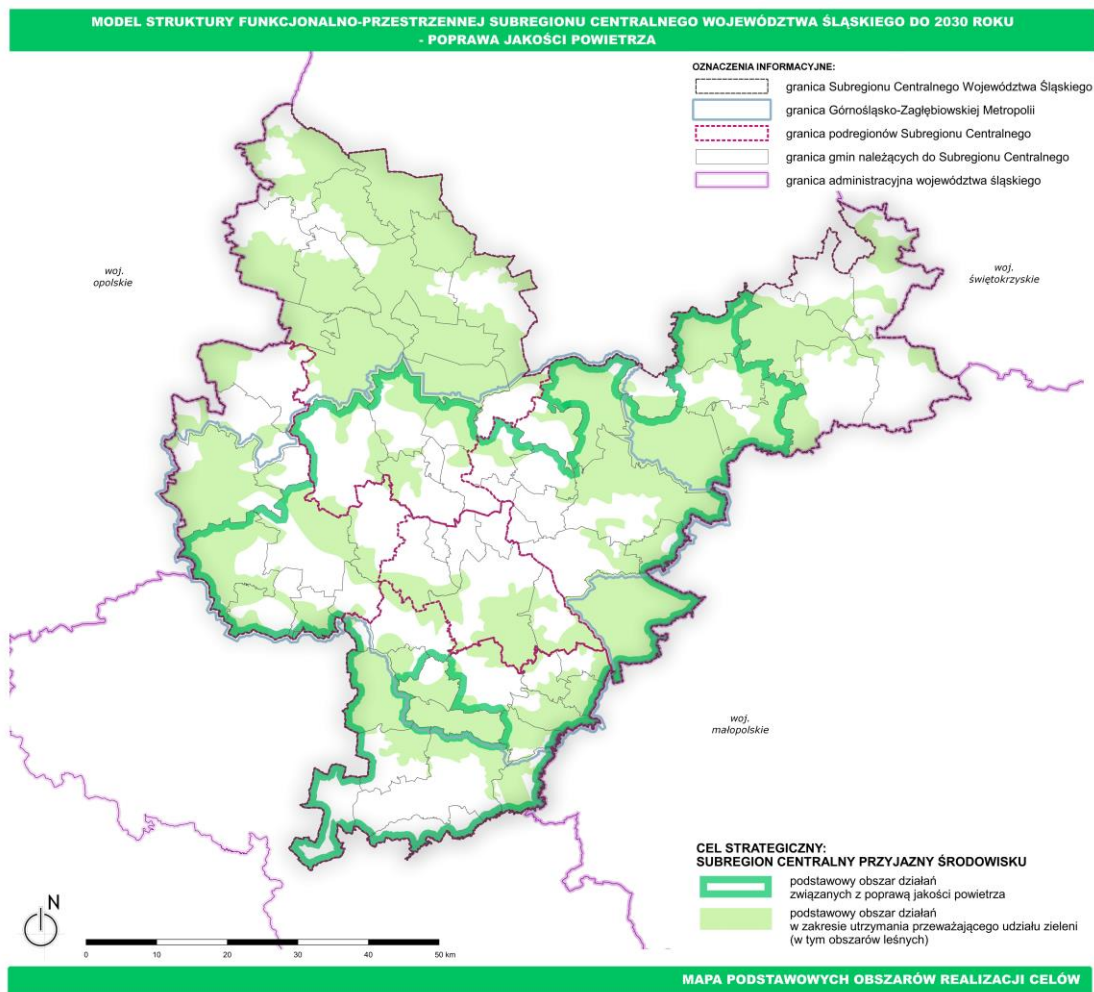
Obszar ten został dodatkowo wskazany jako subregionalne OSI rozwojowe, co opisano w **rozdziale 5 Wewnętrzne Obszary Strategicznej Interwencji**.

Tabela 9. Obszary współpracy dla poprawy jakości powietrza w ramach ZIT

Cel strategiczny	CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku	
Cel operacyjny	C 1.1. Poprawa jakości powietrza	
Kierunek działania	1.1.1. Podnoszenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych	1.1.2. Rozwój energetyki rozproszonej w oparciu o odnawialne źródła energii, w tym rozwój klastrów energii i społeczności energetycznych, a także infrastruktury wytwarzania i magazynowania energii
Instrument ZIT	Tak	Tak
Cel szczegółowy FE SL 2021-2027	RSO2.1. Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych	JSO8.1. Umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie

Źródło: Opracowanie własne.

Mapa 7. Obszar współpracy poprawa jakości powietrza

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A.

Obszar współpracy - adaptacja do zmian klimatu. Wyznaczony obszar jest zgodny z regionalnymi obszarami strategicznej interwencji - OSI konkurencyjne: obszary cenne przyrodniczo. W obszarze podstawowym wskazane są miejsca, w których najczęściej występują niekorzystne zjawiska związane ze zmianami klimatu takie jak miejskie wyspy ciepła. Projekty zmierzające do adaptacji subregionu do zmian klimatu będą realizowane poza instrumentem ZIT, natomiast niektóre działania realizowane w ramach ZIT mogą mieć charakter mitygacyjny dla zmian klimatu.

Zintegrowanie to będzie miało wymiary:

- terytorialny: projekty obejmować będą różne gminy subregionu i będą na siebie wzajemnie oddziaływać;
- sektorowy: projekty będą realizowane przez różnych interesariuszy, m.in. jednostki samorządu terytorialnego, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe;
- tematyczny: projekty będą rozwiązywać zidentyfikowane wspólne problemy jakimi są występowanie miejskich wysp ciepła, wezbrania, podtopienia i powódzie na skutek nawałnych opadów deszczu, postępujące zmiany klimatyczne oraz ich negatywne skutki.

Jednym z działań Biura Związku w celu zwiększenia podaży projektów zintegrowanych jest sieciowanie jednostek samorządu terytorialnego planujących realizację projektów w podobnym obszarze tematycznym. Dzięki współpracy międzygminnej i aktywnemu udziałowi Koordynatorów ZIT oraz funkcjonowaniu grup roboczych, projekty są wspólnie planowane i uzgadniane, a w konsekwencji będą wpływały na rozwiązywanie wspólnych problemów wielu gmin miejskiego obszaru funkcjonalnego. Takie systemowe podejście do wyzwań zapewni większą skalę oddziaływania projektów oraz przyczyni się do wspólnego osiągania założonych rezultatów jakimi są zwiększanie udziału terenów zieleni, zachowanie bioróżnorodności, oszczędności w zużyciu wody oraz zmniejszenie powierzchni zdewastowanych i zdegradowanych gruntów. Działania te wpłyną na likwidację miejskiej wyspy ciepła, ograniczenie negatywnych skutków nawałnych deszczy oraz racjonalne gospodarowanie wodą.

Obszarami współpracy dla adaptacji do zmian klimatu są następujące kierunki działań, których relację do celu szczegółowego programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 przedstawia **Tabela 10**:

- 1.2.1. Rozwój błękitno-zielonej infrastruktury;
- 1.2.2. Tworzenie i rozwój miejsc ochrony bioróżnorodności;
- 1.2.3. Racjonalne gospodarowanie wodą, w tym zabezpieczenie przeciwpowodziowe i przeciwdziałanie skutkom suszy;
- 1.3.4. Rekultywacja, remediacja, regeneracja i renaturyzacja terenów pokopalnianych i przemysłowych na cele środowiskowe.

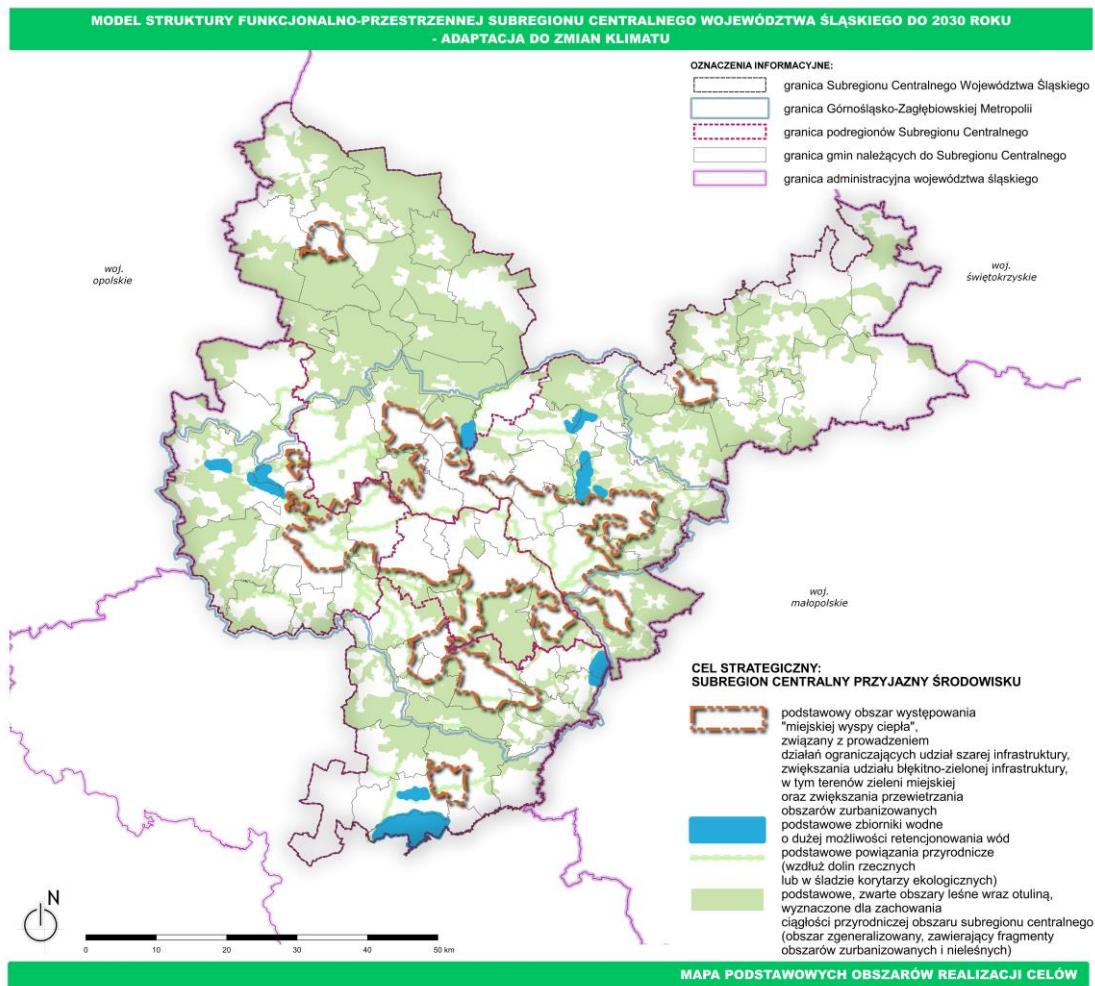
Tabela 10. Obszary współpracy dla adaptacji do zmian klimatu w ramach ZIT

Cel strategiczny	CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku			
Cel operacyjny	C 1.2. Zwiększanie odporności miast na zmiany klimatu			C 1.3. Zrównoważona gospodarka zasobami i ochrona środowiska
Kierunek działania	1.2.1. Rozwój błękitno-zielonej infrastruktury	1.2.2. Tworzenie i rozwój miejsc ochrony bioróżnorodności	1.2.3. Racjonalne gospodarowanie wodą, w tym zabezpieczenie przeciwpowodziowe i przeciwdziałanie skutkom suszy	1.3.4. Rekultywacja, remediacja, regeneracja i renaturyzacja terenów pokopalnianych i przemysłowych na cele środowiskowe
Instrument ZIT	Nie	Tak	Nie	Tak
Cel szczegółowy FE SL 2021-2027	RSO2.4. Wspieranie przystosowania się do zmiany klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego	RSO2.7. Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia	RSO2.4. Wspieranie przystosowania się do zmiany klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego	JSO8.1. Umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie

Źródło: Opracowanie własne.

Z uwagi na fakt, że skutki zmian klimatu odczuwane są w całym subregionie, obszar ten został dodatkowo wskazany jako subregionalne OSI rozwojowe, co opisano w rozdziale 5 Wewnętrzne Obszary Strategicznej Interwencji.

Mapa 8. Obszar współpracy adaptacja do zmian klimatu

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A.

Obszar współpracy - infrastruktura techniczna i odpady. Wyznaczony obszar jest zgodny z regionalnymi obszarami strategicznej interwencji - OSI problemowe: gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza, gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze. W obszarze podstawowym wskazane są gminy, których notowane są największe przekroczenia norm zanieczyszczenia powietrza oraz zlokalizowane są wielkoobszarowe tereny zdegradowane. Projekty zmierzające do zwiększenia niezależności energetycznej przez zwiększenie liczby instalacji OZE oraz rekultywacji wielkoobszarowych terenów zdegradowanych, osiągną największe efekty, kiedy będą realizowane w sposób zintegrowany, rozwiązujący wspólne problemy, w ramach instrumentu ZIT.

Zintegrowanie to będzie miało wymiary:

- terytorialny: projekty obejmować będą różne gminy subregionu i będą na siebie wzajemnie oddziaływać;
- sektorowy: projekty będą realizowane przez różnych interesariuszy, m.in. jednostki samorządu terytorialnego, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe;
- tematyczny: projekty będą rozwiązywać zidentyfikowane wspólne problemy jakimi są przestarzałe indywidualne systemy grzewcze zasilane paliwami stałymi, dominacja węgla w miksie energetycznym subregionu oraz w realizacji indywidualnego i systemowego zapotrzebowania na ciepło, niski stopień selektywnego zbierania odpadów komunalnych, występowanie wielkoobszarowych terenów zdegradowanych, wysoka ilość i powierzchnia terenów zdegradowanych, w tym przemysłowych, pogórnich i powojkowych.

Jednym z działań Biura Związku w celu zwiększenia podaży projektów zintegrowanych jest sieciowanie jednostek samorządu terytorialnego planujących realizację projektów w podobnym obszarze tematycznym. Dzięki współpracy międzygminnej i aktywnemu udziałowi Koordynatorów ZIT oraz funkcjonowaniu grup roboczych, projekty będą w sposób kompleksowy wpływały na rozwiązywanie wspólnych problemów wielu gmin miejskiego obszaru funkcjonalnego. Takie systemowe podejście do wyzwań zapewni większą skalę oddziaływania projektów oraz przyczyni się do wspólnego osiągnięcia założonych rezultatów jakimi są zwiększenie udziału energii pochodzącej z odnawialnych źródeł energii oraz zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego Subregionu Centralnego, wzrost odpadów zebranych selektywnie, wdrożenie idei gospodarki obiegu zamkniętego oraz zmniejszenie powierzchni zdewastowanych i zdegradowanych gruntów.

Obszar współpracy infrastruktura techniczna i odpady w ramach ZIT obejmuje następujące kierunki działań, których relacja do celu szczegółowego programu

regionalnego Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 jest przedstawiona w **Tabela 11**:

- 1.1.2. Rozwój energetyki rozproszonej w oparciu o odnawialne źródła energii, w tym rozwój klastrów energii i społeczności energetycznych, a także infrastruktury wytwarzania i magazynowania energii;
- 1.3.2. Efektywna gospodarka odpadami i przechodzenie na gospodarkę obiegu zamkniętego;
- 1.3.4. Rekultywacja, remediacja, regeneracja i renaturyzacja terenów pokopalnianych i przemysłowych na cele środowiskowe.

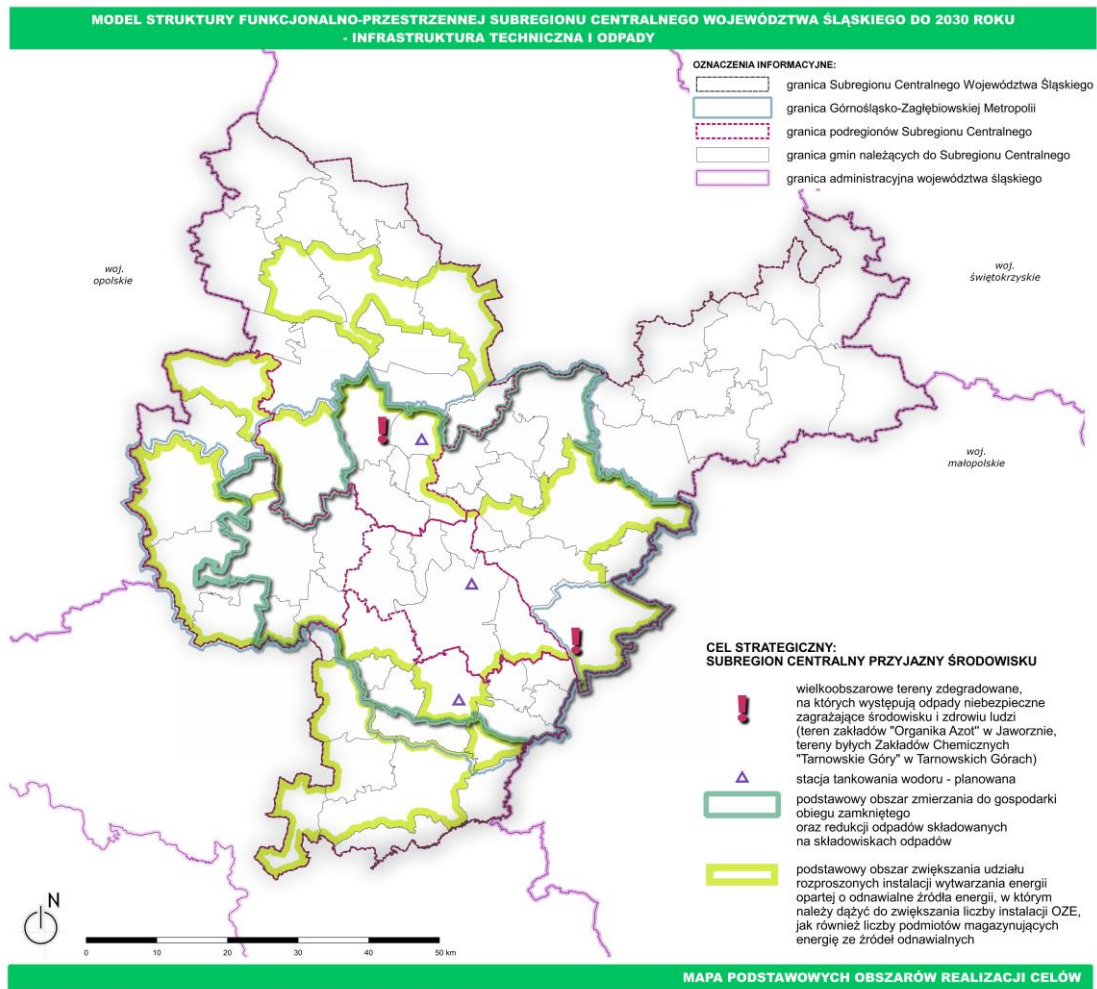
Tabela 11. Obszar współpracy infrastruktura techniczna i odpady w ramach ZIT

Cel strategiczny	CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku		
Cel operacyjny	C 1.1. Poprawa jakości powietrza	C 1.3. Zrównoważona gospodarka zasobami i ochrona środowiska	
Kierunek działania	1.1.2. Rozwój energetyki rozproszonej w oparciu o odnawialne źródła energii, w tym rozwój klastrów energii i społeczności energetycznych, a także infrastruktury wytwarzania i magazynowania energii	1.3.2. Efektywna gospodarka odpadami i przechodzenie na gospodarkę obiegu zamkniętego	1.3.4. Rekultywacja, remediacja, regeneracja i renaturyzacja terenów pokopalnianych i przemysłowych na cele środowiskowe
Instrument ZIT	Tak	Nie	Tak
Cel szczegółowy FE SL 2021-2027	JSO8.1. Umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz	RSO2.6. Wspieranie transformacji w kierunku gospodarki o obiegu zamkniętym i gospodarki zasobooszczędnej	JSO8.1. Umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030

	<p>w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie</p>		<p>w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie</p>
--	---	--	---

Źródło: Opracowanie własne.

Mapa 9. Obszar współpracy infrastruktura techniczna i odpady

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A.

Propozycje działań na obszarze Subregionu Centralnego wspierające realizację zdiagnozowanych celów strategicznych

- wspieranie działań z zakresu zwiększenia efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych jedno- i wielorodzinnych;
- wspieranie działań związanych z wymianą oświetlenia przestrzeni publicznej na efektywne energetycznie.;
- wspieranie działań mających na celu rozwój energetyki rozproszonej opartej o odnawialne źródła energii;
- wspieranie działań prowadzących do zwiększenia udziału OZE w miksie energetycznym;
- wspieranie działań mających na celu rozwój społeczności energetycznych;
- wspieranie rozwoju i modernizacji sieci ciepłowniczych;
- wspieranie działań z zakresu edukacji ekologicznej i klimatycznej;
- wspieranie działań z zakresu ochrony środowiska i poprawy jakości powietrza;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju błękitno – zielonej infrastruktury na obszarach miejskich i zurbanizowanych;
- wspieranie działań z zakresu przeciwdziałania powodzi i suszy;
- wspieranie działań zwiększających odporność i zdolność adaptacji do zmian klimatu na obszarze Subregionu Centralnego oraz umożliwiających osiągnięcie neutralności klimatycznej;
- wspieranie działań mających na celu wzmocnienie potencjału służb ratowniczych;
- wspieranie działań z zakresu ochrony i odbudowy wartości przyrodniczych oraz zachowania bioróżnorodności;
- wspieranie działań z zakresu systemu gospodarowania odpadami (odpadami komunalnymi i osadami ściekowymi) z zastosowaniem GOZ;
- wspieranie działań z zakresu budowy i modernizacji PSZOK oraz budowy punktów napraw i przygotowania do ponownego użycia;
- wspieranie działań z zakresu unieszkodliwiania odpadów niebezpiecznych oraz usuwania odpadów azbestowych;
- wspieranie działań z zakresu dbałości o jakość wód powierzchniowych i podziemnych na terenie Subregionu Centralnego;
- wspieranie działań z zakresu poprawy jakości i dostępności do infrastruktury wodno – kanalizacyjnej;
- wspieranie działań z zakresu rekultywacji, remediacji, regeneracji i renaturyzacji terenów pokopalnianych i przemysłowych na cele środowiskowe;

Propozycje działań na obszarze Subregionu Centralnego wspierające realizację zdiagnozowanych celów strategicznych

- wspieranie działań mających na celu poprawę stosunków wodnych na obszarach oddziaływania kopalń;
- wspieranie działań dotyczących przeciwdziałaniu zjawiskom niekontrolowanej suburbanizacji;
- wspieranie działań zapewniających ład przestrzenny;
- wspieranie działań z zakresu promowania biogospodarki.

4.2. CS 2. Mobilny Subregion Centralny

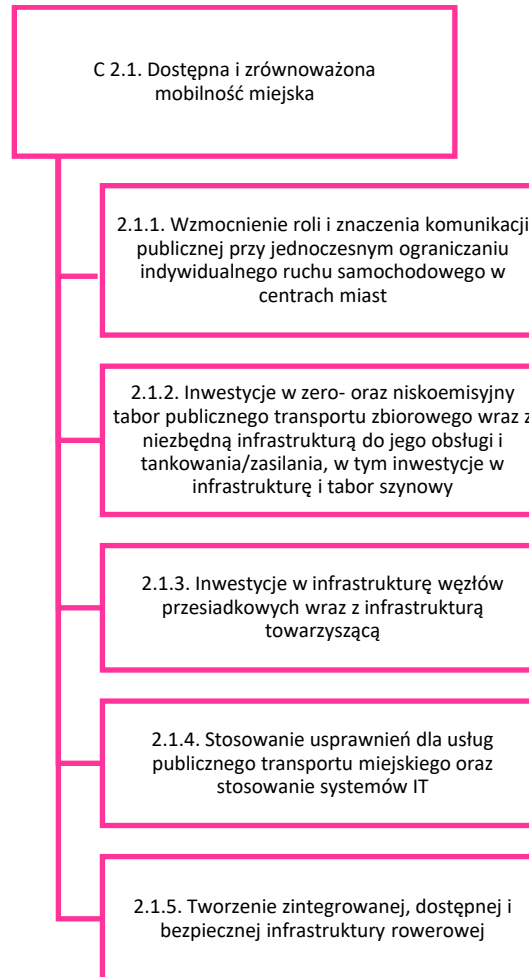

C 2.1. Dostępna i zrównoważona mobilność miejska

Działania będą koncentrować się na wzmocnieniu roli i znaczenia komunikacji publicznej oraz zwiększaniu dostępności i promocji mikromobilności przy jednoczesnym ograniczaniu indywidualnego ruchu samochodowego w centrach miast. Inwestycje w zero- oraz niskoemisyjny tabor publicznego transportu zbiorowego wraz z niezbędną infrastrukturą do jego obsługi i tankowania/zasilania (w tym także infrastruktura wodorowa), w tym inwestycje w infrastrukturę i tabor szynowy pozwolą na podniesienie atrakcyjności komunikacji publicznej i upowszechnienie jej. Pomocne w tym będą także inwestycje w dostępną infrastrukturę węzłów przesiadkowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą (ciągi pieszo-rowerowe, drogi rowerowe). Infrastruktura ta zapewni odpowiedni poziom skomunikowania, zwiększy bezpieczeństwo i komfort podróżowania, będąc jednocześnie dostosowaną do potrzeb osób o ograniczonej mobilności. Na podniesienie atrakcyjności komunikacji publicznej wpłyną również usprawnienia usług publicznego transportu miejskiego czy stosowanie systemów IT, które z jednej strony mogą dawać uprzywilejowanie dla komunikacji publicznej, a z drugiej stanowić narzędzie informacyjne dla pasażerów (np. systemy dynamicznej informacji pasażerskiej). Stosowane rozwiązania będą zgodne z koncepcją „mobilność jako usługa”. Równoległe do powyższych działań prowadzony będzie rozwój zintegrowanego, dostępnego i bezpiecznego systemu tras rowerowych. Przebieg nowo powstających tras rowerowych będzie zgodny z koncepcją sieci Regionalnych Tras Rowerowych oraz z Regionalną Polityką Rowerową Województwa Śląskiego i zapewni integrację z innymi środkami transportu. Poza budową infrastruktury tras rowerowych, powstanie także niezbędna infrastruktura towarzysząca. Ograniczenie transportu indywidualnego oraz wyprowadzenie ruchu z centrów miast wraz z równoczesnym wspieraniem rozwoju mikromobilności spowoduje obniżenie emisji szkodliwych substancji do atmosfery, a także przyczyni się do ograniczenia źródeł hałasu. Wszystkie działania zostaną dopełnione działaniami informacyjno-edukacyjnymi, zachęcającymi do korzystania z alternatywnych, zeroemisyjnych form transportu, w tym także transportu rowerowego.

Równoległe do prac nad Strategią, we współpracy z Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolią opracowywany jest kluczowy z punktu widzenia kwestii transportowych i mobilnościowych w regionie dokument pn. „Dobra Mobilność 30/50 – Plan Zrównoważonej Mobilności Miejskiej dla obszaru Związku Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego”. Dokumentem diagnostycznym dla powstającego Planu Zrównoważonej Mobilności Miejskiej jest dokument pn. „Dobra Mobilność – (nie)wykorzystane możliwości”. Inwestycje z zakresu zrównoważonej mobilności miejskiej realizowane w Subregionie Centralnym będą spójne z tworzoną Planem Zrównoważonej Mobilności Miejskiej, który stanowić będzie narzędzie do wskazywania kierunków rozwoju mobilności na obszarze subregionu.

Schemat 4. CS 2. Mobilny Subregion Centralny – kierunki działań

Obszary współpracy w ramach celu strategicznego CS 2. Mobilny Subregion Centralny

W ramach celu strategicznego wyznaczone zostały dwa obszary współpracy, zobrazowane na poniższych planszach. Są one uszczegółowieniem modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, który jest opisany w **rozdziale 6 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego**.

Obszar współpracy - zrównoważona mobilność miejska. Wyznaczony obszar jest zgodny z regionalnymi obszarami strategicznej interwencji - OSI problemowe: gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza, gminy w transformacji górniczej oraz gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Projekty zmierzające do zwiększenia znaczenia i poprawy atrakcyjności i konkurencyjności komunikacji publicznej oraz promujące dostępną i zrównoważoną mobilność, osiągną największe efekty, kiedy będą realizowane w sposób zintegrowany, rozwiązujący wspólne problemy, w ramach instrumentu ZIT.

Zintegrowanie to będzie miało wymiary:

- terytorialny: projekty obejmować będą różne gminy subregionu i będą na siebie wzajemnie oddziaływać, a inwestycje będą podlegały wspólnym uzgodnieniom;
- sektorowy: projekty będą realizowane przez różnych interesariuszy, m.in. jednostki samorządu terytorialnego, organizatorów i operatorów transportu publicznego;
- tematyczny: projekty będą rozwiązywać zidentyfikowane wspólne problemy jakimi są oddziaływanie transportu drogowego na przekroczenia emisji zanieczyszczeń, centra miast obciążone nadmiernym ruchem samochodowym (indywidualnym) przy jednoczesnym niewielkim udziale przewozów komunikacją publiczną, nieskoordynowana komunikacja publiczna w niektórych powiatach poza obszarem GZM, dominujący we flocie autobusowej tabor zasilany tradycyjnymi paliwami – niski udział autobusów zero- i niskoemisyjnych oraz infrastruktury do ich ładowania, niska średnia prędkość poruszania się tramwajów i część taboru niedostosowana do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Jednym z działań Biura Związku w celu zwiększenia podaży projektów zintegrowanych jest sieciowanie jednostek samorządu terytorialnego planujących realizację projektów w podobnym obszarze tematycznym. Dzięki współpracy międzygminnej oraz z Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolią, a także aktywnemu udziałowi Koordynatorów ZIT i funkcjonowaniu grup roboczych, projekty są wspólnie planowane i uzgadniane, a w konsekwencji będą kompleksowo wpływały na rozwiązywanie wspólnych problemów wielu gmin miejskiego obszaru funkcjonalnego. Takie systemowe podejście do wyzwań zapewni większą skalę oddziaływania projektów oraz przyczyni się do wspólnego osiągania założonych rezultatów jakimi są zmniejszenie liczby osób korzystających z transportu indywidualnego, podniesienie atrakcyjności komunikacji publicznej, zmniejszenie emisji zanieczyszczeń pochodzących z transportu do powietrza.

Obszarami współpracy dla zrównoważonej mobilności miejskiej w ramach ZIT są następujące kierunki działań, których relacja do celu szczegółowego programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 oraz Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat i Środowisko 2021-2027 jest przedstawiona w **Tabela 12**.

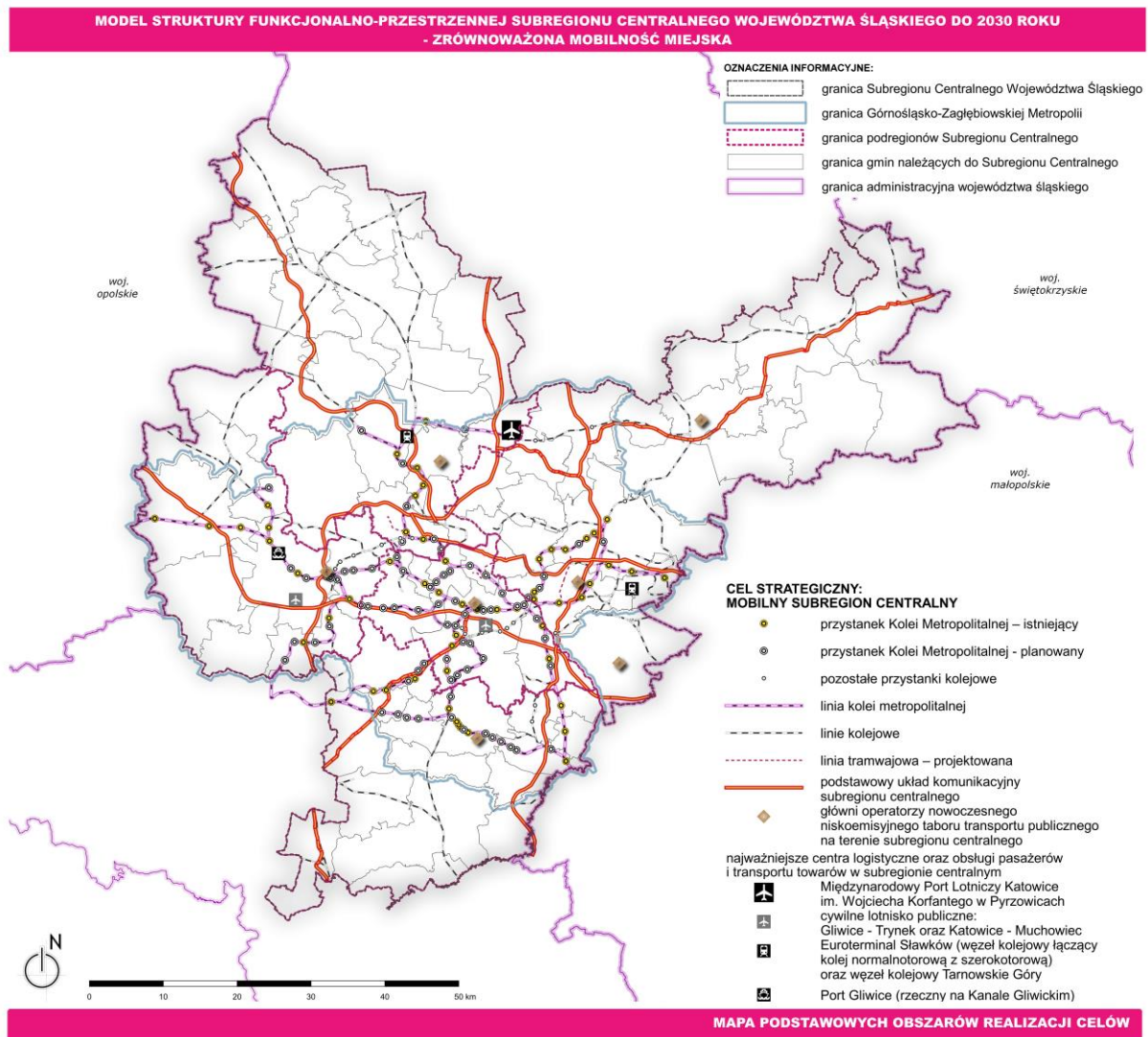
- 2.1.1. Wzmocnienie roli i znaczenia komunikacji publicznej przy jednoczesnym ograniczaniu indywidualnego ruchu samochodowego w centrach miast;
- 2.1.2. Inwestycje w zero- oraz niskoemisyjny tabor publicznego transportu zbiorowego wraz z niezbędną infrastrukturą do jego obsługi i tankowania/zasilania, w tym inwestycję w infrastrukturę i tabor szynowy;
- 2.1.3. Inwestycje w infrastrukturę węzłów przesiadkowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą;
- 2.1.4. Stosowanie usprawnień dla usług publicznego transportu miejskiego oraz stosowanie systemów IT.

Tabela 12. Obszar współpracy zrównoważona mobilność miejska w ramach ZIT

Cel strategiczny	CS 2. Mobilny Subregion Centralny			
Cel operacyjny	C 2.1. Dostępna i zrównoważona mobilność miejska			
Kierunek działania	2.1.1. Wzmocnienie roli i znaczenia komunikacji publicznej przy jednoczesnym ograniczaniu indywidualnego ruchu samochodowego w centrach miast	2.1.2. Inwestycje w zero- oraz niskoemisyjny tabor publicznego transportu zbiorowego wraz z niezbędną infrastrukturą do jego obsługi i tankowania/zasilania, w tym inwestycję w infrastrukturę i tabor szynowy	2.1.3. Inwestycje w infrastrukturę węzłów przesiadkowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą	2.1.4. Stosowanie usprawnień dla usług publicznego transportu miejskiego oraz stosowanie systemów IT
Instrument ZIT	Tak	Tak	Tak	Tak
Cel szczegółowy FE SL 2021-2027	RSO2.8. Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej			
Cel szczegółowy FEnKS 2021-2027	Cel szczegółowy 2.8 wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej			

Źródło: Opracowanie własne.

Mapa 10. Obszar współpracy zrównoważona mobilność miejska

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A.

Obszar współpracy - zintegrowany system tras rowerowych. Wyznaczony obszar jest zgodny z regionalnymi obszarami strategicznej interwencji - OSI problemowe: gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza, gminy w transformacji górniczej oraz gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Projekty zmierzające do stworzenia sieci tras rowerowych, osiągną największe efekty, kiedy będą realizowane w sposób zintegrowany, rozwiązujący wspólne problemy, w ramach instrumentu ZIT.

Zintegrowanie to będzie miało wymiary:

- terytorialny: projekty obejmować będą różne gminy subregionu i będą na siebie wzajemnie oddziaływać, a inwestycje będą podlegały wspólnym ustaleniom;
- sektorowy: projekty będą realizowane przez różnych interesariuszy, m.in. jednostki samorządu terytorialnego;
- tematyczny: projekty będą rozwiązywać zidentyfikowane wspólne problemy jakimi są niedostatecznie rozwinięta sieć komunikacyjnych dróg rowerowych w subregionie, oddziaływanie transportu drogowego na przekroczenia emisji zanieczyszczeń, centra miast obciążone nadmiernym ruchem samochodowym (indywidualnym).

Jednym z działań Biura Związku w celu zwiększenia podaży projektów zintegrowanych jest sieciowanie jednostek samorządu terytorialnego planujących realizację projektów w podobnym obszarze tematycznym. Dzięki współpracy międzygminnej oraz z Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolią, a także aktywnemu udziałowi Koordynatorów ZIT i funkcjonowaniu grup roboczych, projekty są wspólnie planowane i uzgadniane, a w konsekwencji będą kompleksowo wpływały na rozwiązywanie wspólnych problemów wielu gmin miejskiego obszaru funkcjonalnego. Takie systemowe podejście do wyzwań zapewni większą skalę oddziaływania projektów oraz przyczyni się do wspólnego osiągnięcia założonych rezultatów jakimi są rozwój infrastruktury rowerowej oraz zmniejszenie liczby osób korzystających z transportu indywidualnego.

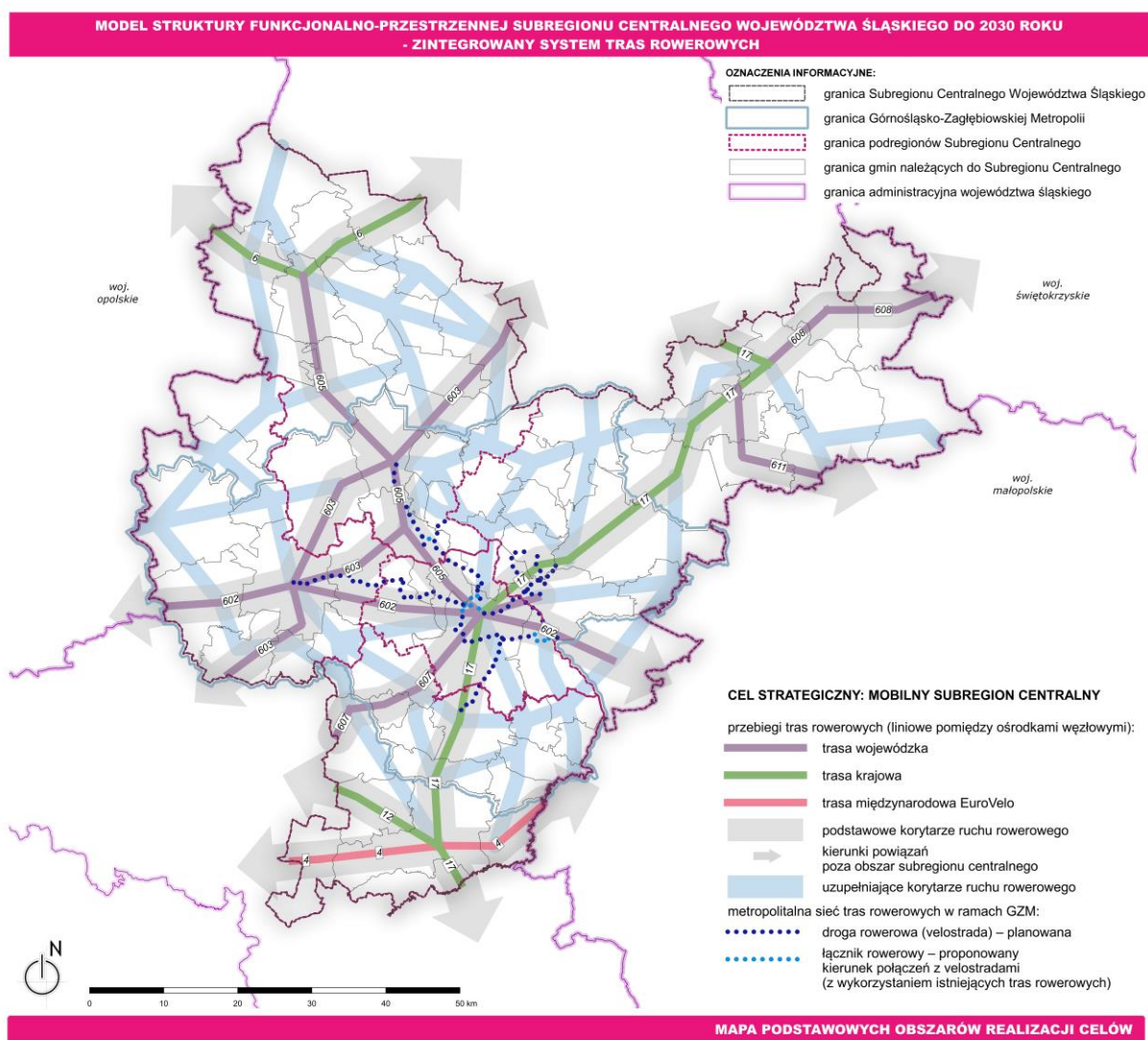
Obszarami współpracy dla zintegrowanego systemu tras rowerowych w ramach ZIT jest kierunek działań 2.1.5. Tworzenie zintegrowanej, dostępnej i bezpiecznej infrastruktury rowerowej, którego relacja do celu szczegółowego programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 jest przedstawiona w **Tabela 13**.

Tabela 13. Obszar współpracy zintegrowany system tras rowerowych w ramach ZIT

Cel strategiczny	CS 2. Mobilny Subregion Centralny
Cel operacyjny	C 2.1. Dostępna i zrównoważona mobilność miejska
Kierunek działania	2.1.5. Tworzenie zintegrowanej, dostępnej i bezpiecznej infrastruktury rowerowej
Instrument ZIT	Tak
Cel szczegółowy FE SL 2021-2027	RSO2.8. Wspieranie zrównoważonej multimodalnej mobilności miejskiej jako elementu transformacji w kierunku gospodarki zeroemisyjnej

Źródło: Opracowanie własne.

Mapa 11. Obszar współpracy zintegrowany system tras rowerowych

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A.

Propozycje działań na obszarze Subregionu Centralnego wspierające realizację zdiagnozowanych celów strategicznych

- wspieranie działań z zakresu inwestycji drogowych (w szczególności z zakresu uspokajania ruchu w centrach miast);
- wspieranie działań z zakresu inwestycji kolejowych (wraz z zakupem taboru kolejowego);
- wspieranie działań z zakresu zakupu nowoczesnego niskoemisyjnego taboru autobusowego/trolejbusowego wraz z infrastrukturą do ładowania;
- wspieranie działań z zakresu rozbudowy i modernizacji infrastruktury związanej z transportem tramwajowym, w tym zakup taboru;

Propozycje działań na obszarze Subregionu Centralnego wspierające realizację zdiagnozowanych celów strategicznych

- wspieranie działań z zakresu budowy i modernizacji zintegrowanych węzłów przesiadkowych wraz z infrastrukturą towarzyszącą;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju sieci tras rowerowych wraz z niezbędną infrastrukturą towarzyszącą;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju inteligentnych systemów transportowych;
- wspieranie działań z zakresu integracji biletowej i taryfowej;
- wspieranie działań mających na celu rozwój elektro- i mikromobilności;
- wspieranie działań z zakresu stosowania narzędzi uspokajania ruchu wpływających na poprawę bezpieczeństwa w ruchu drogowym;
- wspieranie działań mających na celu promocję alternatywnych, zeroemisyjnych form transportu.

4.3. CS 3. Subregion Centralny sprzyjający rozwojowi społecznemu i gospodarczemu

C 3.1. Łagodzenie społecznych i gospodarczych skutków transformacji

Dla złagodzenia społecznych skutków transformacji niezbędne jest podniesienie jakości kapitału ludzkiego oraz wsparcie osób odchodzących z górnictwa i branż z nim powiązanych oraz ich rodzin. Podniesienie jakości kapitału ludzkiego będzie realizowane przez efektywną edukację na wszystkich poziomach. Z punktu widzenia transformacji kluczowe jest przekształcanie i zagospodarowywanie terenów pogórnich i poprzemysłowych na cele gospodarcze. Umożliwi to tworzenie terenów inwestycyjnych, na których docelowo mogą być lokalizowane m.in. strefy aktywności gospodarczej, huby, parki technologiczne i przemysłowe, inkubatory przedsiębiorczości, centra obsługi inwestora i inne podmioty zarówno prowadzące działalność gospodarczą jak i wspomagające jej prowadzenie. Uzupełnieniem dla tych działań będą inicjatywy wspierające rozwój współpracy przedsiębiorstw, wsparcie sektorów tradycyjnych w zmiany ich profilu gospodarczego w stronę zielonej i cyfrowej gospodarki, stosowanie nowoczesnych procesów technologicznych, rozwój zasobów ludzkich oraz ograniczenie negatywnego wpływu na środowisko. Dopełnieniem procesu transformacji w wymiarze społecznym i gospodarczym jest zmiana profilu kształcenia w szkołach branżowych kształcących w zawodach górniczych i związanych z przemysłem tradycyjnym w taki sposób, by była ona dopasowana do potrzeb i warunków rynku pracy. Poza zmianą profilu kształcenia istotne jest także zapewnienie wysokiej jakości edukacji poprzez inwestycje w infrastrukturę kształcenia zawodowego oraz podnoszenie kompetencji i zdobywanie nowych kwalifikacji zarówno przez uczniów jak i nauczycieli. Niezbędne jest także wzmocnienie kształcenia dualnego i szersza współpraca szkół z pracodawcami oraz uczelniami. Osoby odchodzące z górnictwa i branż z nim związanych będą mogły korzystać z możliwości przekwalifikowania i poszerzenia kwalifikacji, a także zakładania własnej działalności gospodarczej. Dla rodzin górniczych i powiązanych pośrednio lub bezpośrednio z górnictwem, ważne będzie tworzenie indywidualnych planów działań. Bardzo ważne są także działania wyprzedzające, które złagodzą lub zapobiegą wystąpieniu napięć społecznych z powodu transformacji. Działaniami tymi będzie włączenie w proces transformacji wszystkich jej interesariuszy i szerokie informowanie o niej. Istotne jest także dążenie do zachowania tożsamości kulturowej, terytorialnej, społecznej i dziedzictwa przemysłowego z poszanowaniem tradycji – pomocna w tym może być aktywizacja zawodowa niepracujących dotąd członków rodzin górniczych. Istotne również będzie objęcie wsparciem przedsiębiorstw okołogórnich.

C 3.2. Łagodzenie niekorzystnych trendów demograficznych

Rosnąca liczba ludności w wieku poprodukcyjnym niesie ze sobą konieczność podjęcia działań, których skutkiem będzie zwiększenie dostępności do usług społecznych i zdrowotnych, zapobieganie izolacji społecznej oraz wykluczeniu społecznemu, w tym osób starszych czy dostosowywanie przestrzeni publicznej dostępnej dla wszystkich

użytkowników, szczególnie tych ze specjalnymi potrzebami. Istotnym działaniem wpływającym na łagodzenie niekorzystnych trendów demograficznych jest wzmocnienie kształcenia ustawicznego.

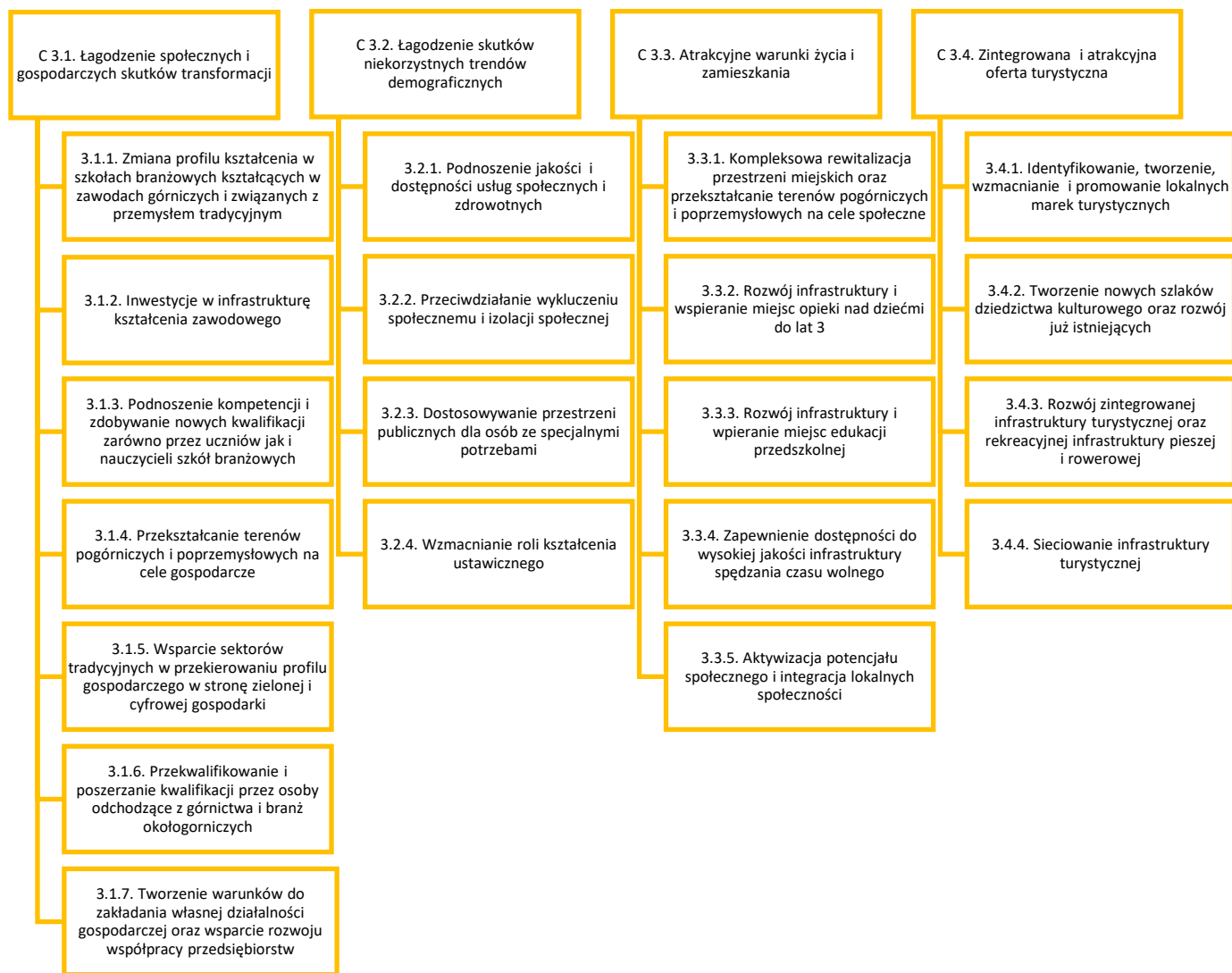
C 3.3. Atrakcyjne warunki życia i zamieszkania

Depopulacja i suburbanizacja przekładają się na zamieranie życia gospodarczego i społecznego centrów miast i ogólną degradację przestrzeni publicznych. Istotna dla podnoszenia warunków życia jest kompleksowa rewitalizacja przestrzeni miejskich oraz przekształcenie terenów pogórnich i przemysłowych na cele społeczne. Wdrażanie w miastach koncepcji „smart cities” również przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności miejsca zamieszkania. Aby zahamować odpływ młodych mieszkańców Subregionu Centralnego ważne jest stworzenie dobrych warunków do godzenia życia prywatnego i zawodowego, w tym rozwój infrastruktury i wspieranie miejsc opieki dla dzieci do lat 3 oraz edukacji przedszkolnej. Na atrakcyjność miejsca zamieszkania wpływa także dostępność do wysokiej jakości infrastruktury spędzania czasu wolnego oraz terenów zielonych. Jej rozbudowa pozwoli także na rozwój mieszkańców, integrację lokalnych społeczności i pomoże w promocji aktywnego oraz zdrowego stylu życia.

C 3.4. Zintegrowana i atrakcyjna oferta turystyczna

Potencjał terenów zielonych, istniejące lokalne marki i produkty oraz dziedzictwo przemysłowe i kulturowe Subregionu Centralnego mogą zostać wykorzystane zarówno dla celów rekreacyjnych jak i turystycznych. Podejmowane działania będą się skupiać na identyfikowaniu, tworzeniu, wzmocnianiu i promowaniu lokalnych marek turystycznych, tworzeniu nowych szlaków dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju już istniejących. Istotnym elementem podnoszenia atrakcyjności oferty turystycznej jest także rozwój zintegrowanej infrastruktury turystycznej z zastosowaniem np. rozwiązań cyfrowych. Ważny jest także rozwój turystycznej i rekreacyjnej infrastruktury pieszej i rowerowej. Aby oferta turystyczna była jak najszerza, podejmowane będą działania mające na celu sieciowanie infrastruktury turystycznej. Działania te mogą być pomocne w zachowaniu tożsamości kulturowej, terytorialnej i dziedzictwa przemysłowego z poszanowaniem tradycji.

Schemat 5. CS 3. Subregion Centralny sprzyjający rozwojowi społecznemu i gospodarczemu – kierunki działań

Obszary współpracy w ramach celu strategicznego CS 3. Subregion Centralny sprzyjający rozwojowi społecznemu i gospodarczemu

W ramach celu strategicznego wyznaczone zostały trzy obszary współpracy, zobrazowane na poniższych planszach. Są one uszczegółowieniem modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, który jest opisany w **rozdziale 6 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego**.

Obszar współpracy - łagodzenie skutków zmian demograficznych. Wyznaczony obszar jest zgodny z regionalnymi obszarami strategicznej interwencji - OSI konkurencyjne: ośrodki wzrostu, OSI problemowe: gminy w transformacji górniczej, gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze. W obszarze podstawowym wskazane są miejsca, w których najbardziej odczuwane są skutki niekorzystnych trendów demograficznych. Projekty zmierzające do łagodzenia skutków zmian demograficznych będą realizowane poza instrumentem ZIT.

Jednocześnie ich zintegrowanie będzie miało wymiary:

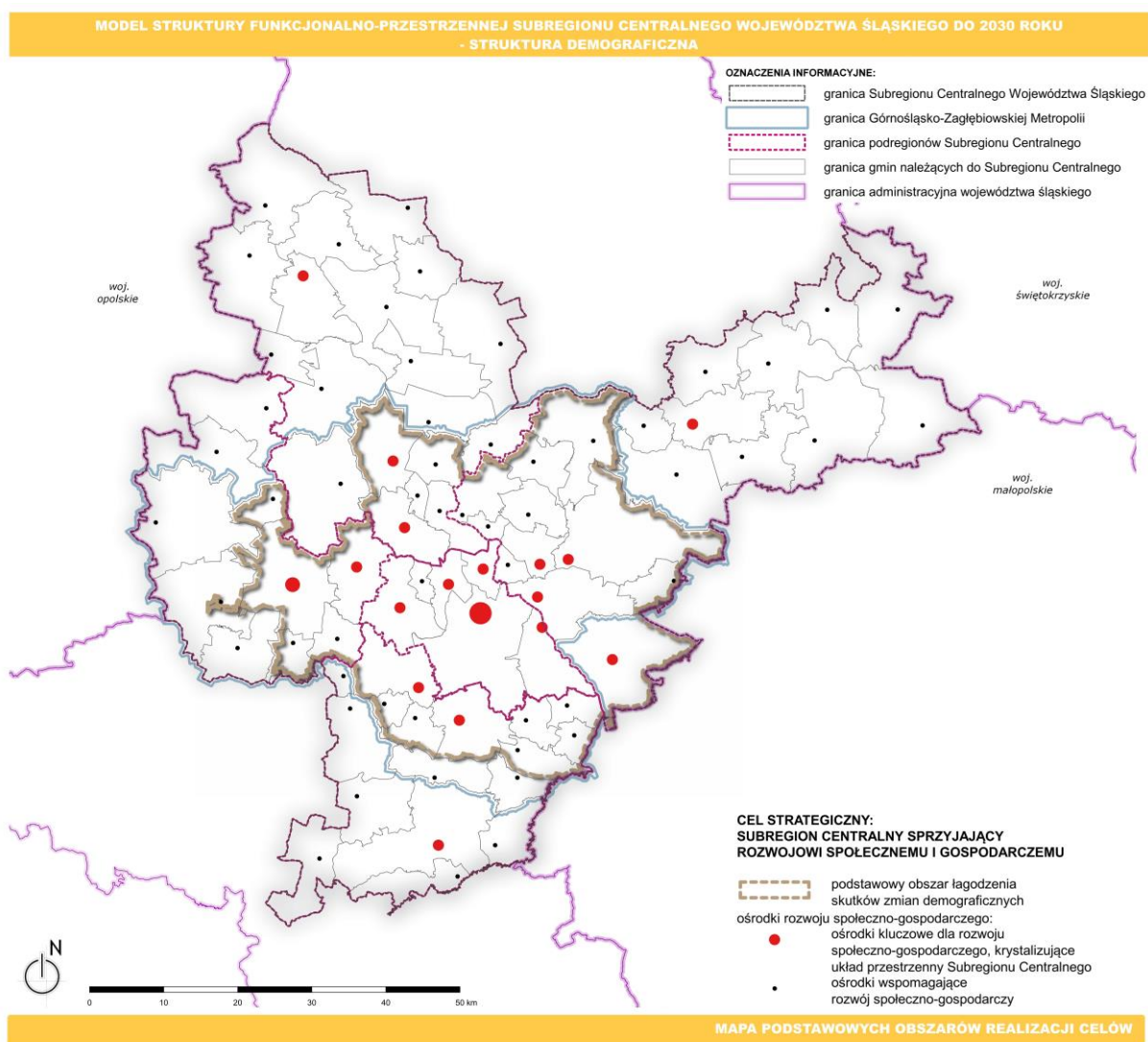
- terytorialny: projekty obejmować będą różne gminy subregionu i będą na siebie wzajemnie oddziaływać;
- sektorowy: projekty będą realizowane przez różnych interesariuszy, m.in. jednostki samorządu terytorialnego, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe;
- tematyczny: projekty będą rozwiązywać zidentyfikowane wspólne problemy jakimi są spadająca ogólna liczba mieszkańców, niekorzystne trendy demograficzne, wzrastająca liczba mieszkańców w wieku poprodukcyjnym.

Jednym z działań Biura Związku w celu zwiększenia podaży projektów zintegrowanych jest sieciowanie jednostek samorządu terytorialnego planujących realizację projektów w podobnym obszarze tematycznym. Dzięki współpracy międzygminnej i aktywnemu udziałowi Koordynatorów ZIT oraz funkcjonowaniu grup roboczych, projekty będą w sposób kompleksowy wpływały na rozwiązywanie wspólnych problemów wielu gmin miejskiego obszaru funkcjonalnego. Takie systemowe podejście do wyzwań zapewni większą skalę oddziaływania projektów oraz przyczyni się do wspólnego osiągnięcia założonych rezultatów jakimi są spadek liczby osób korzystających ze wsparcia pomocy społecznej, wzrost upowszechnienia kształcenia ustawicznego oraz poprawa warunków do godzenia życia prywatnego i zawodowego.

Obszarami współpracy dla łagodzenia skutków niekorzystnych zmian demograficznych są następujące kierunki działań:

- 3.2.1 Podnoszenie jakości i dostępności usług społecznych i zdrowotnych;
- 3.2.2. Przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu i izolacji społecznej;
- 3.2.3. Dostosowywanie przestrzeni publicznych dla osób ze specjalnymi potrzebami;
- 3.2.4. Wzmacnianie roli kształcenia ustawicznego.

Mapa 12. Obszar współpracy łagodzenie skutków zmian demograficznych

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A.

Obszar współpracy - łagodzenie społecznych skutków transformacji. Wyznaczony obszar jest zgodny z regionalnymi obszarami strategicznej interwencji - OSI konkurencyjne: ośrodki wzrostu, OSI problemowe: gminy w transformacji górniczej, gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Działania podejmowane w ramach tego obszaru współpracy realizują także cel operacyjny C.1.3. Zrównoważona gospodarka zasobami i ochrona środowiska. Projekty zmierzające do łagodzenia społecznych skutków transformacji przez inwestycje w infrastrukturę kształcenia zawodowego oraz przekształcanie terenów przemysłowych i pokopalnianych na cele gospodarcze, środowiskowe i społeczne, osiągną największe efekty, kiedy będą realizowane w sposób zintegrowany, rozwiązujący wspólne problemy, w ramach instrumentu ZIT.

Zintegrowanie to będzie miało wymiary:

- terytorialny: projekty obejmować będą różne gminy subregionu i będą na siebie wzajemnie oddziaływać;
- sektorowy: projekty będą realizowane przez różnych interesariuszy, m.in. jednostki samorządu terytorialnego, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe;
- tematyczny: projekty będą rozwiązywać zidentyfikowane wspólne problemy jakimi są zróżnicowanie gospodarcze podregionów oraz wewnętrzne różnice rozwojowe w podregionach, niedopasowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy, znaczny udział sektora wydobywczego w gospodarce subregionu, znaczna liczba osób zatrudnionych w przemyśle objętym transformacją, ryzyko wzrostu bezrobocia na skutek likwidacji zakładów pracy w procesie transformacji, występowanie wielkoobszarowych terenów zdegradowanych, wysoka ilość i powierzchnia terenów zdegradowanych, w tym przemysłowych i pogórnich.

Jednym z działań Biura Związku w celu zwiększenia podaży projektów zintegrowanych jest sieciowanie jednostek samorządu terytorialnego planujących realizację projektów w podobnym obszarze tematycznym. Dzięki współpracy międzygminnej i międzyinstytucjonalnej, a także aktywnemu udziałowi Koordynatorów ZIT oraz funkcjonowaniu grup roboczych, projekty będą w sposób kompleksowy wpływały na rozwiązywanie wspólnych problemów wielu gmin miejskiego obszaru funkcjonalnego. Takie systemowe podejście do wyzwań zapewni większą skalę oddziaływania projektów oraz przyczyni się do wspólnego osiągnięcia założonych rezultatów jakimi są zagospodarowanie terenów przemysłowych i pogórnich na cele społeczne i gospodarcze, zmniejszenie powierzchni zdewastowanych i zdegradowanych gruntów oraz wzrost efektywności kształcenia zawodowego.

Uzupełniająco, poza narzędziem ZIT, realizowane będą projekty z zakresu zmiany profilu kształcenia w szkołach branżowych, podnoszenia kompetencji i kwalifikacji przez uczniów i nauczycieli szkół branżowych, wzmacniania przedsiębiorczości oraz przekwalifikowywania, poszerzania kwalifikacji przez osoby odchodzące z górnictwa i branż okołogórnich oraz wsparcia dla rodzin osób związanych z sektorem tradycyjnym.

Obszarami współpracy dla łagodzenia społecznych skutków transformacji w ramach ZIT są następujące kierunki działań, których relacja do celu szczegółowego programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 jest przedstawiona w **Tabela 14**:

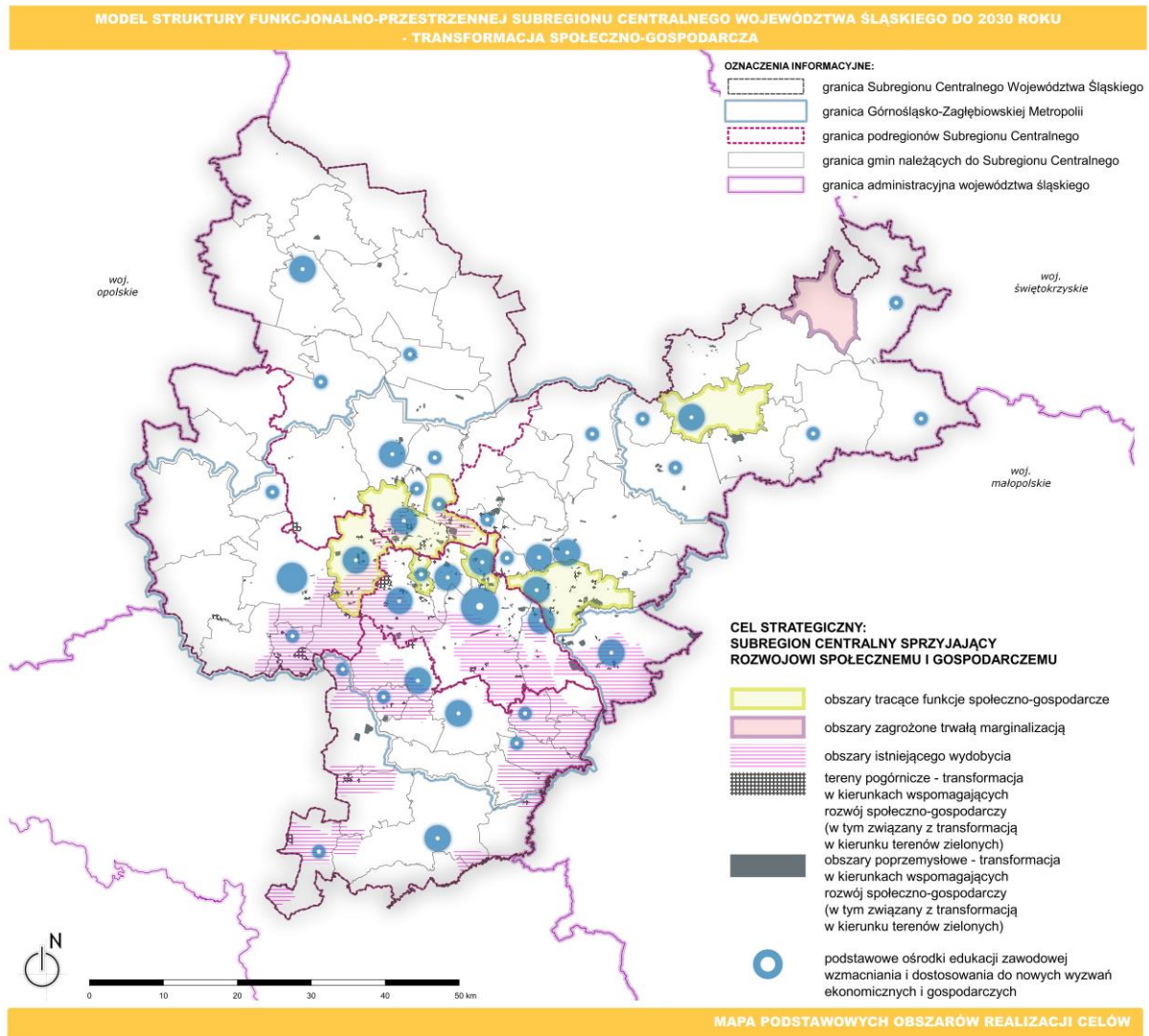
- 1.3.4. Rekultywacja, remediacja, regeneracja i renaturyzacja terenów pokopalnianych i przemysłowych na cele środowiskowe;
- 3.1.2. Inwestycje w infrastrukturę kształcenia zawodowego;
- 3.1.4. Przekształcanie terenów pogórnich i przemysłowych na cele gospodarcze;
- 3.3.1. Kompleksowa rewitalizacja przestrzeni miejskich oraz przekształcanie terenów pogórnich i przemysłowych na cele społeczne.

Tabela 14. Obszar współpracy łagodzenie społecznych skutków transformacji w ramach ZIT

Cel strategiczny	CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku	CS 3. Subregion Centralny sprzyjający rozwojowi społecznemu i gospodarczemu		
Cel operacyjny	C 1.3. Zrównoważona gospodarka zasobami i ochrona środowiska	C 3.1. Łagodzenie społecznych i gospodarczych skutków transformacji		C 3.3. Atrakcyjne warunki życia i zamieszkania
Kierunek działania	1.3.4. Rekultywacja, remediacja, regeneracja i renaturyzacja terenów pokopalnianych i przemysłowych na cele środowiskowe	3.1.2. Inwestycje w infrastrukturę kształcenia zawodowego	3.1.4. Przekształcanie terenów pogórnich i przemysłowych na cele gospodarcze	3.3.1. Kompleksowa rewitalizacja przestrzeni miejskich oraz przekształcanie terenów pogórnich i przemysłowych na cele społeczne.
Instrument ZIT	Tak	Tak	Tak	Tak
Cel szczegółowy FE SL 2021-2027	JSO8.1. Umożliwienie regionom i ludności łagodzenia wpływających na społeczeństwo, zatrudnienie, gospodarkę i środowisko skutków transformacji w kierunku osiągnięcia celów Unii na rok 2030 w dziedzinie energii i klimatu oraz w kierunku neutralnej dla klimatu gospodarki Unii do roku 2050 w oparciu o porozumienie paryskie			

Źródło: Opracowanie własne.

Mapa 13. Obszar współpracy łagodzenie społecznych skutków transformacji

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A.

Obszar współpracy – turystyka. Wyznaczony obszar jest zgodny z regionalnymi obszarami strategicznej interwencji - OSI konkurencyjne: ośrodki wzrostu, OSI problemowe: gminy w transformacji górniczej, gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Projekty zwiększające atrakcyjność turystyczną subregionu oraz zmierzające do zachowania i promowania jego tożsamości oraz kultury, osiągną największe efekty, kiedy będą realizowane w sposób zintegrowany, wzmacniający wspólne dziedzictwo kulturowe, w ramach instrumentu ZIT.

Zintegrowanie to będzie miało wymiary:

- terytorialny: projekty obejmować będą różne gminy subregionu i będą na siebie wzajemnie oddziaływać;
- sektorowy: projekty będą realizowane przez różnych interesariuszy, m.in. jednostki samorządu terytorialnego, podmioty prywatne, organizacje pozarządowe;
- tematyczny: projekty będą rozwiązywać zidentyfikowane wspólne problemy jakimi są niskie zainteresowanie Subregionem Centralnym w kontekście turystyki i brak zaplecza służącego wzmocnieniu oferty turystycznej oraz będą wzmocniać istniejące potencjały takie jak różnorodność walorów przyrodniczych, kulturowych, historycznych w subregionie, potencjał terenów zieleni do działań wspomagających rozwój turystyki, potencjał do kreowania lokalnych produktów turystycznych, rozwój turystyki biznesowej i weekendowej.

Jednym z działań Biura Związku w celu zwiększenia podaży projektów zintegrowanych jest sieciowanie jednostek samorządu terytorialnego planujących realizację projektów w podobnym obszarze tematycznym. Dzięki współpracy międzygminnej i międzyinstytucjonalnej, a także aktywnemu udziałowi Koordynatorów ZIT oraz funkcjonowaniu grup roboczych, projekty są wspólnie planowane i uzgadniane, by w konsekwencji w kompleksowy sposób wpływać na rozwiązywanie wspólnych problemów wielu gmin miejskiego obszaru funkcjonalnego. Takie systemowe podejście do wyzwań zapewni większą skalę oddziaływania projektów oraz przyczyni się do wspólnego osiągnięcia założonych rezultatów jakimi są wzrost popularności subregionu jako miejsca atrakcyjnego turystycznie oraz poprawa dostępu do infrastruktury spędzania czasu wolnego.

Obszarami współpracy dla turystyki w ramach ZIT są następujące kierunki działań, których relacja do celu szczegółowego programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 jest przedstawiona w **Tabela 15**:

- 3.4.1. Identyfikowanie, tworzenie, wzmocnianie i promowanie lokalnych marek turystycznych;
- 3.4.2. Tworzenie nowych szlaków dziedzictwa kulturowego oraz rozwój już istniejących;
- 3.4.3. Rozwój zintegrowanej infrastruktury turystycznej oraz rekreacyjnej infrastruktury pieszej i rowerowej;

- 3.4.4. Sieciowanie infrastruktury turystycznej.

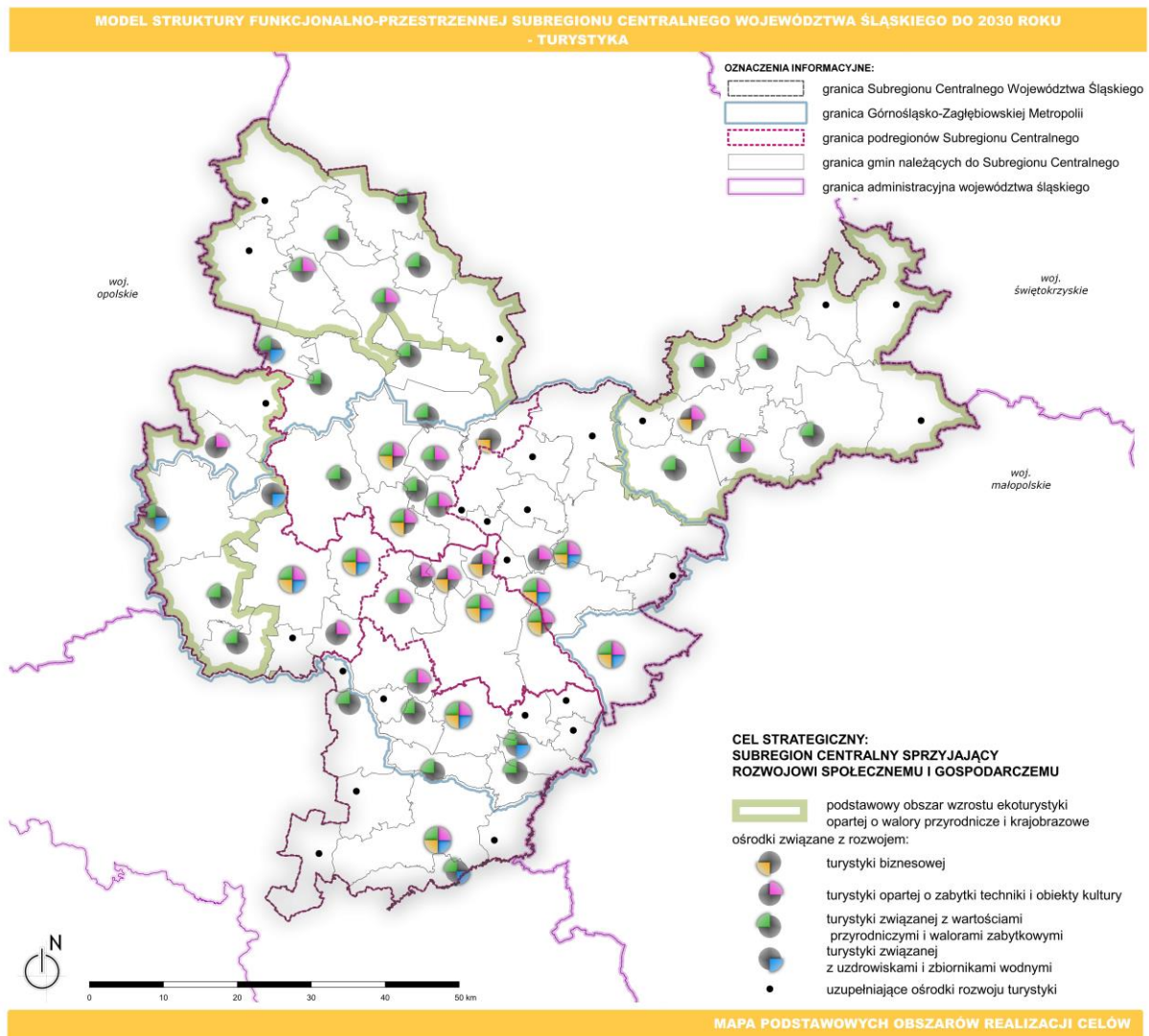
Tabela 15. Obszar współpracy turystyka w ramach ZIT.

Cel strategiczny	CS 3. Subregion Centralny sprzyjający rozwojowi społecznemu i gospodarczemu			
Cel operacyjny	C 3.4. Łagodzenie społecznych i gospodarczych skutków transformacji			
Kierunek działania	3.4.1. Identyfikowanie, tworzenie, wzmacnianie i promowanie lokalnych marek turystycznych	3.4.2. Tworzenie nowych szlaków dziedzictwa kulturowego oraz rozwój już istniejących	3.4.3. Rozwój zintegrowanej infrastruktury turystycznej oraz rekreacyjnej infrastruktury pieszej i rowerowej	3.4.4. Sieciowanie infrastruktury turystycznej
Instrument ZIT	Tak	Tak	Tak	Tak
Cel szczegółowy FE SL 2021-2027	RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich			

Źródło: Opracowanie własne.

Z uwagi na fakt, że wzmacnianie potencjału turystycznego, ma znaczenie dla zrównoważonego rozwoju całego subregionu, a szczególnie dla rozwoju obszarów peryferyjnych i zagrożonych trwałą marginalizacją, obszar ten został dodatkowo wskazany jako subregionalne OSI rozwojowe, co opisano w **rozdziale 5 Wewnętrzne Obszary Strategicznej Interwencji**.

Mapa 14. Obszar współpracy turystyka

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A.

Propozycje działań na obszarze Subregionu Centralnego wspierające realizację zdiagnozowanych celów strategicznych

- wspieranie działań z zakresu inwestycji w infrastrukturę kształcenia zawodowego, w tym także szkolnictwa artystycznego;
- wspieranie działań z zakresu podnoszenia kompetencji i zdobywania nowych kwalifikacji zarówno przez uczniów jak i nauczycieli szkół branżowych;
- wspieranie działań z zakresu przeprofilowania sektorów tradycyjnych w stronę zielonej i cyfrowej gospodarki;
- wspieranie działań z zakresu wzmocnienia roli kształcenia ustawicznego;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju kształcenia ogólnego;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju szkolnictwa wyższego;

Propozycje działań na obszarze Subregionu Centralnego wspierające realizację zdiagnozowanych celów strategicznych

- wspieranie działań z zakresu rozwoju infrastruktury i wspieranie miejsc edukacji przedszkolnej;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju infrastruktury i wspieranie miejsc opieki nad dziećmi do lat 3;
- wspieranie działań z zakresu podnoszenia jakości kształcenia na każdym etapie szczebla edukacji oraz podnoszenia kompetencji i zdobywania nowych kwalifikacji przez nauczycieli;
- wspieranie działań z zakresu stymulowania współpracy szkół branżowych z uczelniami wyższymi;
- wspieranie działań z zakresu zmiany profilu kształcenia w szkołach branżowych kształcących w zawodach górniczych i związanych z przemysłem tradycyjnym;
- wspieranie działań z zakresu przekwalifikowania i poszerzania kwalifikacji przez osoby odchodzące z górnictwa i branż okołogórniczych;
- wspieranie działań z zakresu przekształcania terenów pogórniczych i poprzemysłowych na cele gospodarcze, społeczne;
- wspieranie działań z zakresu tworzenia warunków do zakładania własnej działalności gospodarczej oraz wsparcia rozwoju współpracy przedsiębiorstw;
- wspieranie działań z zakresu podnoszenia jakości i dostępności usług społecznych i zdrowotnych;
- wspieranie działań mających na celu poprawę dostępu do opieki psychologicznej dla mieszkańców Subregionu Centralnego;
- wspieranie działań z zakresu wykorzystania technologii informacyjnych i telekomunikacyjnych do wspomagania działań związanych z ochroną zdrowia (E-zdrowie);
- wspieranie działań mających na celu aktywizację społeczną i zawodową, w tym osób starszych;
- wspieranie działań mających na celu zachowanie zasad równości szans na rynku pracy;
- wspieranie działań z zakresu wsparcia społeczności mniejszościowych oraz integracji społeczno-gospodarczej cudzoziemców;
- wspieranie działań mających na celu wsparcie rodziny, dzieci i młodzieży oraz deinstytucjonalizację pieczy zastępczej;
- wspieranie działań z zakresu przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i izolacji społecznej;
- wspieranie działań z zakresu dostosowywania przestrzeni publicznej dla osób ze specjalnymi potrzebami;
- wspieranie działań z zakresu kompleksowej rewitalizacji przestrzeni miejskich;
- wspieranie działań z zakresu kompleksowej rewitalizacji przestrzeni wiejskich;

Propozycje działań na obszarze Subregionu Centralnego wspierające realizację zdiagnozowanych celów strategicznych

- wspieranie działań z zakresu zapewnienia dostępności do wysokiej jakości infrastruktury spędzania czasu wolnego;
- wspieranie działań z zakresu aktywizacji potencjału społecznego i integracji lokalnych społeczności;
- wspieranie działań z zakresu identyfikowania, tworzenia, wzmacniania i promowania lokalnych marek turystycznych;
- wspieranie działań z zakresu tworzenia nowych szlaków dziedzictwa kulturowego oraz rozwoju już istniejących oraz ich sieciowanie;
- wspieranie działań mających na celu zwiększenie roli kultury i turystyki w rozwoju subregionalnym;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju zintegrowanej infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej oraz rekreacyjnej infrastruktury pieszej i rowerowej;
- wspieranie działań z zakresu sieciowania infrastruktury turystycznej;
- wspieranie działań z zakresu wykorzystania istniejących i kreowania nowych terenów inwestycyjnych;
- wspieranie działań podnoszących konkurencyjność sektora MŚP;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju i wykorzystania potencjału intelektualnego, infrastrukturalnego i instytucjonalnego biznesu do rozwoju i podnoszenia innowacyjności Subregionu Centralnego;
- wspieranie działań z zakresu podnoszenia potencjału badawczo-rozwojowego w Subregionie Centralnym i rozwoju współpracy nauka-biznes;
- wspieranie działań na rzecz wzmocnienia relacji pomiędzy pracodawcami a ośrodkami naukowymi i edukacyjnymi w celu zmniejszenia dystansu pomiędzy nauczaniem a potrzebami rynku pracy;
- wspieranie działań z zakresu cyfryzacji administracji publicznej.

4.4. CS 4. Subregion Centralny sprawnie zarządzany

C 4.1. Wysoka jakość zarządzania rozwojem Subregionu Centralnego

Wykorzystując doświadczenie Związku Subregionu Centralnego w koordynacji działań rozwojowych w subregionie w latach 2014-2020 oraz w budowaniu partnerskich relacji z jednostkami samorządu terytorialnego, samorządem województwa, GZM, pozostałymi subregionami oraz partnerami społecznymi, instytucjami otoczenia biznesu i organizacjami pozarządowymi oraz społeczeństwa obywatelskiego, niezbędne jest dalsze wzmocnienie potencjału instytucjonalnego Związku. W podnoszeniu jakości zarządzania niezbędny będzie także rozwój i integracja e-usług publicznych, co jest szczególnie ważne w kontekście zintegrowanego rozwoju i planowania przestrzeni. Istotna jest także współpraca samorządów przy opracowywaniu dokumentów planistycznych. Biuro Związku Subregionu Centralnego będzie pełniło ważną rolę we wdrażaniu Strategii, w związku z czym konieczny jest rozwój narzędzi planowania, wdrażania i monitorowania procesów rozwojowych oraz wsparcie kompetencyjne pracowników Biura. Istotne będzie prowadzenie działań wzmocniających współpracę między gminami członkowskimi oraz podejmowanie inicjatyw służących wypracowywaniu mechanizmów prowadzących do zawiązywania partnerstw. Działania te wpłyną na wzmocnienie i usprawnienie wypracowanego ponadlokalnego modelu współpracy w subregionie.

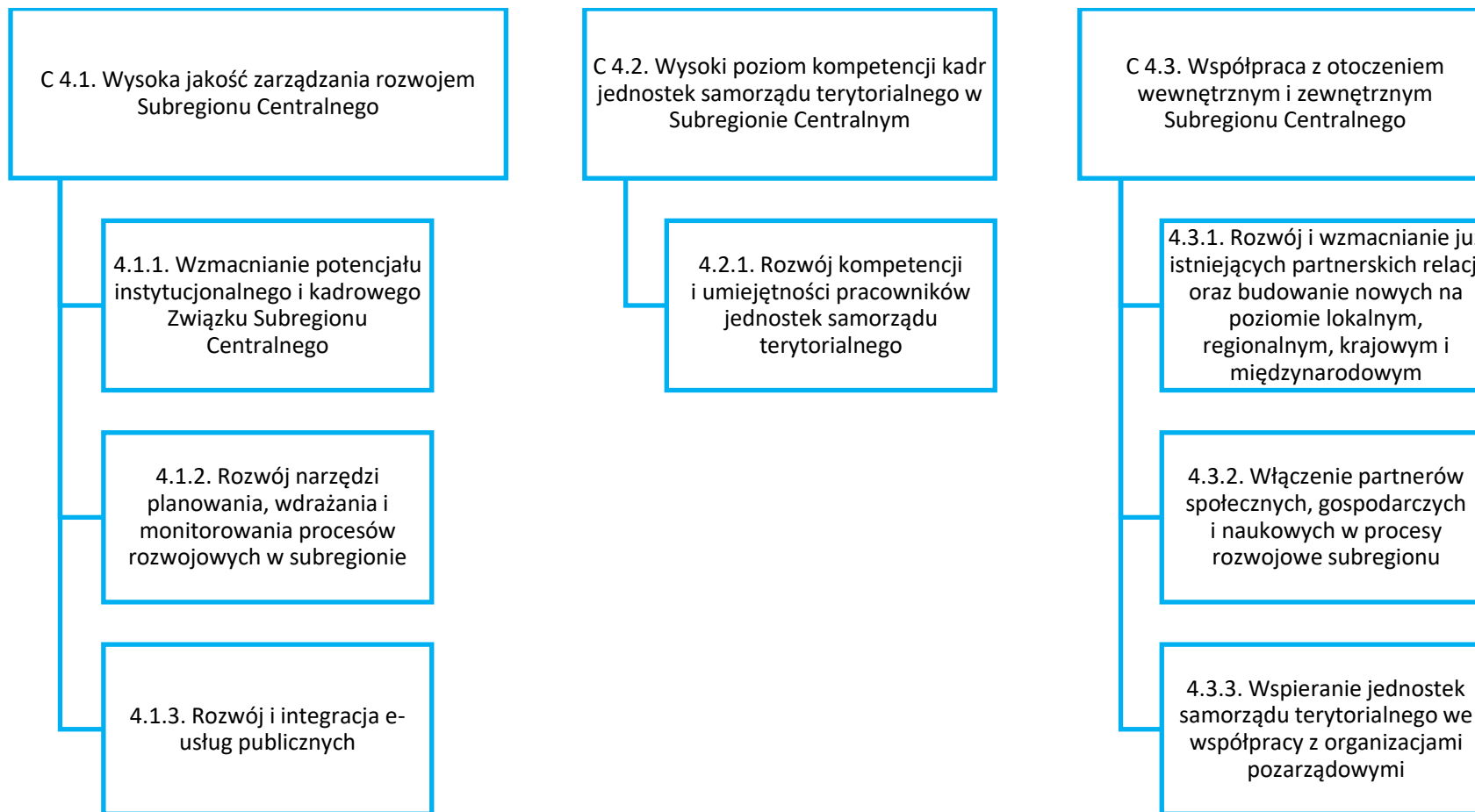
C 4.2. Wysoki poziom kompetencji kadr jednostek samorządu terytorialnego w Subregionie Centralnym

Dla sprawnego zarządzania rozwojem Subregionu Centralnego niezbędna jest wykwalifikowana i doskonaląca swoje umiejętności kadra. Rozwój kompetencji oraz podnoszenie kwalifikacji pracowników jednostek samorządu terytorialnego będą miały wpływ na jakość zadań i projektów realizowanych przez Członków Związku. Cel ten będzie realizowany m.in. przez organizację szkoleń, seminariów, kursów, studiów podyplomowych dla pracowników jednostek samorządu terytorialnego.

C 4.3. Współpraca z otoczeniem wewnętrznym i zewnętrznym Subregionu Centralnego

Rozwój i wzmocnienie już istniejących partnerskich relacji oraz budowanie nowych na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym są niezbędne dla zapewnienia zrównoważonego rozwoju terytorialnego. Będzie on realizowany m.in. przez wymianę doświadczeń i dobrych praktyk, sieciowanie, benchmarking oraz organizowanie konferencji tematycznych. Ważne jest, aby planowanie i wdrażanie procesów rozwojowych odbywało się poprzez szeroką partycypację społeczną. Włączenie partnerów społecznych, gospodarczych i naukowych przyczyni się do budowania silnej pozycji subregionu dzięki uwzględnianiu potrzeb wszystkich interesariuszy i zapewni szerokie spojrzenie na kwestie rozwojowe. Ważnym działaniem jest również wspieranie jednostek samorządu terytorialnego we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Schemat 6. CS 4. Subregion Centralny sprawnie zarządzany – kierunki działań

Obszary współpracy w ramach celu strategicznego CS 4. Subregion Centralny sprawnie zarządzany

W ramach tego celu strategicznego zobrazowane zostały osie rozwoju społeczno-gospodarczego subregionu oraz jego obszary funkcjonalne, na których realizowane będą działania przypisane do celów operacyjnych w ramach CS 4. Są one uszczegółowieniem modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, który jest opisany w rozdziale **6 Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego**.

Obszar współpracy - zintegrowany rozwój społeczno-gospodarczy. Wyznaczony obszar jest zgodny z regionalnymi obszarami strategicznej interwencji - OSI konkurencyjne: ośrodki wzrostu, OSI problemowe: gminy w transformacji górniczej, gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Projekty i działania w ramach tego obszaru współpracy będą realizowane i podejmowane poza instrumentem ZIT, niemniej ich zasięg i efekty obejmą cały subregion.

Ich zintegrowanie będzie miało wymiary:

- terytorialny: podejmowane działania będą oddziaływać na wszystkie jednostki samorządu terytorialnego w subregionie;
- sektorowy: projekty będą adresowane do różnych interesariuszy, m.in. jednostek samorządu terytorialnego, uczelni, organizacji pozarządowych i będą zakładały współpracę z nimi;
- tematyczny: projekty będą rozwiązywać zidentyfikowane wspólne problemy jakimi są złożona struktura terytorialna subregionu zróżnicowana pod względem powierzchni, demografii oraz pełnionych funkcji, a także wzmacniać istniejące potencjały takie jak doświadczenie instytucjonalne Związku Subregionu Centralnego w koordynacji współpracy w subregionie i podejmowaniu działań przez wszystkich Członków Związku.

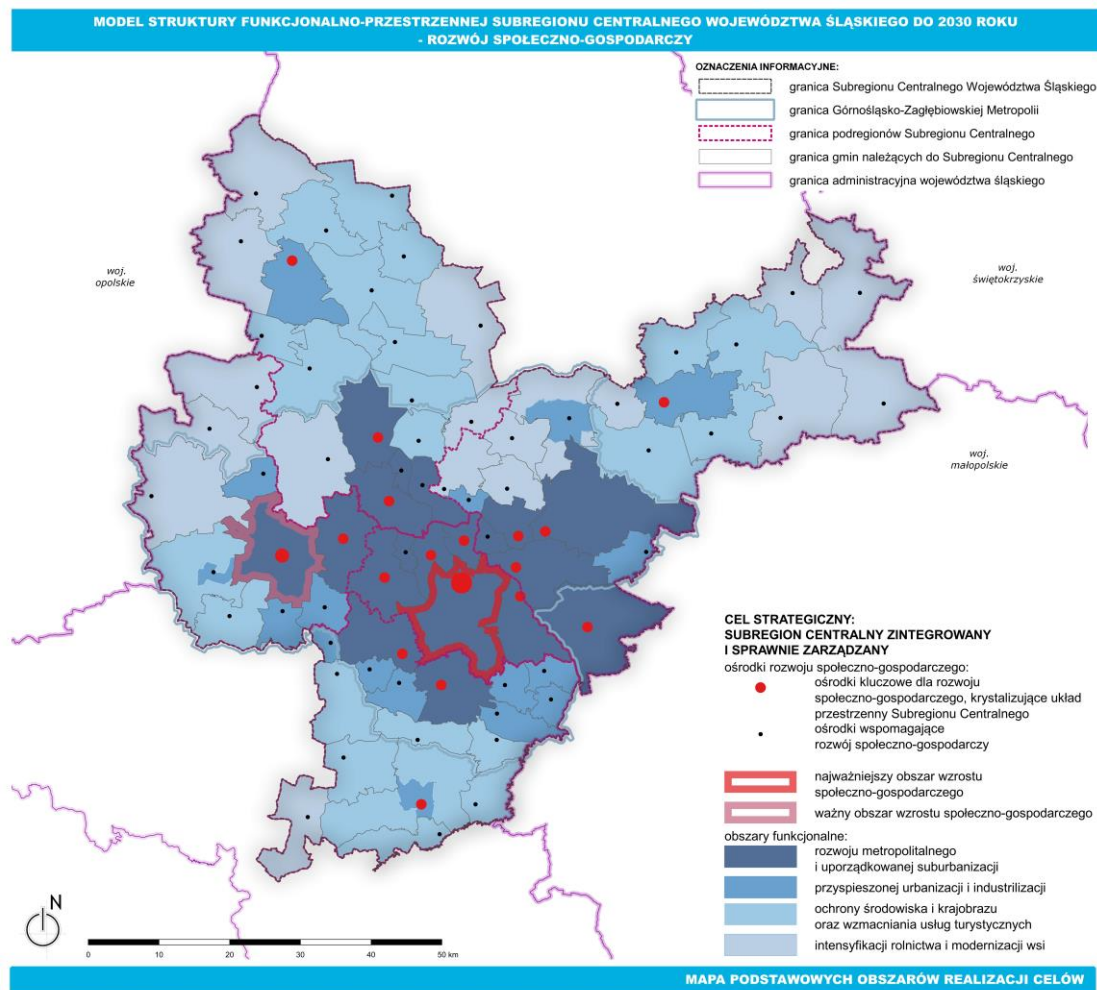
Jednym z działań Biura Związku w celu zwiększenia podaży projektów zintegrowanych jest sieciowanie jednostek samorządu terytorialnego planujących realizację projektów w podobnym obszarze tematycznym. Dzięki współpracy międzygminnej i międzyinstytucjonalnej, a także aktywnemu udziałowi Koordynatorów ZIT oraz funkcjonowaniu grup roboczych, projekty będą w kompleksowy sposób wpływać na rozwiązywanie wspólnych problemów wielu gmin miejskiego obszaru funkcjonalnego. Takie systemowe podejście do wyzwań zapewni większą skalę oddziaływania projektów oraz przyczyni się do wspólnego osiągnięcia założonych rezultatów jakimi są wzrost kompetencji kadr jednostek samorządu terytorialnego w subregionie, wzrost kompetencji pracowników Związku,

zwiększenie liczby projektów zintegrowanych i partnerskich oraz zwiększenie inicjatyw partnerskich realizowanych w subregionie.

Obszarami współpracy dla wzmocnienia zintegrowanego rozwoju społeczno-gospodarczego są następujące kierunki działań:

- 4.1.1. Wzmacnianie potencjału instytucjonalnego i kadrowego Związku Subregionu Centralnego;
- 4.1.2. Rozwój narzędzi planowania, wdrażania i monitorowania procesów rozwojowych w subregionie;
- 4.1.3. Rozwój i integracja e-usług publicznych;
- 4.2.1. Rozwój kompetencji i umiejętności pracowników jednostek samorządu terytorialnego;
- 4.3.1. Rozwój i wzmocnienie już istniejących partnerskich relacji oraz budowanie nowych na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym;
- 4.3.2. Włączenie partnerów społecznych, gospodarczych i naukowych w procesy rozwojowe subregionu;
- 4.3.3. Wspieranie jednostek samorządu terytorialnego we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

Mapa 15. Obszar współpracy zintegrowany rozwój społeczno-gospodarczy

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A.

Propozycje działań na obszarze Subregionu Centralnego wspierające realizację zdiagnozowanych celów strategicznych

- wspieranie działań z zakresu wzmacniania potencjału instytucjonalnego i kadrowego Związku Subregionu Centralnego;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju narzędzi planowania, wdrażania i monitorowania procesów rozwojowych w Subregionie Centralnym;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju kompetencji i umiejętności pracowników jednostek samorządu terytorialnego z obszaru Subregionu Centralnego;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju i wzmacniania już istniejących partnerskich relacji Subregionu Centralnego oraz budowania nowych na poziomie lokalnym, regionalnym, krajowym i międzynarodowym;

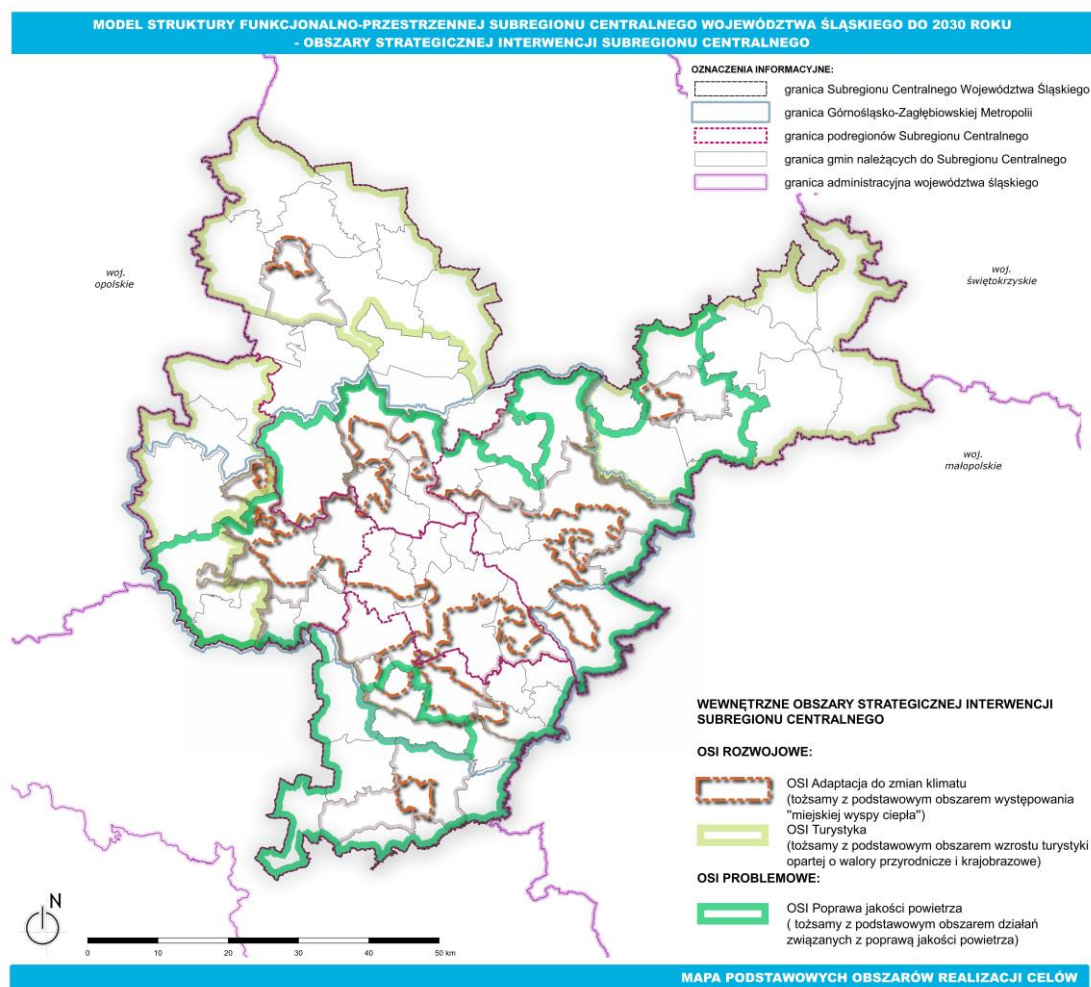
Propozycje działań na obszarze Subregionu Centralnego wspierające realizację zdiagnozowanych celów strategicznych

- wspieranie działań mających na celu wypracowanie mechanizmów przygotowywania i realizacji wspólnych projektów;
- wspieranie działań z zakresu tworzenia narzędzi umożliwiających programowanie wspólnego rozwoju (dokumenty strategiczne, platformy projektów, forum wymiany doświadczeń, centra kompetencji itp.);
- wspieranie działań z zakresu włączenia partnerów społecznych, gospodarczych i naukowych w procesy rozwojowe Subregionu Centralnego;
- wspieranie jednostek samorządu terytorialnego z obszaru Subregionu Centralnego we współpracy z organizacjami pozarządowymi;
- wspieranie działań mających na celu upowszechnienie wiedzy z zakresu zrównoważonego rozwoju;
- wspieranie działań mających na celu budowanie roli subregionu jako partnera w realizacji polityki rozwoju województwa śląskiego oraz realizacji polityki rozwoju kraju i UE;
- wspieranie działań mających na celu współdziałanie gmin z zakresu spójności kierunków zagospodarowania przestrzennego;
- wspieranie działań z zakresu rozwoju i integracji e-usług publicznych.

5. Wewnętrzne Obszary Strategicznej Interwencji

W oparciu o przeprowadzone diagnozy oraz w toku prac nad modelem struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego, zidentyfikowano trzy Obszary Strategicznej Interwencji: adaptacja do zmian klimatu, turystyka i poprawa jakości powietrza. Przedstawia je poniższa **Mapa 16**.

Mapa 16. Obszary Strategicznej Interwencji Subregionu Centralnego

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A.

OSI Adaptacja do zmian klimatu

Zidentyfikowane OSI Adaptacja do zmian klimatu jest obszarem rozwojowym.

Wskazane OSI będzie koncentrować się na:

- wykorzystaniu istniejącego potencjału terenów zielonych oraz terenów przemysłowych i pokopalnianych przekształcanych na cele środowiskowe w łagodzeniu skutków zmian klimatu;

- prowadzeniu działań zmierzających do ograniczania efektu miejskiej wyspy ciepła;
- zapobieganiu występowania powodziom, w tym będących wynikiem nawalnych opadów deszczu;
- ograniczaniu skutków susz.

Działania w ramach OSI Adaptacja do zmian klimatu prowadzone będą w całym Subregionie Centralnym, ze szczególnym uwzględnieniem rdzenia i części węzłowej oraz z wykorzystaniem terenów zielonych w północnej i południowej części subregionu.

OSI Poprawa jakości powietrza

Zidentyfikowane OSI Poprawa jakości powietrza jest obszarem problemowym. Obszar ten pokrywa się z OSI Gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza wskazanym w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” *Zielone Śląskie* i obejmuje cały subregion. Obszarem podstawowej interwencji będą natomiast działania realizowane w rdzeniu oraz w części węzłowej subregionu.

Działania podejmowane w ramach OSI Poprawa jakości powietrza będą koncentrowały się na:

- poprawie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej oraz budynków mieszkalnych;
- zwiększaniu udziału odnawialnych źródeł energii w miksie energetycznym subregionu, w tym poprzez rozwój energetyki prosumenckiej, klastrów energii i społeczności energetycznych, a także infrastruktury wytwarzania i magazynowania energii;
- działaniach promujących komunikację publiczną oraz mikromobilność;
- inwestycjach w zero- oraz niskoemisyjny tabor komunikacji publicznej, w tym infrastrukturę i tabor szynowy.

OSI Turystyka

Zidentyfikowane OSI Turystyka jest obszarem rozwojowym.

Działania podejmowane w ramach OSI Turystyka będą koncentrowały się na:

- wykorzystaniu istniejącego potencjału turystycznego opartego na:
 - terenach zielonych;
 - obiektach historycznych i przyrodniczych;
 - produktach regionalnych wskazanych obszarów.

W wyznaczonym obszarze znajduje się gmina Irządze, która jest zagrożona trwałą marginalizacją. Wykorzystanie potencjału jej położenia i walorów przyrodniczych może być impulsem do wzmocnienia procesów rozwojowych i sukcesywnego wyprowadzania tego obszaru z sytuacji kryzysowej. Obszar OSI Turystyka pokrywa się z OSI Obszary cenne przyrodniczo oraz gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze wskazanymi w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie.

Działania w ramach OSI Turystyka prowadzone będą szczególnie w północnej i zachodniej części subregionu.

6. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego

Model struktury funkcjonalno-przestrzennej, zgodnie z przepisami art. 10e ust. 3 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, jest jednym z obowiązkowych elementów Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. Model jest odwzorowaniem przestrzennym celów strategicznych i kierunków działań określonych w Strategii. **Tabela 16** przedstawia schemat powiązań celów strategicznych i operacyjnych z planszami modelu.

Model składa się z części opisowej i graficznej.

Część opisowa zawiera ustalenia i rekomendacje do prowadzenia polityki przestrzennej.

Część graficzna jest reprezentowana przez jedenaście kompozycji mapowych przedstawionych w skali 1:120 000:

1. Kompozycje mapowe odpowiadające obszarom działań dla wyznaczonych celów strategicznych:
 - poprawa jakości powietrza;
 - adaptacja do zmian klimatu;
 - infrastruktura techniczna i odpady;
 - zrównoważona mobilność miejska;
 - zintegrowany system tras rowerowych;
 - turystyka;
 - transformacja społeczno-gospodarcza;
 - struktura demograficzna;
 - rozwój społeczno-gospodarczy.
2. Obszary strategicznej interwencji Subregionu Centralnego.
3. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego do roku 2030.

Każda **kompozycja mapowa odpowiadająca obszarom działań** składa się z dwóch elementów:

- mapy bazowej – stanowiącej syntezę diagnoz („Diagnozy sytuacji w zakresie adaptacji do zmian klimatu, środowiska i jakości powietrza dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego” 31.12.2020, „Diagnozy sytuacji w zakresie planowania przestrzennego dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego wraz z wypracowaniem wniosków” 31.12.2021, „Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej dla obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego” 31.12.2021), danych BDL GUS, GDOŚ, ISOK oraz BDOT;

- mapy podstawowych obszarów realizacji celów – stanowiących przedstawienie obszarów działań.

Kompozycja mapowa obszarów strategicznej interwencji składa się z mapy bazowej – syntezy diagnoz odpowiadającej treścią wyznaczonym Obszarom Strategicznej Interwencji oraz mapy wewnętrznych obszarów strategicznej interwencji Subregionu Centralnego.

Kompozycja mapowa modelu składa się mapy przedstawiającej zbiorczo obszary działań dla wyznaczonych celów strategicznych oraz mapy przedstawiającej schemat obszarów Strategicznej interwencji rozwojowych i problemowych.

Obszary działań zobrazowane na kompozycjach mapowych są efektem analizy przeprowadzonych diagnoz oraz prac warsztatowych, w których brali udział przedstawiciele samorządów z obszaru Subregionu Centralnego. Określając obszary działań i współpracy poza wnioskami wynikającymi z diagnoz, pod uwagę wzięte były powiązania pomiędzy poszczególnymi gminami oraz ich potencjały i bariery rozwojowe.

Poniższa tabela (**Tabela 16**) przedstawia schemat powiązań celów strategicznych i operacyjnych z planszami modelu.

Kompozycje mapowe stanowią załącznik nr 1 do Strategii.

Tabela 16. Matryca powiązań celów strategii z kompozycjami mapowymi odpowiadającym obszarom działań dla wyznaczonych celów strategicznych.

Nazwy kompozycji mapowych	Obszar realizacji celu uwzględniony w kompozycji mapowej	C 1.1.	C 1.2.	C 1.3.	C 2.1.	C 3.1.	C 3.2.	C 3.3.	C 3.4.	C 4.1.	C 4.2.	C 4.3.
Poprawa jakości powietrza	podstawowy obszar działań związanych z poprawą jakości powietrza	x										
	podstawowy obszar działań w zakresie utrzymania przeważającego udziału zieleni (w tym obszarów leśnych wraz z kierunkami powiązań poza obszar Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego)	x										
Adaptacja do zmian klimatu	podstawowy obszar wystąpienia „miejskiej wyspy ciepła”, związany z prowadzeniem działań ograniczających udział szarej infrastruktury, zwiększania udziału błękitno - zielonej infrastruktury, w tym terenów zieleni ⁸ miejskiej oraz zwiększania przewietrzania obszarów zurbanizowanych		x									
	podstawowe zbiorniki wodne o dużej możliwości retencjonowania wód		x									
	podstawowe powiązania przyrodnicze (wzdłuż dolin rzecznych lub w śladzie korytarzy ekologicznych)		x									
	podstawowe, zwarte obszary leśne wraz z otuliną, dla zachowania ciągłości przyrodniczej obszaru Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego		x									

⁸ Tereny zieleni: obszary przyrodnicze i biologicznie czynne, w szczególności zieleń urządzona i nieurządzona oraz lasy.

Nazwy kompozycji mapowych	Obszar realizacji celu uwzględniony w kompozycji mapowej	C 1.1.	C 1.2.	C 1.3.	C 2.1.	C 3.1.	C 3.2.	C 3.3.	C 3.4.	C 4.1.	C 4.2.	C 4.3.
Infrastruktura techniczna i odpady	wielkoobszarowe tereny zdegradowane: teren Zakładów Chemicznych „Organika Azot” w Jaworznie, teren byłych Zakładów Chemicznych „Tarnowskie Góry” w Tarnowskich Górach			x								
	planowane stacje tankowania wodoru			x								
	podstawowy obszar zmierzania do gospodarki obiegu zamkniętego oraz redukcji odpadów składowanych na składowiskach odpadów			x								
	obszary zwiększania udziału rozproszonych instalacji wytwarzania energii opartej o odnawialne źródła energii, w którym należy dążyć do zwiększania liczby instalacji OZE, jak również liczby podmiotów magazynujących energię ze źródeł odnawialnych			x								
Zrównoważona mobilność miejska	obszar rozwoju Kolei Metropolitalnej: istniejące i planowane przystanki kolejowe, linie kolei metropolitalnej				x							
	podstawowy układ komunikacji drogowej Subregionu Centralnego				x							
	przebiegi nowych – planowanych lub w realizacji dróg ekspresowych				x							
	projektowane linie tramwajowe				x							
	lokalizacje głównych operatorów nowoczesnego niskoemisyjnego taboru transportu publicznego na terenie Subregionu Centralnego				x							

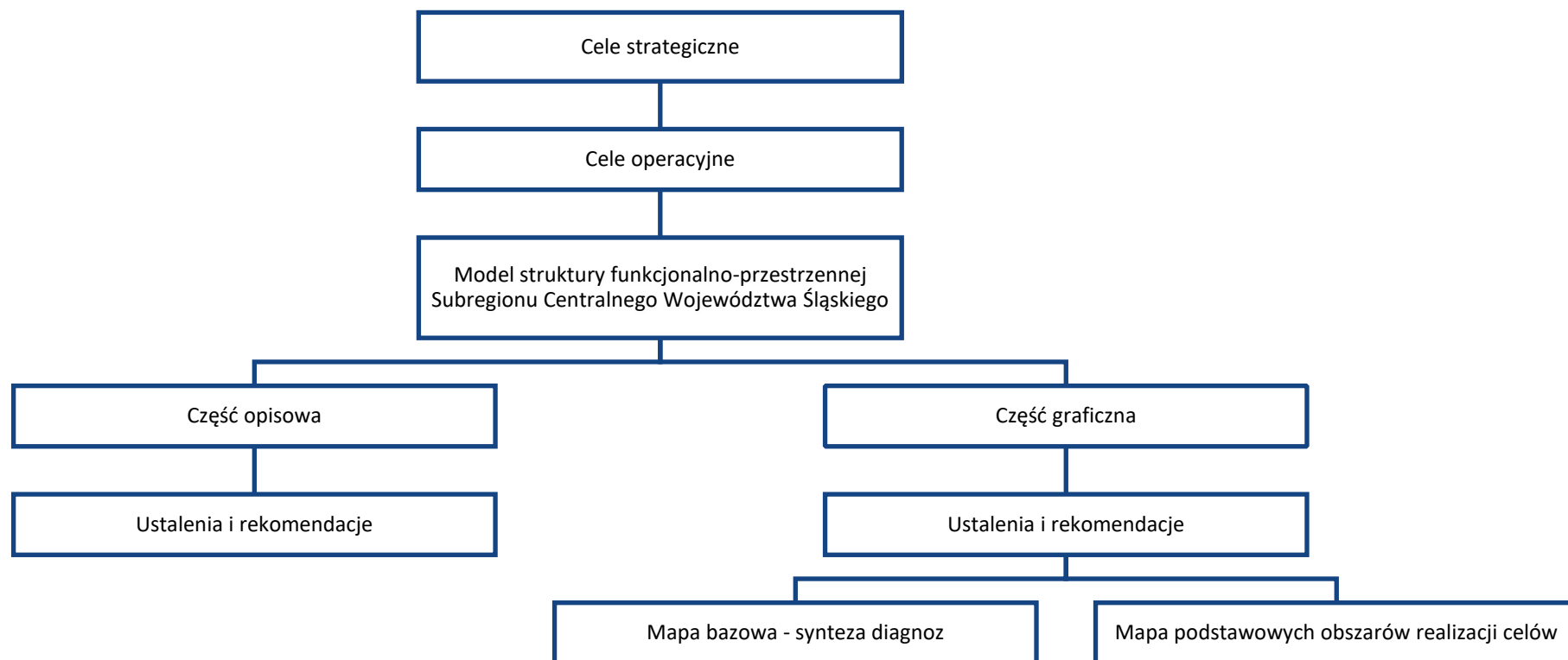
Nazwy kompozycji mapowych	Obszar realizacji celu uwzględniony w kompozycji mapowej	C 1.1.	C 1.2.	C 1.3.	C 2.1.	C 3.1.	C 3.2.	C 3.3.	C 3.4.	C 4.1.	C 4.2.	C 4.3.
	najważniejsze centra logistyczne oraz obsługi pasażerów i transportu towarów				x							
	przebiegi tras rowerowych: wojewódzkich, krajowych i międzynarodowych EuroVelo				x							
	podstawowe korytarze ruchu drogowego – kierunki połączeń				x							
	uzupełniające korytarze ruchu drogowego – kierunki połączeń				x							
	metropolitalna sieć tras rowerowych w ramach obszaru Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii				x							
	Turystyka	ośrodki turystyki biznesowej								x		
ośrodki turystyki opartej o zabytki techniki i obiekty kultury									x			
ośrodki turystyki związanej z wartościami przyrodniczymi i walorami zabytkowymi									x			
ośrodki turystyki związanej z uzdrowiskami i zbiornikami wodnymi									x			
uzupełniające ośrodki rozwoju turystyki									x			
Transformacja społeczno-gospodarcza	obszary tracące funkcje społeczno-gospodarcze					x		x				
	obszary zagrożone trwałą marginalizacją					x		x				
	obszary istniejącego wydobycia					x		x				
	tereny pogórnice – transformacji w kierunkach wspomagających rozwój społeczno-gospodarczy (w tym związany również z transformacją w kierunku terenów zielonych)					x		x				

Nazwy kompozycji mapowych	Obszar realizacji celu uwzględniony w kompozycji mapowej	C 1.1.	C 1.2.	C 1.3.	C 2.1.	C 3.1.	C 3.2.	C 3.3.	C 3.4.	C 4.1.	C 4.2.	C 4.3.
	obszary przemysłowe – transformacji w kierunkach wspomagających rozwój społeczno-gospodarczy (w tym związany również z transformacją w kierunku terenów zielonych)					x		x				
	podstawowe ośrodki edukacji zawodowej wzmacniania i dostosowania do nowych wyzwań ekonomicznych i gospodarczych					x						
Struktura demograficzna	podstawowy obszar łagodzenia skutków zmian demograficznych						x	x				
	ośrodki rozwoju społeczno-gospodarczego: ośrodki podstawowe krystalizujące układ przestrzenny oraz ośrodki wspomagające					x						
Rozwój społeczno-gospodarczy	ośrodki rozwoju społeczno-gospodarczego: ośrodki kluczowe i ośrodki wspomagające					x				x		
	najważniejszy obszar wzrostu społeczno-gospodarczego									x		
	ważny obszar wzrostu społeczno-gospodarczego									x		
	obszary funkcjonalne: rozwoju metropolitalnego i uporządkowanej suburbanizacji, przyspieszonej urbanizacji i industrializacji, ochrony środowiska i krajobrazu oraz wzmacniania usług turystycznych, intensyfikacji rolnictwa i modernizacji wsi										x	

Źródło: Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r., P.A. NOVA S.A., Gliwice 2022.

Sposób konstruowania i zawartość modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej przedstawia poniższy schemat (**Schemat 7**).

Schemat 7. Konstrukcja modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej

Źródło: Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r., P.A. NOVA S.A., Gliwice 2022.

6.1. Obszary o kluczowych funkcjach dla rozwoju społeczno-gospodarczego oraz przestrzennego Subregionu Centralnego wraz z ich wzajemnymi relacjami

W toku opracowania modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego zidentyfikowano konflikty, potencjały i wyzwania rozwojowe w aspekcie przestrzennym. Stanowią one podstawę do wskazania obszarów o kluczowych funkcjach dla rozwoju społeczno-gospodarczego oraz formułowania zasad, ustaleń i rekomendacji (zaleceń) w stosunku do obszarów działań i dziedzin współpracy wyznaczonych w strategii rozwoju Subregionu Centralnego.

6.1.1. Konflikty przestrzenne (istniejące i potencjalne), mogące stanowić wyzwania i wymagać podjęcia działań.

6.1.1.1. Konflikty przestrzenne, zidentyfikowane w diagnozie przestrzennej, wynikające z kolizji funkcji:

- położonych w bezpośrednim sąsiedztwie terenów użytkowanych przemysłowo lub górniczo (lub będących takimi w przeszłości) znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowej;
- położonych w bezpośrednim sąsiedztwie terenów niezagospodarowanych wymagających remediacji ze względu na charakter użytkowania i zanieczyszczenia po prowadzonej działalności;
- terenów zabudowy mieszkaniowej i głównych ciągów komunikacyjnych;
- rozwoju zabudowy mieszkaniowej w obszarach produkcji rolniczej i upraw (powstawanie tzw. zabudowy łąkowej);
- sąsiedztwo zabudowy mieszkaniowej i terenów zieleni/terenów przyrodniczych – presja urbanizacyjna na środowisko naturalne.

6.1.1.2. Inne konflikty przestrzenne zidentyfikowane w toku opracowania modelu:

- zagospodarowanie (istniejące i planowane - określone na podstawie dokumentów planistycznych gmin) w sąsiedztwie: Międzynarodowego Portu Lotniczego Katowice w Pyrzowicach, zakładów produkcyjnych i przemysłowych oraz prawnie chronionych obszarów przyrodniczych i krajobrazowych;
- oddziaływanie planowanych układów komunikacyjnych – dróg ekspresowych S1 i S11.

6.1.2. Potencjały przestrzenne stanowiące perspektywę rozwojową Subregionu Centralnego.

6.1.2.1. Potencjały przestrzenne zidentyfikowane w diagnozie przestrzennej:

- obszary zdegradowane oraz poprzemysłowe i pogórnice jako potencjał do ponownego wykorzystania na inne funkcje, w szczególności społeczne, środowiskowe i gospodarcze;
- obszary niezagospodarowane położone w obszarze zurbanizowanym, przeznaczone na tereny inwestycyjne – jako potencjał rozwoju gospodarczego;
- obszary cenne przyrodniczo;

- centralne obszary gmin jako potencjał do przekształcenia w centrum ponadlokalne o szerszym zasięgu.

6.1.2.2. Inne potencjały przestrzenne zidentyfikowane w toku opracowania modelu:

- struktura przestrzenna Subregionu Centralnego - model policentryczny z zachowaniem specyfiki wynikającej z położenia gmin Subregionu Centralnego i ich relacji, topografii terenu, ukształtowanych struktur osadniczych oraz walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych;
- silne powiązania funkcjonalne pomiędzy gminami subregionu oraz wnikaące z nich ruchy migracyjne mieszkańców obszaru, związane z pracą, nauką i zamieszkaniem;
- systemy komunikacyjne (istniejące i planowane) przestrzennie integrujące poszczególne gminy subregionu, w tym:
 - sieć drogowa (autostrady A1 i A4, drogi ekspresowe: S1, S11, S86, inne – drogi krajowe: 1, 40, 44, 78, 79, 81, 86, 88, 91, 94, drogi wojewódzkie: 902(DTŚ), 911);
 - sieć kolejowa, w tym: linie TEN-T transeuropejskiej sieci transportowej i międzynarodowe linie transportu kombinowanego AGTC, główne międzynarodowe linie AGC nr 1 (Warszawa Zach. – Katowice), nr 137 (Katowice – Legnica), nr 138 (Katowice – Oświęcim), nr 139 (Katowice – Zwardoń), nr 134 (Jaworzno Szczakowa – Mysłowice) i pozostałe linie kolejowe krajowe;
 - węzły przesiadkowe integrujące sieć transportu publicznego (autobusowego, tramwajowego, kolejowego) z transportem indywidualnym;
- powiązania przyrodnicze (istniejącej zieleni i wód) pozwalające na stworzenie systemów:
 - obszarów przyrodniczych – chronionych oraz o wysokich walorach przyrodniczych i krajobrazowych;
 - obszarów rekreacyjnych/turystycznych i łączących je systemów pieszych i rowerowych połączeń (niezależnych od drogowego układu komunikacyjnego)
 - kształtowania przestrzeni publicznych i ogólnodostępnych przyjaznych mieszkańcom;
 - obszarów do podejmowania działań łagodzących skutki zmian klimatu.

6.1.3. Wyzwania istotne dla rozwoju Subregionu Centralnego.

6.1.3.1. Na podstawie analiz zidentyfikowano następujące wyzwania rozwojowe:

- w zakresie inwestycji ponadlokalnych – powiązania funkcjonalne w ramach subregionu i podregionów oraz pomiędzy gminami;
- w zakresie systemu ponadlokalnej komunikacji publicznej – rozwój transportu publicznego działającego na wspólnym bilecie w Subregionie Centralnym, rozwój komunikacji i integracji transportowej – szczególnie gmin spoza Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii;

- w zakresie planowania przestrzennego – rozwój koordynacji międzygminnej, współpraca w zakresie rozwiązywania problemów - sprzecznych interesów gmin i właścicieli nieruchomości;
- w zakresie zwiększania integracji terenów zielonych i rekreacyjnych – rozwój wspólnej polityki ponadlokalnej, podejmowanie ponadlokalnych działań w odpowiedzi na presję inwestycyjną na tereny niezabudowane, wycinki drzew, oraz zjawiska związane ze zmianami klimatycznymi i degradacją środowiska;
- rozwój nowych funkcji produkcyjno-logistycznych – stanowiących z jednej strony ogromny potencjał gospodarczy, z drugiej zagrożenie w przypadku lokalizowania w sąsiedztwie zabudowy mieszkaniowej;
- ożywienie i integracja obszarów zdegradowanych, przemysłowych, pogórnich i pokolejowych;
- optymalizacja i integracja systemów infrastruktury technicznej.

6.2. Obszary o kluczowych funkcjach dla rozwoju Subregionu Centralnego

W obszarze Subregionu Centralnego zidentyfikowano następujące obszary o kluczowych funkcjach dla rozwoju:

6.2.1. Obszary związane ze środowiskiem:

- poprawa jakości powietrza;
- działania związane z adaptacją do zmian klimatu;
- obszar przeważającego udziału zieleni (w tym obszarów leśnych) wraz z kierunkami powiązań poza obszar Subregionu Centralnego;
- podstawowe powiązania przyrodnicze (wzdłuż dolin rzecznych lub w śladzie korytarzy ekologicznych);
- działania związane z zieloną i niskoemisyjną infrastrukturą.

6.2.2. Obszar związany z systemem komunikacyjnym:

- układ komunikacji drogowej;
- układ komunikacji kolejowej;
- układ komunikacji tramwajowej: linie istniejące i projektowane;
- węzły przesiadkowe;
- system tras rowerowych – istniejące i planowane trasy i szlaki rowerowe w obszarze Subregionu Centralnego.

6.2.3. Obszary związane z rozwojem społeczno-gospodarczym:

- najważniejszy obszar wzrostu społeczno-gospodarczego – ośrodek kluczowy dla rozwoju: Katowice;
- ważny obszar wzrostu społeczno-gospodarczego – ośrodek kluczowy dla rozwoju: Gliwice;
- podstawowy obszar wzrostu społeczno-gospodarczego wraz z ośrodkami podstawowymi dla rozwoju społeczno-gospodarczego, krystalizującymi układ przestrzenny Subregionu Centralnego, który stanowią: Będzin, Bytom, Chorzów, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Mikołów, Mysłowice, Lubliniec, Pszczyna, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Sosnowiec, Tarnowskie Góry, Tychy, Zabrze, Zawiercie;
- wspomagający obszar wzrostu społeczno-gospodarczego wraz z ośrodkami wspomagającymi rozwój społeczno-gospodarczy, który stanowią: Sośnicowice, Pilchowice, Knurów, Gierałtów, Ornontowice, Orzesze, Łaziska Górne, Wiry, Suszec, Kobiór, Pawłowice, Goczałkowice-Zdrój, Miedźna, Bojszowy, Bieruń, Lędziny, Imielin, Chełm Śląski, Sławków, Czeladź, Świętochłowice, Łazy, Ogrodzieniec, Pilica, Żarnowiec, Szczekociny, Irządze, Kroczyce, Włodowice, Poręba, Siewierz, Mierzęcice, Psary, Ożarów, Bobrowniki, Wojkowice, Piekary Śląskie, Radzionków, Świerklaniec, Miasteczko Śląskie, Kalety, Woźniki, Koszęcin,

- Boronów, Herby, Kochanowice, Ciasna, Pawonków, Krupski Młyn, Tworóg, Wielowieś, Toszek, Zbrostawice, Pyskowice, Rudziniec;
- węzłowa część Subregionu Centralnego (wskazana na podstawie części diagnostycznej strategii), którą stanowią: Będzin, Bieruń, Bobrowniki, Bytom, Chełm Śląski, Chorzów, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Gierałtowiec, Gliwice, Imielin, Jaworzno, Katowice, Knurów, Łęczyny, Łaziska Górne, Mierzęcice, Mikołów, Mysłówice, Piekary Śląskie, Psary, Pyskowice, Radzionków, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Siewierz, Sławków, Sosnowiec, Świerklaniec, Świętochłowice, Tarnowskie Góry, Tychy, Wojkowice, Wyry, Zabrze;
 - działania związane z łagodzeniem niekorzystnych trendów demograficznych:
 - obszary o różnej atrakcyjności warunków zamieszkania (na podstawie części diagnostycznej strategii): o wykształconej zwartej, o wykształconej i o kształtującej się strukturze funkcjonalno-przestrzennej;
 - obszary funkcjonalne :
 - obszar rozwoju metropolitalnego i uporządkowanej suburbanizacji;
 - obszar przyspieszonej urbanizacji i industrializacji;
 - obszar ochrony środowiska i krajobrazu oraz wzmacniania usług turystycznych;
 - obszar rozwoju usług turystycznych oraz infrastruktury turystycznej;
 - obszary tracące funkcje społeczno-gospodarcze;
 - obszary zagrożone trwałą marginalizacją;
 - obszary związane ze skutkami transformacji:
 - obszary przemysłowe – transformacji w kierunkach wspomagających rozwój społeczno-gospodarczy (w tym związany z transformacją w kierunku zagospodarowania terenów zielonych);
 - tereny pogórnice – transformacji w kierunkach wspomagających rozwój społeczno-gospodarczy (w tym związany z transformacją w kierunku zagospodarowania terenów zielonych).

6.3. Ustalenia, zalecenia (rekomendacje) i zasady

Ustalenia, zalecenia i zasady określone w modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej zostały przedstawione w formie opisowej (w niniejszym rozdziale) oraz w formie graficznej (na 11 kompozycjach mapowych). Część opisowa i graficzna modelu uzupełniają się w zakresie przedstawionych treści, stąd należy czytać je łącznie.

Część opisową modelu (ustalenia, zalecenia i rekomendacje) przedstawiono w pięciu grupach tematycznych:

- 6.3.1. ustalenia, zalecenia (rekomendacje) w stosunku do dziedzin współpracy wyznaczonych w Strategii (w ramach wyznaczonych celów strategicznych);
- 6.3.2. zasady kształtowania sieci osadnictwa (nowej urbanizacji, w kontekście występowania zjawiska suburbanizacji), sieci usług publicznych; strategicznych stref gospodarczych, przestrzeni służącej turystyce i rekreacji,
- 6.3.3. warunki ochrony: środowiska przyrodniczego, środowiska kulturowego, krajobrazu;
- 6.3.4. zasady i warunki ochrony komponentów środowiska, w tym gleb, wód i powietrza;
- 6.3.5. standardy dotyczące dostępności do zieleni publicznej, innych przestrzeni publicznych, systemu transportowego, usług sportu i rekreacji, żłobków i przedszkoli, szkół podstawowych, placówek pomocy społecznej, publicznych placówek kultury, handlu i usług o charakterze podstawowym oraz dostępności dla osób o szczególnych potrzebach.

6.3.1. Ustalenia, zalecenia (rekomendacje) w stosunku do dziedzin współpracy wyznaczonych w Strategii (w ramach wyznaczonych celów strategicznych).

6.3.1.1. Poprawa jakości powietrza:

- wyznaczenie priorytetowego⁹ obszaru działań związanych z poprawą jakości powietrza;
- wyznaczenie priorytetowego¹⁰ obszaru działań w zakresie utrzymania przeważającego udziału zieleni (w tym obszarów leśnych).

6.3.1.2. Adaptacja do zmian klimatu:

- wyznaczenie priorytetowego¹¹ obszaru wystąpienia „miejskiej wyspy ciepła”, związanego z prowadzeniem działań ograniczających udział szarej infrastruktury,

⁹ Wyznaczenie priorytetowego obszaru podejmowania działań nie oznacza, że interwencja może być podejmowana tylko w jego granicach. Działania na pozostałym obszarze mogą być podejmowane jako uzupełniające, realizujące dany cel strategiczny.

¹⁰ J.w.

¹¹ J.w.

zwiększania udziału błękitno - zielonej infrastruktury, w tym terenów zieleni miejskiej;

- wskazanie podstawowych zbiorników wodnych o dużej możliwości retencjonowania wód;
- wyznaczenie podstawowych powiązań przyrodniczych (wzdłuż dolin rzecznych lub w śladzie korytarzy ekologicznych);
- wskazanie podstawowych, zwartych obszarów leśnych wraz z otuliną, wyznaczonych dla zachowania ciągłości przyrodniczej obszaru Subregionu Centralnego (obszar zgeneralizowany, zawierający fragmenty obszarów zurbanizowanych i nieleśnych).

6.3.1.3. Infrastruktura techniczna i odpady:

- wskazanie wielkoobszarowych terenów zdegradowanych, na których występują odpady niebezpieczne zagrażające środowisku i zdrowiu ludzi (teren Zakładów Chemicznych „Organika Azot” w Jaworznie, teren byłych Zakładów Chemicznych „Tarnowskie Góry” w Tarnowskich Górach);
- wskazanie planowanych stacji tankowania wodoru;
- wyznaczenie priorytetowego¹² obszaru zmierzania do gospodarki obiegu zamkniętego oraz redukcji odpadów składowanych na składowiskach odpadów;
- wyznaczenie obszarów zwiększania udziału rozproszonych instalacji wytwarzania energii opartej o odnawialne źródła energii, w którym należy dążyć do zwiększania liczby instalacji OZE, jak również liczby podmiotów magazynujących energię ze źródeł odnawialnych.

6.3.1.4. Zrównoważona mobilność miejska:

- wyznaczenie obszaru rozwoju Kolei Metropolitalnej:
 - wskazanie istniejących przystanków kolei;
 - wskazanie planowanych przystanków kolei;
 - wskazanie przebiegu linii Kolei Metropolitalnej – odcinków istniejących i planowanych;
- wskazanie podstawowego układu komunikacji drogowej Subregionu Centralnego;
- wskazanie przebiegów nowych – planowanych lub w realizacji dróg ekspresowych;
- wskazanie projektowanych linii tramwajowych;
- wskazanie głównych operatorów nowoczesnego niskoemisyjnego taboru transportu publicznego na terenie Subregionu Centralnego;
- wskazanie istniejących elementów systemów transportowych:
 - linii kolejowych;
 - Międzynarodowego Portu Lotniczego Katowice im. Wojciecha Korfańskiego w Pyrzowicach;
 - cywilnych lotnisk publicznych: Gliwice – Trynek oraz Katowice – Muchowiec;

¹² J.w.

- węzłów kolejowych i przeładunkowych: Euroterminal Sławków (łączy koleją normalnotorową z szerokotorową) i węzeł Tarnowskie Góry;
- portu rzeczno-giwickiego na Kanale Gliwickim: Portu Gliwice.

6.3.1.5. Zintegrowany system tras rowerowych:

- wskazanie przebiegów tras rowerowych: wojewódzkich, krajowych i międzynarodowych EuroVelo;
- wskazanie podstawowych i uzupełniających korytarzy ruchu drogowego oraz kierunków powiązań poza obszar Subregionu Centralnego;
- wskazanie Metropolitalnej Sieci Tras Rowerowych w ramach obszaru Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii:
 - planowanych szybkich dróg rowerowych (velostrad);
 - łączników rowerowych – proponowanych kierunków połączeń z velostradami i planowanych miejskich tras rowerowych (z wykorzystaniem istniejących tras rowerowych).

6.3.1.6. Turystyka:

- wyznaczenie priorytetowego¹³ obszaru wzrostu ekoturystyki opartej o walory krajobrazowe;
- wskazanie ośrodków związanych z istniejącym i planowanym rozwojem:
 - turystyki biznesowej;
 - turystyki opartej o zabytki techniki i obiekty kultury;
 - turystyki związanej z wartościami przyrodniczymi i walorami zabytkowymi;
 - turystyki związanej z uzdrowiskami i zbiornikami wodnymi;
- wskazanie uzupełniających ośrodków rozwoju turystyki.

6.3.1.7. Transformacja społeczno-gospodarcza:

- wskazanie obszarów tracących funkcje społeczno-gospodarcze;
- wskazanie obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją;
- wskazanie obszarów istniejącego wydobywania;
- wskazanie terenów pogórnicych – transformacji w kierunkach wspomagających rozwój społeczno-gospodarczy (w tym związany również z transformacją w kierunku terenów zielonych);
- wskazanie obszarów przemysłowych – transformacji w kierunkach wspomagających rozwój społeczno-gospodarczy (w tym związany również z transformacją w kierunku terenów zielonych);
- wyznaczenie podstawowych ośrodków edukacji zawodowej wzmocnienia i dostosowania do nowych wyzwań ekonomicznych i gospodarczych.

6.3.2. Zasady kształtowania sieci osadnictwa (nowej urbanizacji, w kontekście występowania zjawiska suburbanizacji), sieci usług publicznych, strategicznych stref gospodarczych, przestrzeni służącej turystyce i rekreacji:

¹³ J.W.

6.3.2.1. Sieć osadnictwa (nowej urbanizacji, w kontekście występowania zjawiska suburbanizacji oraz struktury demograficznej obszaru subregionu):

- wypracowanie wspólnej polityki przestrzennej w zakresie zasad zabudowy i zagospodarowania terenów oraz systemów komunikacji i infrastruktury technicznej na stykach gmin, mającej na celu wykorzystanie ich potencjału i zapobieganie konfliktom przestrzennym;
- wypracowanie działań w ramach wspólnej polityki mieszkaniowej, z uwzględnieniem typów obszarów struktury funkcjonalno-przestrzennej wskazanych w kompozycji mapowej Modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego do 2030 roku, w tym:
 - przeciwdziałanie suburbanizacji („rozlewaniu się” zabudowy), w szczególności w terenach pomiędzy obszarami zwartej zabudowy poszczególnych gmin;
 - uruchomienie mechanizmów pozwalających na koncentrację zabudowy w zasięgu systemu transportu zbiorowego (z uwzględnieniem istniejących i planowanych węzłów komunikacyjnych, centrów przesiadkowych lub przystanków transportu publicznego);
 - wskazanie obszarów o rozwiniętej infrastrukturze podstawowych usług społecznych (w tym: żłobków, przedszkoli, szkół, placówek opieki zdrowotnej i społecznej), usług podstawowych oraz infrastruktury technicznej (w tym podstawowego układu drogowego, sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i elektroenergetycznej);
- koncentrowanie funkcji produkcyjno-usługowych, w tym lokalizowanie stref aktywności gospodarczej na obszarach wzmocnienia potencjału gospodarczego subregionu;
- opracowanie i wdrożenie standardów dostępności (rekomendacja standardów zawarta jest w pkt. 3.4), oraz ustalenie działań w zakresie koordynacji i wdrażania tych standardów w gminach z uwzględnieniem typów obszarów struktury funkcjonalno-przestrzennej.

6.3.2.2. Ponadlokalne i lokalne powiązania infrastrukturalne:

- uwzględnienie w dokumentach planistycznych przebiegów istniejących i planowanych elementów infrastruktury technicznej – o charakterze przesyłowym i magistralnym, z uwagi na konieczność zachowania rezerwy terenów stanowiących strefy ograniczonego użytkowania i strefy techniczne wyłączone z zabudowy;
- uwzględnienie strategicznych dla subregionu obiektów i urządzeń infrastruktury technicznej, w szczególności w zakresie zaopatrzenia w wodę, gaz i energię elektryczną.

6.3.3. Warunki ochrony: środowiska przyrodniczego, środowiska kulturowego, krajobrazu.

6.3.3.1. Środowisko przyrodnicze:

- identyfikacja nieobjętych ochroną obszarów zieleni, w skali całego subregionu, która pozwoli na wykorzystanie ich roli w poprawie jakości i warunków życia poprzez utworzenie ciągłego systemu obszarów niezabudowanych o dobrej dostępności z obszarów zurbanizowanych i powiązaniu ich z przestrzeniami publicznymi oraz z terenami rekreacyjnymi;
- utrzymanie ciągłości obszarów zieleni znajdujących się w granicach Subregionu Centralnego oraz wskazanie obszarów do uzupełnienia subregionalnego systemu przyrodniczego i powiązania go regionalnie i ponadregionalnie (z uwzględnieniem sąsiednich województw);
- uwzględnienie uwarunkowań prawnych, w tym wynikających z przepisów odrębnych oraz elementów ochrony wyznaczonych w dokumentach planistycznych gmin, w szczególności:
 - parki krajobrazowe wraz z otulinami;
 - rezerваты przyrody;
 - obszary chronionego krajobrazu;
 - obszary Natura 2000: obszary specjalnej ochrony ptaków, specjalne obszary ochrony siedlisk;
 - pomniki przyrody;
 - użytki ekologiczne;
 - stanowiska dokumentacyjne;
 - zespoły przyrodniczo-krajobrazowe;
 - korytarze ekologiczne ponadregionalne;
 - korytarze ekologiczne lokalne;
 - główne zbiorniki wód podziemnych;
 - granice złóż;
 - tereny i obszary górnicze;
 - grunty rolne wysokich klas bonitacyjnych (od I do III);
 - grunty leśne, w tym lasy ochronne;
- realizacja błękitno-zielonej infrastruktury – w ramach działań związanych z adaptacją do zmian klimatu:
 - wyznaczenie potencjalnych obszarów retencji wód opadowych, jako elementu systemu reagowania na susze lub powodzie związane z nawałnymi deszczami;
 - wspieranie rozwoju systemu gospodarowania wodami opadowymi uwzględniającego elementy błękitno-zielonej infrastruktury;
 - renaturalizacja cieków i zbiorników wodnych;

- ochrona korytarzy ekologicznych i obszarów węzłowych, w szczególności w zakresie utrzymania ciągłości przyrodniczej korytarzy ekologicznych i systemu przewietrzania związanego z dolinami rzek.

6.3.3.2. Środowisko kulturowe:

- uwzględnienie zasobów kulturowych, w tym zabytkowych, wynikających z obowiązujących aktów prawnych, z gminnych programów ochrony zabytków oraz waloryzacji, w szczególności:
 - obiekty z listy światowego dziedzictwa;
 - pomniki historii;
 - zabytki wpisane do rejestru: układy przestrzenne, zespoły zabudowy, obszary i obiekty wraz z otoczeniem, w tym obiekty małej architektury;
 - zabytki archeologiczne;
 - zabytki (obiekty i obszary) ujęte w gminnych programach ochrony zabytków i w gminnych ewidencjach zabytków.

6.3.3.3. Krajobraz:

- wyznaczenie elementów ochrony krajobrazu uwzględniających istniejące uwarunkowania środowiskowe i kulturowe oraz planowaną zabudowę (pozostawienie obszarów krajobrazu otwartego);
- wyznaczenie głównych powiązań przyrodniczych (wzdłuż dolin rzecznych lub w śladzie korytarzy ekologicznych) pomiędzy zwartymi obszarami leśnymi i nadanie funkcji zachowania ciągłości przyrodniczej obszarów w Subregionie Centralnym – wskazanie powiązań z obszarami poza subregionem.

6.3.4. Zasady i warunki ochrony komponentów środowiska, w tym gleb, wód i powietrza:

- utrzymanie istniejących zwartych obszarów leśnych wraz z otuliną dla ochrony przed inwestowaniem i zabudową;
- zwiększanie bioróżnorodności w miastach;
- uwzględnienie sieci wód powierzchniowych w systemie błękitno-zielonej infrastruktury – w ramach działań związanych z adaptacją do zmian klimatu;
- wyznaczenie zasięgów miejskich wysp ciepła oraz obszaru, w którym należy podjąć działania z zakresu poprawy jakości powietrza, przewietrzania i adaptacji do zmian klimatu;
- opracowanie i wdrażanie planów adaptacji do zmian klimatu.

6.3.5. Standardy dotyczące dostępności do zieleni publicznej, innych przestrzeni publicznych, systemu transportowego, usług sportu i rekreacji, żłobków i przedszkoli, szkół podstawowych, placówek pomocy społecznej, publicznych placówek kultury, handlu i usług o charakterze podstawowym oraz dostępności dla osób o szczególnych potrzebach.

- 6.3.5.1. Rekomendacje dotyczące utworzenia wspólnych dla gmin Subregionu Centralnego standardów dostępności do szeroko rozumianej infrastruktury usług społecznych i publicznych oraz dostępności dla osób o szczególnych potrzebach:
- celem opracowania i zastosowania standardów powinna być z jednej strony poprawa jakości życia mieszkańców subregionu, z drugiej możliwość zaplanowania rozwoju budownictwa (urbanizacji) uwzględniającej prawidłowe funkcjonowanie systemów infrastruktury (przede wszystkim infrastruktury społecznej i transportu publicznego) oraz zastosowanie idei „miasta zwartej” i zapobieganie nadmiernej suburbanizacji;
 - rekomendacje te nie mają charakteru obligatoryjnego. Standardy należy opracować z uwzględnieniem specyfiki zagospodarowania poszczególnych gmin subregionu, możliwości i potrzeb rozwoju, a także docelowej (wskazanej w dokumentach planistycznych) struktury obszarów zurbanizowanych, systemów komunikacji, w tym transportu publicznego oraz systemów infrastruktury technicznej. Liczba zastosowanych standardów i odległości powinny być dostosowane do specyfiki gminy i jej możliwości rozwojowych;
 - standardy dostępności powinny odnosić się do wskazanych w modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej obszarów o różnej atrakcyjności warunków zamieszkania:
 - wykształconej zwartej strukturze funkcjonalno-przestrzennej;
 - wykształconej strukturze funkcjonalno-przestrzennej;
 - kształtującej się strukturze funkcjonalno-przestrzennej.
 - standardy dostępności dla osób ze szczególnymi potrzebami – jako szczególna dziedzina wymaga opracowania odrębnego dokumentu w formie katalogu dobrych praktyk, uwzględniającego standardy w zakresie architektury, edukacji, transportu, informacji i cyfryzacji. Standardy te zgodnie z przepisami odrębnymi powinny uwzględniać zasady projektowania uniwersalnego.

6.3.5.2. Propozycje standardów dotyczą następujących problematyk:

- dostępności do terenów zieleni (w szczególności zieleni urządzonej i nieurządzonej oraz lasów) i terenów publicznych – z uwzględnieniem cech takich jak: powierzchnia terenu zieleni, maksymalna odległości od miejsca zamieszkania oraz lokalizacja w obszarze gminy lub w obszarze subregionu; proponuje się zastosowanie następujących odległości (**Tabela 17**):

Tabela 17. Dostępność terenów zieleni w zależności od powierzchni terenu zieleni oraz lokalizacji w obszarze subregionu – propozycja standardów

Lp.	Lokalizacja w subregionie	Powierzchnia terenu zieleni [w ha]	Maksymalna odległość od miejsca zamieszkania [w m]
1		pow. 3 ha	do 3000 m

Lp.	Lokalizacja w subregionie	Powierzchnia terenu zieleni [w ha]	Maksymalna odległość od miejsca zamieszkania [w m]
	obszar miejski – miasta na prawach powiatu	mniej niż 3 ha	do 800 m
2	obszar miejski – pozostałe miasta	pow. 3 ha	do 2000 m
		mniej niż 3 ha	do 800 m
3	obszar wiejski – zabudowa mieszkaniowa i mieszkaniowo-usługowa położona w centrach miejscowości	pow. 5 ha	do 2000 m
		mniej niż 5 ha	do 600 m
4	obszar miejski i wiejski – zabudowa mieszkaniowa obrzeży gmin, enklawy zabudowy mieszkaniowej	pow. 5 ha	do 1000 m
		mniej niż 5 ha	do 800 m

Źródło: Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r., P.A. NOVA S.A., Gliwice 2022.

- dostępności do terenów i obiektów usług społecznych, handlu i usług podstawowych, a także usług sportu i rekreacji, w zależności od rodzaju usług oraz lokalizacji w obszarze gminy lub w obszarze subregionu; proponuje się zastosowanie następujących odległości (**Tabela 18**):

Tabela 18. Dostępność usług społecznych, handlu i usług podstawowych oraz sportu i rekreacji w zależności od rodzaju usług oraz lokalizacji w obszarze subregionu – propozycja standardów

Lp.	Lokalizacja w subregionie	Rodzaj usługi	Maksymalna odległość od miejsca zamieszkania [w m]
1	obszar miejski	żłobki lub miejsca opieki dla dzieci do lat 3	1000 m
	obszar wiejski		5000 m
2	obszar miejski	szkoły podstawowe, przedszkola	750 m
	obszar wiejski		2000 m
3	obszar miejski	placówki pomocy społecznej, obiekty dziennej opieki senioralnej	3000 m
	obszar wiejski		5000 m
4	obszar miejski	publiczne placówki kultury (domy kultury, biblioteki, świetlice)	750 m
	obszar wiejski		3000 m
5	obszar miejski		500 m

Lp.	Lokalizacja w subregionie	Rodzaj usługi	Maksymalna odległość od miejsca zamieszkania [w m]
	obszar wiejski	obiekty handlowe oraz usług podstawowych	1000 m
6	obszar miejski	obiekty sportu i rekreacji (sale sportowe, boiska, siłownie itp.)	750 m
	obszar wiejski		3000 m

Źródło: Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r., P.A. NOVA S.A., Gliwice 2022.

- dostępności do elementów systemu transportu zbiorowego (pociąg, w tym kolei metropolitalnej, autobusu, tramwaju/trolejbusu) oraz systemu transportu indywidualnego (rower i inne urządzenia transportu osobistego) uwzględniające możliwości przesiadek oraz lokalizację w obszarze gminy lub w obszarze subregionu; proponuje się zastosowanie następujących odległości wskazanych w **Tabela 19** oraz:
 - łączenie co najmniej 3 różnych rodzajów środków transportu publicznego i transportu indywidualnego w formę węzła przesiadkowego;
 - uwzględnienie możliwości lokalizacji parkingów typu park&ride, bike&ride lub kiss&ride w rejonach przystanków transportu zbiorowego węzłów przesiadkowych – przede wszystkim w obszarach B i C.

Tabela 19. Dostępność elementów systemu transportu zbiorowego – propozycja standardów.

Lp.	Lokalizacja w subregionie	Maksymalna odległość do przystanku komunikacji publicznej lub węzła przesiadkowego lub punktów P&R, B&R [w m]
1	obszar miejski – miasta na prawach powiatu i pozostałe miasta	odległość do przystanku 300 m
		odległość do węzła przesiadkowego lub punktów P&R, B&R 1000 m
2	obszar wiejski – zabudowa mieszkaniowa i mieszkaniowo-usługowa położona w centrach miejscowości	odległość do przystanku 600 m
		odległość do węzła przesiadkowego lub punktów P&R, B&R 1000 m
3		odległość do przystanku 800 m

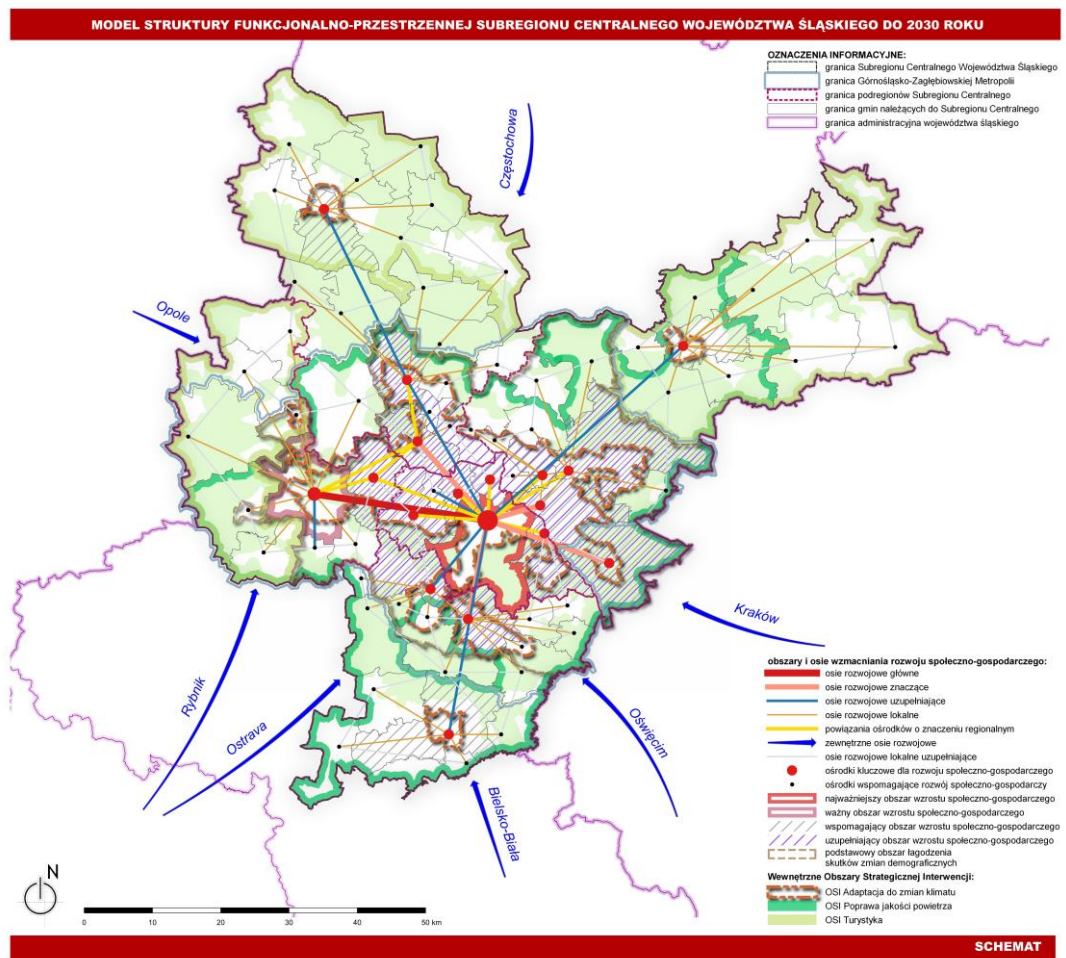
obszar miejski i wiejski – zabudowa mieszkaniowa obrzeży gmin, enklawy zabudowy mieszkaniowej	odległość do węzła przesiadkowego lub punktów P&R, B&R 2000 m
---	---

Źródło: Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r., P.A. NOVA S.A., Gliwice 2022.

Rysunek modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej został sporządzony w skali 1:120 000 (**Mapa 17**).

Z uwagi na obszerność tematyki przedstawionej w modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, szczegółowe informacje zostały przedstawione na planszach dziedzinowych, odpowiadającym obszarom współpracy ponadlokalnej w Subregionie Centralnym i zostały przedstawione w **rozdziale 4 Priorytety, cele strategiczne, cele operacyjne i kierunki działań**.

Mapa 17. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego województwa śląskiego

Źródło: Opracowanie P.A. NOVA S.A. – wyciąg z kompozycji mapowej - Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego województwa śląskiego.

7. System realizacji Strategii

7.1. System wdrażania

Strategia będzie realizowana w oparciu o doświadczenia we wdrażaniu Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020, z wykorzystaniem obecnego potencjału instytucjonalnego, dobrych praktyk, w oparciu o partnerską współpracę gmin i powiatów będących Członkami Związku, samorządu województwa, GZM, pozostałych subregionów, środowiska akademickiego, biznesu, partnerów społecznych i lokalnych społeczności. Oznacza to, że system wdrażania Strategii będzie wielopoziomowy, wielopodmiotowy oraz włączający (partycypacyjny).

Wdrażanie strategii realizowane będzie z uwzględnieniem zasad:

- partnerstwa – zaangażowanie szerokiego grona podmiotów w realizację wspólnych przedsięwzięć przyczyniających się do osiągnięcia założonych celów strategii, a także w monitorowanie i ewaluację podejmowanych działań;
- współpracy i współdziałania - wypracowywanie wspólnych i uzgodnionych rozwiązań dających korzyści dla wszystkich zaangażowanych stron;
- zrównoważonego rozwoju - rozwoju, który zaspokajając potrzeby współczesnych społeczeństw, nie będzie jednocześnie ograniczał możliwości rozwojowych przyszłych pokoleń. Zakłada równoległy rozwój gospodarki, społeczeństwa i środowiska;
- zintegrowanego podejścia terytorialnego - dopasowanie interwencji do specyfiki danego obszaru, tak by odpowiadała ona na zdiagnozowane wyzwania rozwojowe i wykorzystywała potencjał będący efektem wspólnej wizji rozwoju Subregionu Centralnego;
- partycypacji społecznej – poprzez szerokie angażowanie różnych grup społecznych i środowisk, m.in. poprzez udział w działaniach Rady Konsultacyjnej;
- elastyczności i otwartości na zmiany – polegającej na reagowaniu i dostosowywaniu się do zmian otoczenia i sytuacji rynkowej;
- efektywności - oznaczającej dokonywanie takich wyborów sposobu wykorzystania zasobów, który zapewni celowość realizacji działania, przy uzyskaniu najlepszych efektów z poniesionych nakładów;
- transparentności - przejrzystość podejmowanych działań, założenie dialogu, informowanie i konsultowanie decyzji oraz rozwiązań rozwojowych.

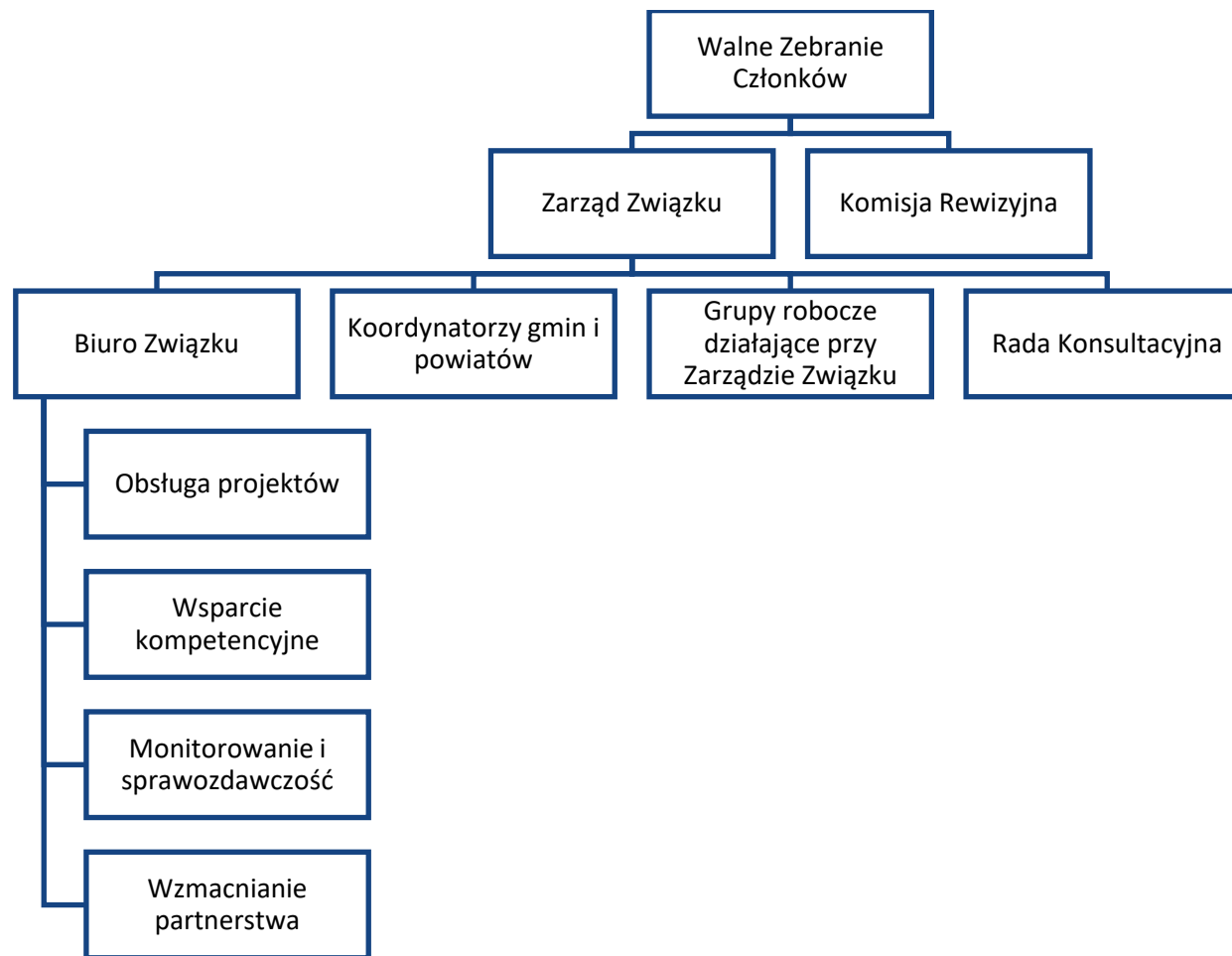
W proces wdrażania Strategii włączeni zostaną partnerzy społeczni i gospodarczy oraz podmioty reprezentujące społeczeństwo obywatelskie, zgodnie z zasadą partnerstwa, opisaną w rozporządzeniu delegowanym Komisji (UE) nr 240/2014 z dnia 7 stycznia 2014 r.

w sprawie europejskiego kodeksu postępowania w zakresie partnerstwa w ramach europejskich funduszy strukturalnych i inwestycyjnych.

Biuro Związku Subregionu Centralnego będzie koordynować wdrażanie Strategii w oparciu o zapisy Statutu Związku Subregionu Centralnego¹⁴ oraz poprzez wykonywanie postanowień organów statutowych Związku, wydawanych w formie uchwał i stanowisk. System realizacji Strategii jest tożsamy ze strukturą organizacyjną Biura Związku i został przedstawiony na **Schemat 8**.

¹⁴ §16 Statutu Związku Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, przyjętego uchwałą Walnego Zebrania Członków Związku Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego nr 2/2013 z dnia 3 października 2013 roku z późn. zm.

Schemat 8. System realizacji Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego

Walne Zebranie Członków jest najwyższym organem Związku. Członka Związku na sesji Walnego Zebrania Członków reprezentuje organ wykonawczy gminy lub powiatu lub osoba przez niego desygnowana na podstawie stosownego upoważnienia. Uchwały podejmowane są zwykłą większością głosów statutowego składu, przy wymaganej obecności co najmniej połowy Członków Związku. Przewodniczącym Walnego Zebrania Członków jest Prezydent Miasta Katowice.

Zarząd Związku Subregionu Centralnego kieruje działalnością Związku. Składa się z 15 Członków wybranych przez Walne Zebranie Członków. W skład Zarządu wchodzi po 3 przedstawicieli każdego z podregionów oraz co najmniej 1 przedstawiciel powiatów ziemskich. Zarząd dokonuje wyboru Przewodniczącego spośród swoich Członków. Zarząd zapewnia realizację celów i zadań Związku poprzez podejmowanie uchwał, stanowisk, decyzji i wszelkich istotnych czynności, niezastrzeżonych w Statucie Związku, które szczegółowo są wskazane w §21 Statutu. Zarząd dąży do podejmowania uchwał w drodze konsensusu, przyjęcie uchwały warunkowane jest kwalifikowalną większością głosów w proporcji 13/15 uprawnionych do głosowania.

Komisja Rewizyjna jest organem kontrolnym Związku. Składa się z 5 osób wybieranych przez Walne Zebranie Członków.

Komisja Rewizyjna kontroluje działalność Zarządu pod względem celowości gospodarowania, jak również zgodności podejmowanych działań z postanowieniami prawa i Statutu, przedkłada Walnemu Zebraniu Członków wnioski w przedmiocie absolutorium dla Zarządu oraz wykonuje inne zadania zlecone przez Walne Zebranie Członków.

Bieżącą działalnością Związku kieruje Dyrektor Biura Związku. Funkcję zwierzchnika służbowego w stosunku do Dyrektora Biura sprawuje Przewodniczący Zarządu Związku.

Wsparciem Biura w zapewnieniu sprawnej koordynacji, spójności i efektywności realizowanych zadań są Koordynatorzy ZIT. Są to reprezentanci gmin i powiatów, do zadań których należy m.in.:

- wspieranie bieżącej działalności członków Zarządu Związku, opiniowanie i proponowanie projektów stanowisk i uchwał;
- współpraca z Biurem Związku w zakresie sprawozdawczości projektowej, ewaluacji i monitoringu Strategii ZIT, opiniowania wytycznych i innych dokumentów wdrożeniowych, uczestnictwa w pracach związanych z przygotowaniem Strategii i wdrażania perspektywy finansowej 2021-2027, koordynacji przygotowania i realizacji w gminach i powiatach projektów kwalifikujących się do wsparcia w ramach ZIT, zgodnie z harmonogramem naborów;
- koordynacja działań gminnych i powiatowych komórek i jednostek organizacyjnych zaangażowanych we wdrażanie ZIT;

- współpraca z innymi Koordynatorami ZIT Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego w zakresie prawidłowego przygotowania i realizacji ZIT w szczególności poprzez organizację spotkań w podregionach i prace nad identyfikacją projektów gotowych do złożenia oraz ich aktualizacją;
- udział w cyklicznych spotkaniach Koordynatorów ZIT oraz grup roboczych działających przy Zarządzie Związku Subregionu Centralnego;
- podejmowanie inicjatyw, działań promocyjnych oraz działań upowszechniających cele zastosowania ZIT przez sprzyjanie rozwojowi współpracy i integracji pomiędzy gminami i powiatami wchodzącymi w skład Związku, promowanie partnerskiego modelu współpracy różnych jednostek administracyjnych Związku oraz zwiększenie wpływu miast i powiązanych z nimi obszarów funkcjonalnych na kształt i sposób realizacji działań wspieranych na ich obszarze w ramach polityki spójności.

Ciałem doradczym w realizacji Strategii będzie Rada Konsultacyjna ds. przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030, działająca na podstawie Statutu Związku.

Funkcjonowanie Rady pozwoli zapewnić szeroką partycypację w procesie przygotowania i wdrażania Strategii. Zadaniem Rady jest działanie w imieniu partnerów społecznych, gospodarczych i samorządowych oraz podmiotów reprezentujących społeczeństwo obywatelskie, podmiotów działających na rzecz ochrony środowiska oraz podmiotów odpowiedzialnych za promowanie włączenia społecznego, praw podstawowych, praw osób ze specjalnymi potrzebami, równości płci i niedyskryminacji działających na obszarze Subregionu Centralnego województwa śląskiego. Działalność Rady jest uregulowana Statutem Związku oraz Regulaminem Rady Konsultacyjnej ds. przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. przyjętym Uchwałą nr 379/2022 Zarządu Związku Gmin i Powiatów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego z dnia 25 listopada 2022 r.

Warunki i procedury obowiązujące w realizacji Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych

Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT) są instrumentem rozwoju terytorialnego, o którym mowa w:

- art. 28-30 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej;

- art. 9 i 11 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1058 z dnia 24 czerwca 2021 r. w sprawie Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Funduszu Spójności;
- art. 34 ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021–2027 (ustawa wdrożeniowa);
- Umowie Partnerstwa dla Realizacji Polityki Spójności 2021-2027.

Zgodnie z powyższymi dokumentami warunkami realizacji ZIT są:

- powołanie zinstytucjonalizowanej formy partnerstwa;
- wskazanie miejskich obszarów funkcjonalnych jako obszarów strategicznej interwencji w strategii rozwoju województwa;
- wskazanie obszarów tematycznych realizacji ZIT w programie regionalnym i w programach krajowych;
- opracowanie i uchwalenie strategii terytorialnej (strategii ZIT), a w przypadku miejskiego obszaru funkcjonalnego miasta będącego siedzibą władz samorządowych województwa lub wojewody strategii rozwoju ponadlokalnego (do dnia 31 grudnia 2025 r.);
- powołanie ciała doradczego dla organu wykonawczego;
- określenie listy projektów/operacji realizujących cele w ramach ZIT;
- opis zintegrowanego podejścia służącego zaspokajaniu zidentyfikowanych potrzeb;
- pozytywna opinia właściwej instytucji zarządzającej programem regionalnym w zakresie możliwości finansowania strategii ZIT w ramach tego programu;
- pozytywna opinia dla strategii ZIT Ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego dla MOF objętego wsparciem w krajowych programach pod względem jej zgodności z umową partnerstwa.

Stowarzyszenie Związków Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego powstało w 2013 r. jako zinstytucjonalizowana forma partnerstwa jednostek samorządu terytorialnego z obszaru Subregionu Centralnego i w perspektywie finansowej 2014-2020 pełniło funkcję Instytucji Pośredniczącej ZIT (IP ZIT) dla RPO WSL 2014-2020. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie wskazuje subregiony jako regionalne Obszary Strategicznej Interwencji (OSI) w ujęciu funkcjonalnym. Subregion Centralny jest jednym z czterech Miejskich Obszarów Funkcjonalnych (MOF), dla których przewidziano wsparcie w ramach instrumentu ZIT. Realizowane ono będzie na miejskim obszarze funkcjonalnym miasta wojewódzkiego. Strategia Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. jest strategią rozwoju ponadlokalnego, pełniącą jednocześnie funkcję Strategii ZIT. Obszary tematyczne realizacji ZIT zostały ramowo określone w Umowie Partnerstwa, a ich ostateczny zakres wskazano w programie regionalnym Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 oraz w programie krajowym Fundusze Europejskie na Infrastrukturę, Klimat i Środowisko 2021-2027. Ciałem doradczym dla organu wykonawczego jest Rada

Konsultacyjna ds. przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r., powołana Uchwałą Zarządu Związku nr 389/2023 działająca na podstawie Statutu Związku oraz Regulaminu, opisana w podrozdziale 7.1.

Lista projektów/operacji realizujących cele w ramach ZIT zostanie przyjęta odrębną uchwałą Związku ZIT, zgodnie z procedurą opisaną w podrozdziale 7.3. Lista ta będzie zawierała projekty zintegrowane, przez które należy rozumieć działania wpisujące się w cele rozwoju obszaru funkcjonalnego objętego instrumentem i ukierunkowane na rozwiązywanie wspólnych problemów rozwojowych – oznacza to, że projekty te mają wpływ na więcej niż 1 gminę w MOF oraz ich realizacja jest uzasadniona zarówno w części diagnostycznej, jak i w części kierunkowej strategii.

Projekt zintegrowany powinien spełniać przynajmniej jeden z dwóch warunków wskazanych w „Zasadach realizacji instrumentów terytorialnych w Polsce w perspektywie finansowej UE na lata 2021-2027”:

- być projektem partnerskim w rozumieniu art. 39 ustawy wdrożeniowej;
- deklarowany jest wspólny efekt, rezultat lub produkt końcowy projektu, tj. wspólne wykorzystanie stworzonej w jego ramach infrastruktury w przypadku projektów „twardych”, lub objęcie wsparciem w przypadku projektów „miękkich”, mieszkańców co najmniej 2 gmin OF, co powinno znaleźć swoje uzasadnienie zarówno w części diagnostycznej, jak i kierunkowej strategii.

Głównym zadaniem Związku Subregionu Centralnego będzie kreowanie polityki rozwoju na obszarze wdrażania ZIT oraz animowanie i koordynowanie realizacji projektów wynikających ze Strategii, szczególnie w ramach obszarów tematycznych ZIT. Ponadto Związek będzie koordynował działania rozwojowe w subregionie. Mają one doprowadzić przede wszystkim do poprawy jakości projektów, zwiększenia ilości realizowanych projektów zintegrowanych lub partnerskich oraz wspierania gmin członkowskich w szerszym włączeniu mieszkańców w procesy rozwojowe. Działania te będą realizowane m.in. przez:

- organizację warsztatów, seminariów i szkoleń z zakresu np. rozwoju terytorialnego, zarządzania projektami, w tym projektami finansowanymi ze środków Unii Europejskiej oraz innych, zgodnych ze zdiagnozowanymi potrzebami pracowników jednostek samorządu terytorialnego z obszaru subregionu;
- organizację wizyt studyjnych i konferencji celem wymiany doświadczeń i budowania kompetencji osób zaangażowanych w realizację projektów rozwojowych, szczególnie w ramach instrumentu ZIT;
- sieciowanie jednostek samorządu terytorialnego planujących realizować projekty w podobnym obszarze tematycznym;

- udział w sieciach współpracy z innymi Związkami ZIT zarówno na poziomie regionalnym jak i krajowym.

Szczegółowe warunki i procedury obowiązujące w realizacji ZIT zostaną zapisane w porozumieniu pomiędzy Związkiem Subregionu Centralnego a Zarządem Województwa Śląskiego, działającym jako Instytucja Zarządzająca Programem Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027, precyzującym zakres zadań realizowanych w związku z wdrażaniem ZIT. Będzie ono określało m.in. udział Związku w konsultowaniu dokumentów programowych i regulaminów naborów, w ustalaniu harmonogramu naborów, udział w pracach Komitetu Monitorującego i w grupach roboczych.

Działalność Związku Subregionu Centralnego będzie finansowana ze środków własnych oraz z innych źródeł, w tym m.in. środków projektu planowanego do realizacji w ramach Celu Szczegółowego RSO5.1. Wspieranie zintegrowanego i sprzyjającego włączeniu społecznemu rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego, kultury, dziedzictwa naturalnego, zrównoważonej turystyki i bezpieczeństwa na obszarach miejskich, programu Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027. Ponadto Związek planuje realizować projekt szkoleniowy adresowany do kadr jednostek samorządu terytorialnego z obszaru subregionu w ramach Celu Szczegółowego ESO4.4. Wspieranie dostosowania pracowników, przedsiębiorstw i przedsiębiorców do zmian, wspieranie aktywnego i zdrowego starzenia się oraz zdrowego i dobrze dostosowanego środowiska pracy, które uwzględni zagrożenia dla zdrowia tego programu.

Biuro Związku zakłada także realizację własnych projektów wypełniających cele Strategii. Przewiduje się, że źródłem ich finansowania będą m.in. środki krajowych programów operacyjnych, środki z budżetu Unii Europejskiej (np. program LIFE, inicjatywa URBACT), fundusze norweskie i inne.

7.2. Monitoring i ewaluacja

Monitoring i ewaluacja Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027 z perspektywą do 2030 r. stanowią niezbędne narzędzia wspierające proces podejmowania decyzji w subregionie w zakresie zarządzania rozwojem. Narzędzia te pozwalają na dostarczenie informacji, czy Strategia realizowana jest zgodnie z zaplanowanymi założeniami oraz czy przynosi zamierzone efekty. W przypadku nieosiągnięcia zamierzonych celów, wczesny monitoring pozwoli na szybką reakcję i ewentualną korektę określonych w Strategii działań.

Monitorowanie postępów wdrażania Strategii Subregionu Centralnego opierać się będzie na systematycznym zbieraniu i analizowaniu danych o działaniach dotyczących jej realizacji, co stanowić będzie podstawę do ewaluacji Strategii. Ewaluacja pozwoli na ocenę przyjętych założeń, umożliwienie poprawy jakości realizowanych działań oraz podsumowanie występujących efektów. System monitorowania i ewaluacji strategii wiąże się bezpośrednio z systemem wdrażania.

Za realizację procesu monitorowania odpowiedzialne będzie Biuro Związku Subregionu Centralnego.

Monitoring realizacji wskaźników prowadzony będzie corocznie. Głównym źródłem danych, które będą wykorzystywane w monitorowaniu Strategii będzie statystyka publiczna. Dodatkowo wykorzystywane będą m.in. dane własne, dane z ankiet, raportów o stanie gmin, dane pozyskane z Instytucji Zarządzającej programem regionalnym.

Na podstawie uzyskanych danych zostanie przygotowany raport ze stanu realizacji Strategii, przedstawiany Zarządowi Związku Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego najpóźniej do końca II kwartału każdego roku za rok poprzedni. Tak zaprojektowany proces monitorowania pozwoli na identyfikowanie ryzyk i zagrożeń związanych z realizacją założeń Strategii, a w razie konieczności wdrożenie działań naprawczych.

Monitoring Strategii obejmować będzie również bieżącą weryfikację gotowości projektów planowanych do realizacji. Narzędziem umożliwiającym taką weryfikację będzie elektroniczna platforma identyfikacji projektów. Pozwoli to na zminimalizowane ryzyka niezrealizowania celów rozwojowych, w szczególności w odniesieniu do instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych. Możliwa będzie zamiana lub modyfikacja wskaźników, zgodnie z potrzebami systemu monitorowania i ewaluacji.

Informacje pozyskane w wyniku prowadzenia monitoringu Strategii, będą stanowiły wkład w działania ewaluacyjne. Ewaluacja będzie realizowana poprzez:

- ewaluację ex-ante, która ma na celu stwierdzenie czy projekt Strategii jest optymalny ze względu na realne potrzeby i możliwości rozwojowe Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, a także czy charakteryzuje się dostateczną spójnością pod względem logiki interwencji oraz powiązań ze strategicznymi dokumentami na poziomie regionalnym, krajowym i europejskim;
- ewaluację ex-post, która zostanie zrealizowana po zakończeniu wdrażania Strategii.

Na podstawie wyników monitorowania i/lub ewaluacji, przeprowadzona zostanie analiza w celu określenia rekomendacji dotyczących konieczności podjęcia decyzji w zakresie aktualizacji Strategii.

Oczekiwane rezultaty planowanych działań przedstawia **Tabela 20**. Ponadto w **Tabela 21** przedstawiono wskaźniki realizacji celów Strategii, korespondujące z oczekiwanymi rezultatami planowanych działań.

Tabela 20. Oczekiwane rezultaty planowanych działań

Cel strategiczny	Oczekiwany rezultat
CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku	<ul style="list-style-type: none"> – lepsza jakość powietrza w subregionie; – zwiększenie udziału energii; – pochodzącej z odnawialnych źródeł energii; – zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego subregionu; – zwiększenie udziału terenów zieleni; – zachowanie bioróżnorodności; – oszczędność w zużyciu wody; – zwiększenie dostępu do infrastruktury wodno – kanalizacyjnej; – zmniejszenie powierzchni zdewastowanych i zdegradowanych gruntów;
CS 2. Mobilny Subregion Centralny	<ul style="list-style-type: none"> – zmniejszenie liczby osób korzystających z transportu indywidualnego; – rozwój infrastruktury rowerowej; – podniesienie atrakcyjności komunikacji publicznej; – zmniejszenie emisji zanieczyszczeń pochodzących z transportu do powietrza;

Cel strategiczny	Oczekiwany rezultat
CS 3. Subregion Centralny sprzyjający rozwojowi społecznemu i gospodarczemu	<ul style="list-style-type: none"> – wzrost efektywności kształcenia zawodowego; – spadek liczby osób korzystających ze wsparcia pomocy społecznej; – wzrost upowszechnienia kształcenia ustawicznego; – poprawa warunków do godzenia życia prywatnego i zawodowego; – poprawa dostępu do infrastruktury spędzania czasu wolnego ; – integracja lokalnych społeczności; – wzrost popularności subregionu jako miejsca atrakcyjnego turystycznie; – zagospodarowanie terenów przemysłowych i pogórnich na cele społeczne i gospodarcze; – wzrost liczby przedsiębiorstw;
CS 4. Subregion Centralny sprawnie zarządzany	<ul style="list-style-type: none"> – wzrost kompetencji pracowników Związku; – wzrost liczby osób korzystających z e-usług; – wzrost kompetencji kadr jednostek samorządu terytorialnego w subregionie; – zwiększenie liczby projektów zintegrowanych i partnerskich; – zwiększenie inicjatyw partnerskich realizowane przez Związek/w subregionie .

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 21. Wskaźniki realizacji celów Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Nazwa wskaźnika	Typ wskaźnika R/P	Wartość bazowa 2020	Poziom agregacji	Źródło danych	Pożądany trend
CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku	C 1.1 Poprawa jakości powietrza	Liczba dni ze stężeniem średnim 24 godzinnym większym od 50 µg/m ³	R	*wg danych na poszczególnych stacjach pomiaru ¹⁵	Aglomeracja Górnośląska oraz gminy S.C. w strefie śląskiej	GIOŚ	↓
		Średnioroczne stężenie pyłu zawieszonego PM _{2,5} [µg/m ³]	R	**wg danych na poszczególnych stacjach pomiaru ¹⁶	Aglomeracja Górnośląska oraz gminy S.C. w strefie śląskiej	GIOŚ	↓
		Emisja zanieczyszczeń pyłowych z zakładów szczególnie uciążliwych [t/r]	R	3 137	Subregion Centralny	GUS BDL	↓

¹⁵ Dąbrowa Górnicza - manualny (38), Gliwice - automatyczny (25), Katowice ul. Kossutha 6 - manualny (26), Katowice Plebiscytowa/A4 - manualny (54), Sosnowiec - automatyczny (30), Tychy - automatyczny (26), Zabrze - automatyczny (46), Goczałkowice Zdrój - automatyczny (68), Knurów - manualny (29), Lubliniec - automatyczny (33), Pszczyna - manualny (75) Tarnowskie Góry - manualny (30), Zawiercie - automatyczny (48)

¹⁶ Gliwice - manualny (22), Katowice ul. Kossutha 6 - manualny (20), Katowice Plebiscytowa/A4 - manualny (23), Goczałkowice Zdrój - automatyczny (30), Tarnowskie Góry - manualny (20)

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Nazwa wskaźnika	Typ wskaźnika R/P	Wartość bazowa 2020	Poziom agregacji	Źródło danych	Pożądany trend	
		Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem [%]	R	7,40	Województwo śląskie	GUS BDL	↑	
		Budynki publiczne o lepszej charakterystyce Energetycznej [m2]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑	
		Dodatkowa zdolność wytwarzania energii odnawialnej (w tym: energii elektrycznej, energii ciepłej) [MW]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑	
	C 1.2 Zwiększenie odporności miast na zmiany klimatu		Powierzchnia zieleni ulicznej w miastach i na wsi [ha]	R	1 864,56	Subregion Centralny	GUS BDL	↑
			Liczba nasadzeń drzew i krzewów ogółem (w miastach i na wsi) [szt.]	P	120 132	Subregion Centralny	GUS BDL	↑
			Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w ciągu roku ogółem [dam3]	R	195 764	Subregion Centralny	GUS BDL	↓

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Nazwa wskaźnika	Typ wskaźnika R/P	Wartość bazowa 2020	Poziom agregacji	Źródło danych	Pożądany trend
	C 1.3 Zrównowazona gospodarka zasobami i ochrona środowiska	Zużycie wody na 1 mieszkańca [m3]	R	74,2	Subregion Centralny	GUS BDL	↓
		Długość czynnej sieci kanalizacyjnej [km]	P	8 318,1	Subregion Centralny	GUS BDL	↑
		Długość sieci wodociągowej rozdzielczej [km]	P	11 003,4	Subregion Centralny	GUS BDL	↑
		Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów ogółem [%]	R	39,60	Subregion Centralny	GUS BDL	↑
		Udział gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji w powierzchni ogółem [%]	R	0,40	Województwo śląskie	GUS BDL	↓
CS 2. Mobilny Subregion Centralny	C 2.1 Dostępna i zrównowazona mobilność miejska	Pojemność ekologicznego taboru do zbiorowego transportu publicznego [pasażerowie]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Nazwa wskaźnika	Typ wskaźnika R/P	Wartość bazowa 2020	Poziom agregacji	Źródło danych	Pożądany trend
		Liczba osób korzystających z przewozów pasażerskich [mln]	R	203,6	Województwo śląskie	GUS BDL	↑
		Liczba wspartych zintegrowanych węzłów przesiadkowych [szt.]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑
		Wspierana infrastruktura rowerowa [km]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑
CS 3. Subregion Centralny sprzyjający rozwojowi społecznemu i gospodarczemu	C 3.1 Łagodzenie społecznych i gospodarczych skutków transformacji	Liczba uczniów i słuchaczy szkół i placówek kształcenia zawodowego objętych wsparciem [os.]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑
		Udział uczniów branżowych szkół I stopnia w ogólnej liczbie uczniów szkół ponadpodstawowych [%]	R	58,10	Subregion Centralny	GUS BDL	↑
		Liczba podmiotów MŚP (0-249 pracujących) na 10 tys. mieszkańców	P	1 139	Subregion Centralny	GUS BDL	↑

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Nazwa wskaźnika	Typ wskaźnika R/P	Wartość bazowa 2020	Poziom agregacji	Źródło danych	Pożądany trend
	C 3.2 Łagodzenie skutków niekorzystnych trendów demograficznych	Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. Ludności [os.]	R	288	Subregion Centralny	GUS BDL	↓
		Osoby dorosłe uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu w wieku 25-64 lata [%]	R	3,4	Województwo śląskie	GUS BDL	↑
	C 3.3 Atrakcyjne warunki życia i zamieszkania	Odsetek dzieci w wieku 3-6 lat objętych wychowaniem przedszkolnym [%]	R	91,2	Subregion Centralny	GUS BDL	↑
		Odsetek dzieci objęty opieką w żłobkach ogółem [%]	R	15,3	Subregion Centralny	GUS BDL	↑
		Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych, zwiedzający muzea i oddziały muzealne, uczestnicy imprez w domach, ośrodkach kultury, świetlicach oraz zwiedzający obiekty działalności wystawienniczej na 1000 mieszkańców [os.]	R	627	Województwo śląskie	GUS BDL	↑

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Nazwa wskaźnika	Typ wskaźnika R/P	Wartość bazowa 2020	Poziom agregacji	Źródło danych	Pożądany trend
		Powierzchnia wspieranych zrekultywowanych gruntów [ha]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑
		Gminy, które prowadziły działania rewitalizacyjne na podstawie GPR lub PR - powierzchnia obszaru rewitalizacji ogółem [ha]	R	24 853	Subregion Centralny	GUS BDL	↓
	C 3.4 Zintegrowana i atrakcyjna oferta turystyczna	Liczba osób odwiedzających obiekty kulturalne i turystyczne objęte wsparciem [osoby odwiedzające/rok]	R	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑
		Liczba obiektów kulturalnych i turystycznych objętych wsparciem [obiekty kulturalne i turystyczne]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑
CS 4. Subregion Centralny sprawnie zarządzany	C 4.1 Wysoka jakość zarządzania rozwojem Subregionu Centralnego	Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem [%]	R	63,4	Subregion Centralny	GUS BDL	↑

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Nazwa wskaźnika	Typ wskaźnika R/P	Wartość bazowa 2020	Poziom agregacji	Źródło danych	Pożądany trend
		Liczba szkoleń dla pracowników Związku [szkolenia]	P	0	Biuro ZSC	Dane własne	↑
		Liczba użytkowników platformy identyfikacji projektów [os.]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑
	C 4.2 Wysoki poziom kompetencji kadr jednostek samorządu terytorialnego w Subregionie Centralnym	Liczba przeszkolonych pracowników jednostek samorządu terytorialnego [os.]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑
		Liczba zrealizowanych projektów szkoleniowych dla kadr jst [projekty]	P	0	Biuro ZSC	Dane własne	↑
	C 4.3 Współpraca z otoczeniem wewnętrznym i	Liczba zrealizowanych projektów partnerskich i zintegrowanych [projekty]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑

Cel strategiczny	Cel operacyjny	Nazwa wskaźnika	Typ wskaźnika R/P	Wartość bazowa 2020	Poziom agregacji	Źródło danych	Pożądan trend
	zewnątrznym Subregionu Centralnego	Liczba zorganizowanych/współorganizowanych wydarzeń i konferencji z zakresu rozwoju ponadlokalnego [wydarzenia i konferencje]	P	0	Subregion Centralny	Dane własne	↑
		Liczba przeprowadzonych spotkań Rady Konsultacyjnej ds. przygotowania i wdrażania Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r.	P	0	Biuro ZSC	Dane własne	↑

Źródło: Opracowanie własne.

7.3. Wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych

Przygotowanie strategii stanowi pierwszy krok w procesie planowania rozwoju ponadlokalnego. Obowiązkowym elementem systemu realizacji strategii są wytyczne do sporządzania dokumentów wykonawczych, dokumenty te powinny wpisywać się w zintegrowaną strategię, stanowić niezbędne jej uszczegółowienie, a także zapewnić ich spójność.

W związku z powyższym, w trakcie prac nad strategią opracowane zostały wytyczne dotyczące sporządzania dokumentów wykonawczych. Jasne określenie podmiotów odpowiedzialnych za realizację założeń strategii i przypisanie im konkretnych zadań do wykonania, wskazanie sposobów monitorowania i ewaluacji oraz wytycznych do sporządzenia dokumentów wykonawczych jest ostatnim elementem dobrze opracowanej strategii, stanowiącej instrukcję postępowania w zakresie rozwoju ponadlokalnego.

Wytyczne dotyczące sporządzania dokumentów wykonawczych:

1. Identyfikacja potrzeb w kontekście opracowania dokumentów wykonawczych.
2. Partycypacyjne podejście w procesie opracowywania dokumentów wykonawczych.
3. Prace na poziomie komisji, grup roboczych oraz Rady Konsultacyjnej, w trakcie których nastąpi weryfikacja realizacji celów i kierunków działań określonych w strategii, a także kontrola ich aktualności w kontekście zapisów strategii (w przypadku braku ich aktualności, konieczność aktualizacji lub wdrożenia nowych dokumentów wykonawczych).
4. Wdrażanie poprzez realizację projektów zintegrowanych, rozwiązujących wspólne problemy na obszarze subregionu.
5. Weryfikacja zgodności z zapisami dokumentów nadrzędnych i aktów prawnych, tj. na poziomie regionalnym, krajowym i unijnym.

Jednym z podstawowych dokumentów wykonawczych do Strategii będzie roczny plan działań. Określi on priorytetowe zadania do realizacji przez Związek w ciągu danego roku kalendarzowego, odnosząc się w szczególności do celów wynikających ze Strategii. Roczny plan działań opracowywany zostanie w formie Zarządzenia organizacyjnego Dyrektora Biura Związku.

Dokumentami wykonawczymi do Strategii mogą być także strategie, programy i plany sektorowe oraz listy projektów, opracowywane w celu uszczegółowienia zapisów Strategii. Dokumenty te opracowywane będą przez Biuro Związku, a następnie przyjmowane przez organ do tego uprawniony.

Jako dokumenty wykonawcze do Strategii traktować należy także uchwały Zarządu Związku, ze szczególnym uwzględnieniem uchwał rekomendujących projekty planowane do złożenia w określonych naborach (zwłaszcza dla instrumentu ZIT).

8. Ramy finansowe i źródła finansowania Strategii

Realizacja wyznaczonych w Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027 z perspektywą do 2030 roku celów i działań, wpływających na transformację i podnoszenie jakości życia w subregionie wymaga zaangażowania zasobów ludzkich, rzeczowych, a zwłaszcza finansowych. Określenie ram finansowych wymaga analizy bieżącej kondycji oraz możliwości finansowych podmiotów zaangażowanych we wdrażanie oraz określenia głównych źródeł finansowania działań wynikających z niniejszego dokumentu.

Analiza kondycji finansowej przeprowadzona została na podstawie dostępnych danych historycznych – budżetów, a także wieloletnich prognoz finansowych jednostek będących Członkami Związku¹⁷.

W analizowanym okresie 2015-2020 obserwowany był istotny wzrost poziomu kondycji finansowej gmin i powiatów. Średnia wartość dochodów Członków Związku w 2020 roku wzrosła o 70,67% w stosunku do roku 2015 (średni roczny wzrost dochodów wyniósł 11,28%). Tendencja ta obserwowana jest zarówno we wzroście dochodów z tytułu udziału we wpływach z podatku dochodowego od osób fizycznych – PIT (średni roczny wzrost na poziomie 13,86%) jak i z podatku dochodowego od osób prawnych – CIT (średni roczny wzrost na poziomie 18,74%). Jednocześnie należy zaakcentować, że w badanym okresie zauważalne jest wzrastające obciążenie fiskalne samorządów, będące m.in. skutkiem zmniejszenia wzrostu udziałów dochodów z podatków w dochodach ogółem gmin i powiatów w latach 2019 oraz 2020, co jest konsekwencją uchwalonej w 2019 roku ustawowej zmiany w przepisach prawnych wprowadzających zerowy podatek PIT dla osób do 26. roku życia (średnioroczny wzrost dochodów z podatku PIT w latach 2015-2018 wyniósł 19,61% zaś w latach 2019-2021 jedynie 5,41%).

Analiza porównawcza wydatków ogółem na przestrzeni lat 2015-2020 wskazuje, że średnia wartość wydatków ogółem gmin subregionu w 2020 roku w stosunku do roku 2015 była wyższa o 91,34% (średni roczny wzrost wydatków ogółem wyniósł 13,86%).

Równolegle obserwuje się wzrost wydatków majątkowych finansowanych z budżetu UE bądź innych źródeł zagranicznych niepodlegających zwrotowi, które istotnie wpływają na dynamiczny rozwój społeczny i gospodarczy subregionu. Średnia wartość wydatków majątkowych w 2020 roku w stosunku do roku 2015 wzrosła o 66,82% (średni roczny wzrost wydatków majątkowych w tym zakresie w latach 2015-2020 osiągnął 10,78%).

Istotnym elementem dochodów jednostek samorządowych są dochody własne, których udział w dochodach ogółem w 2015 roku utrzymywał się średnio na poziomie 67%

¹⁷ Źródło danych: <https://www.gov.pl/web/finanse/wieloletnia-prognoza-finansowa4> [14.04.2023 r.]

i odpowiednio w 2020 roku na średnim poziomie 55%. Ponadto w analizowanym okresie średni potencjał inwestycyjny wszystkich gmin wskazywał tendencje wzrostowe i wyniósł w 2015 roku 26,488 mln zł, zaś w 2020 roku – 28,429 mln zł.

W perspektywie finansowej 2014-2020 Związek prowadził szczegółowy monitoring wdrażania instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych, w ramach którego ze środków Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Śląskiego na lata 2014-2020 zakontraktowano projekty inwestycyjne o wartości dofinansowania niemal 3,065 mld zł z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (w skrócie EFRR) oraz blisko 260 mln zł z Europejskiego Funduszu Społecznego (w skrócie EFS)¹⁸. Alokacja pierwotna dedykowana dla ZIT w 2015 r. wynosiła 2,878 mld zł w ramach EFRR oraz 415 mln zł w ramach EFS. W 2019 r. Związki ZIT/RIT z obszaru województwa śląskiego wraz z Instytucją Zarządzającą programem regionalnym, podjęły decyzje o uruchomieniu naborów w ramach EFS z wydzielonymi pulami dla poszczególnych subregionów. Przedmiotowe działania miało na celu przyspieszenie kontraktacji niewykorzystanych środków w ramach EFS. W wyniku podjętych działań wyłoniono projekty z obszaru Subregionu Centralnego na kwotę dofinansowania prawie 334 mln zł. Poziom wdrażania w stosunku do pierwotnie przyznanej alokacji wyniósł w ramach EFRR 106% oraz w ramach EFS 143%¹⁹.

Na obszarze Subregionu Centralnego występuje zróżnicowane pomiędzy gminami i powiatami w wykorzystaniu środków w ramach instrumentu ZIT w przeliczeniu na 1 mieszkańca. Warto podkreślić, że na obszarze Subregionu Centralnego (81 jednostek samorządu terytorialnego) wszystkie samorzady uzyskały dotacje z programu regionalnego. Najwyższe dofinansowanie w przeliczeniu na 1 mieszkańca charakteryzowało najmniejsze gminy (do 10 tys. mieszkańców). Średnia skuteczność²⁰ członków Związku Subregionu Centralnego w pozyskiwaniu dofinansowania w ramach ZIT RPO WSL 2014-2020 wyniosła 73%²¹.

Poziom zakontraktowania w stosunku do pierwotnie przyznanej alokacji ZIT w ramach RPO WSL 2014-2020 nasuwa wniosek, że gminy i powiaty z obszaru Subregionu Centralnego wykazują znaczny potencjał inwestycyjny.

Tworząc ramy finansowe dla działań planowanych w ramach niniejszej Strategii należy wziąć pod uwagę nie tylko długoterminowe prognozy dotyczące stanu finansów

¹⁸ Dane na 31 października 2022 r.

¹⁹ Jak wyżej.

²⁰ Skuteczność rozumiana jako odsetek projektów wybranych do dofinansowania w odniesieniu do wszystkich projektów złożonych w naborach przez daną gminę (powiat).

²¹ Dodatkowo, ze środków Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko 2014-2020 członkowie Związku Subregionu Centralnego otrzymali dofinansowanie do projektów transportowych i mobilnościowych w ramach projektu POIŚ_TRA, a także do projektów dotyczących kompleksowej likwidacji niskiej emisji w ramach projektu POIŚ_WFOŚ.

publicznych poszczególnych gmin i powiatów, ale także czynniki zewnętrzne mogące istotnie wpływać na ich sytuację ekonomiczną. Do określenia ich potencjału inwestycyjnego wykorzystano wieloletnie prognozy wydatków budżetowych ogółem oraz dane dotyczące procentowego udziału wydatków inwestycyjnych w wydatkach budżetowych ogółem. Analizy wskazują, że średni potencjał inwestycyjny w 2021 roku wyniósł 32,224 mln zł zaś średni procentowy udział wydatków inwestycyjnych w stosunku do wydatków ogółem był na poziomie 13,71%. Obecnie dostępne wieloletnie prognozy finansowe wskazują na ostrożne podejście do długoterminowego planowania wydatków, na co z pewnością mają wpływ aktualne czynniki makroekonomiczne a także zmieniająca się sytuacja prawna i ekonomiczna.

Obecnie szacowane roczne wydatki majątkowe na programy, projekty lub zadania finansowane z udziałem środków głównie pochodzących z budżetu Unii Europejskiej, (o których mowa w art. 5 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy o finansach publicznych z dnia 27 sierpnia 2009 r.) w latach 2021-2030 w wieloletnich prognozach finansowych gmin i powiatów wskazują, iż wydatki te będą niższe niż dotychczas (średnie roczne prognozowane wydatki majątkowe do 2030 roku będą spadać rokrocznie o 9,94%). W 2030 roku prognozowany średni potencjał inwestycyjny wyniesie 14,587 mln zł, zaś średni procentowy udział wydatków majątkowych w wydatkach ogółem oszacowano na poziomie 6,17%. Prognozy wskazują także, że w 2030 roku średni udział dochodów własnych w udziale dochodów ogółem będzie w dalszym ciągu utrzymywał się na wysokim poziomie – 64%, co może determinować zwiększenie w przyszłych latach wydatków inwestycyjnych przy większym zaangażowaniu środków z dochodów własnych gmin i powiatów. Wydatki inwestycyjne zapewnią dalszy trwały rozwój społeczny i gospodarczy, uwzględniając jednocześnie aspekt przestrzenny i środowiskowy projektów inwestycyjnych.

Niezbędnym warunkiem do realizacji celów i działań wskazanych w Strategii będzie utrzymanie dobrej kondycji finansowej sektora samorządowego, z uwagi na fakt że to gminy zobligowane są do zapewnienia środków na realizację nowych zadań, bądź przeznaczenie ich na wkład własny. Priorytetem dla Członków Związku będzie zatem zabezpieczenie finansowania wkładu własnego, niezbędnego do realizacji projektów finansowanych ze źródeł zewnętrznych.

Źródłami finansowania dla działań realizowanych w ramach Strategii będą:

- środki własne Związku;
- środki własne gmin i powiatów będących Członkami Związku a także ich jednostek organizacyjnych;
- środki Unii Europejskiej w ramach programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Śląska na lata 2021-2027, w tym także środki z instrumentu Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych;

- środki Unii Europejskiej w ramach programów krajowych w perspektywie finansowej 2021-2027;
- środki Unii Europejskiej w ramach innych funduszy, programów i inicjatyw;
- środki funduszy i dotacji celowych;
- środki pochodzące z budżetu państwa;
- środki Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii – dla gmin będących jednocześnie jej członkami;
- inne dostępne środki finansowe.

Określone ramy finansowe przyczynią się do realizacji celów i działań wskazanych w Strategii. Jednocześnie będą stanowić niezbędne wsparcie dla podejmowania inicjatyw na rzecz realizacji zaplanowanych przez Członków Związku działań. Określone w Strategii rezultaty zostaną osiągnięte przy zapewnieniu odpowiednich zasobów ludzkich, rzeczowych oraz finansowych, w tym przede wszystkim przez zabezpieczenie wkładu własnego dla planowanych przedsięwzięć.

9. Zgodność Strategii z wytycznymi i założeniami zawartymi w dokumentach wyższego rzędu

Spójność Strategii została poddana analizie i oceniona na poziomie celów strategicznych oraz wyznaczonych Obszarów Strategicznej Interwencji w przypadku Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego 2030 „Śląskie 2030” Zielone Śląskie, oraz na poziomie celów strategicznych i/lub operacyjnych Terytorialnego Planu Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030, Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju, Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 i Krajowej Polityki Miejskiej 2030. Poniżej przedstawiono analizę zgodności Strategii z wytycznymi i założeniami zawartymi w dokumentach wyższego rzędu określonych na szczeblach wojewódzkim oraz krajowym.

9.1. Zgodność Strategii z dokumentami szczebla wojewódzkiego

Założenia wskazane w Strategii są zgodne z celami dokumentów opracowanych na szczeblu wojewódzkim – Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego 2030 „Śląskie 2030” Zielone Śląskie oraz Terytorialnego Planu Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030. Matryce zgodności z tymi dokumentami przedstawiono poniżej w **Tabela 22** i **Tabela 23**.

Tabela 22. Spójność Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. z celami Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie

Cele Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego	Cele Strategii Rozwoju Województwa Zielone Śląskie 2030			Cele Strategii Rozwoju Województwa Zielone Śląskie 2030				Cele Strategii Rozwoju Województwa Zielone Śląskie 2030			
	C 1.1.	C 1.2.	C 1.3.	C 2.1.	C 3.1.	C 3.2.	C 3.3.	C 3.4.	C 4.1.	C 4.2.	C 4.3.
A.1. Konkurencyjna gospodarka					X						
A.2. Innowacyjna gospodarka				X	X						
A.3. Silna lokalna przedsiębiorczość					X			X			
B.1. Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych						X	X				
B.2. Aktywny mieszkaniec					X			X			
B.3. Atrakcyjny i efektywny system edukacji i nauki					X						
C.1. Wysoka jakość środowiska	X	X	X								
C.2. Efektywna infrastruktura				X							
C.3. Atrakcyjne warunki zamieszkania, kompleksowa rewitalizacja, zapobieganie i dostosowanie do zmian klimatu		X		X			X				
D.1. Zrównoważony rozwój terytorialny									X	X	X
D.2. Aktywna współpraca z otoczeniem i kreowanie silnej marki regionu									X	X	X
D.3. Nowoczesna administracja publiczna									X	X	X

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 23. Spójność Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. z celami Terytorialnego Planu Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030

Cele operacyjne Terytorialnego Planu Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030	Cele Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego										
	C 1.1.	C 1.2.	C 1.3.	C 2.1.	C 3.1.	C 3.2.	C 3.3.	C 3.4.	C 4.1.	C 4.2.	C 4.3.
Innowacyjna gospodarka podregionów górniczych	x	x	x		x				x		
Zdywersyfikowana oraz zasobo- i energooszczędna gospodarka podregionów górniczych			x		x						
Silna przedsiębiorczość podregionów górniczych					x						x
Zbilansowana energetyka rozproszona podregionów górniczych	x										
Efektywne wykorzystanie terenów przemysłowych podregionów górniczych na cele gospodarcze, środowiskowe i społeczne	x		x	x			x				
Efektywny system wzmacniający mobilność w podregionach górniczych				x							
Atrakcyjne i efektywne kształcenie oraz podnoszenie kwalifikacji w podregionach górniczych					x	x	x	x			
Atrakcyjny i efektywny system wsparcia rynku pracy podregionów górniczych					x				x		
Kompleksowy system wsparcia społecznego aktywizujący mieszkańców podregionów górniczych					x	x	x	x	x	x	x

Efektywny społecznie odpowiedzialny system zarządzania transformacją w podregionach górniczych									x	x	x
--	--	--	--	--	--	--	--	--	---	---	---

Źródło: Opracowanie własne.

Obszary Strategicznej Interwencji

Analizie poddana została także zgodność z Obszarami Strategicznej Interwencji określonymi w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie.

Obszar Subregionu Centralnego został w całości wskazany w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie jako jeden z Regionalnych Obszarów Strategicznej Interwencji w ujęciu funkcjonalnym.

Ponadto Strategia Rozwoju Województwa identyfikuje 5 OSI w ujęciu tematycznym:

- OSI konkurencyjne:
 - obszary cenne przyrodniczo,
 - ośrodki wzrostu.
- OSI problemowe:
 - gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze,
 - gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza,
 - gminy w transformacji górniczej.

W Subregionie Centralnym przedstawia się to następująco:

OSI konkurencyjne – obszary cenne przyrodniczo

Do gmin o najwyższych walorach przyrodniczych należą:

- w podregionie bytomskim: Boronów, Ciasna, Herby, Kochanowice;
- w podregionie gliwickim: Rudziniec;
- w podregionie sosnowieckim: Łazy, Ogrodzieniec;
- w podregionie tyskim: Goczałkowice-Zdrój.

Wysokie walory przyrodnicze zidentyfikowano w:

- w podregionie gliwickim: Pilchowice, Sośnicowice;
- w podregionie sosnowieckim: Kroczyce, Pilica, Siewierz, Zawiercie;
- w podregionie tyskim: Orzesze.

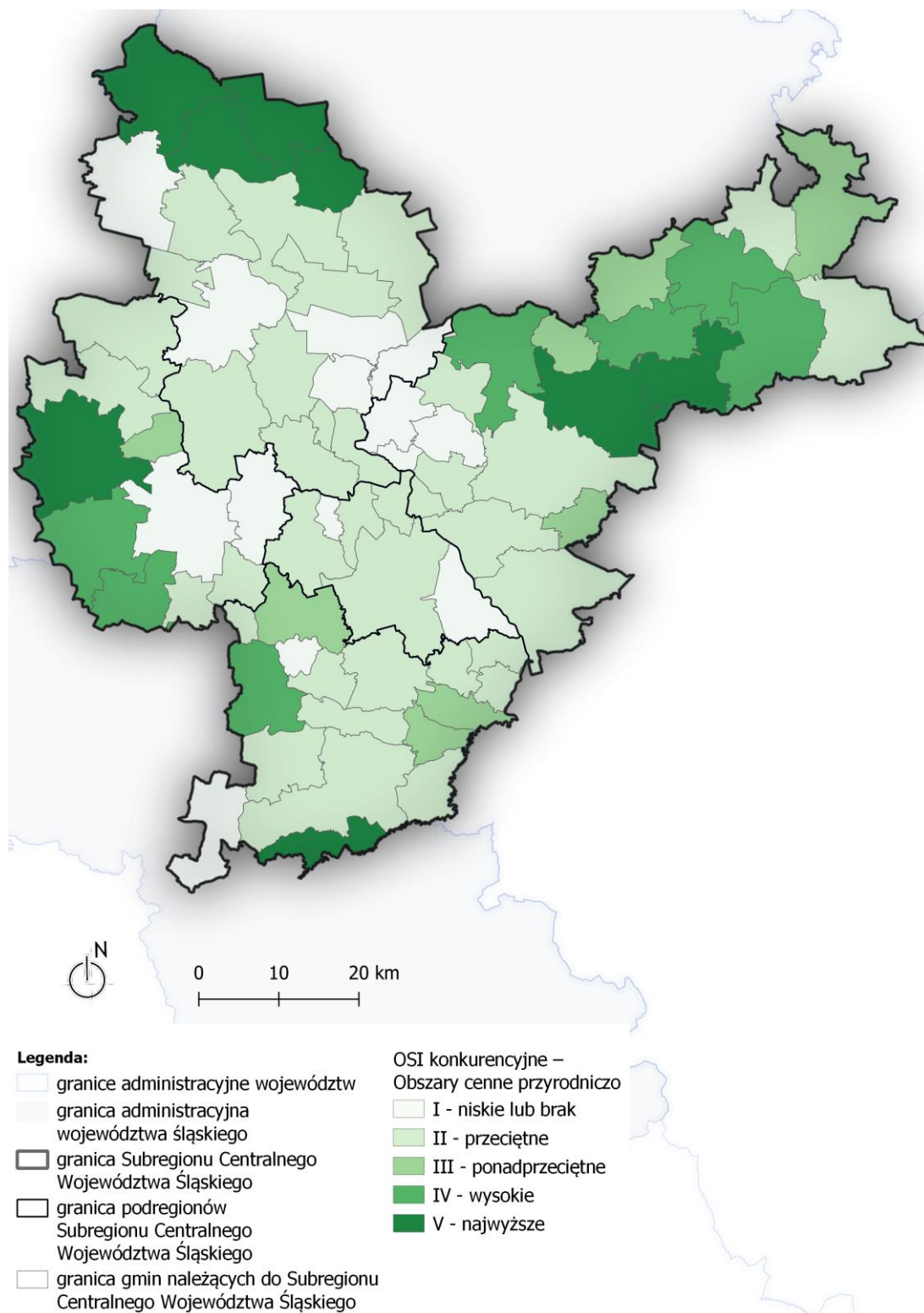
Ponadprzeciętne walory przyrodnicze występują w:

- w podregionie gliwickim: Pyskowice;
- w podregionie sosnowieckim: Poręba, Sławków, Szczekociny, Włodowice;
- w podregionie tyskim: Bieruń, Bojszowy, Mikołów.

Pozostałe obszary Subregionu Centralnego charakteryzują się przeciętnymi lub niskimi walorami przyrodniczymi bądź ich brakiem.

W ramach tych OSI prowadzone będą działania wykorzystujące potencjał błękitno-zielonej infrastruktury, mające na celu wsparcie rozwoju istniejących i tworzenie miejsc ochrony bioróżnorodności oraz racjonalnego gospodarowania wodą, w tym zabezpieczenie przeciwpowodziowe i przeciwdziałanie skutkom suszy.

Mapa 18. OSI – Obszary strategicznej interwencji w ujęciu tematycznym – Obszary cenne przyrodniczo

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie.

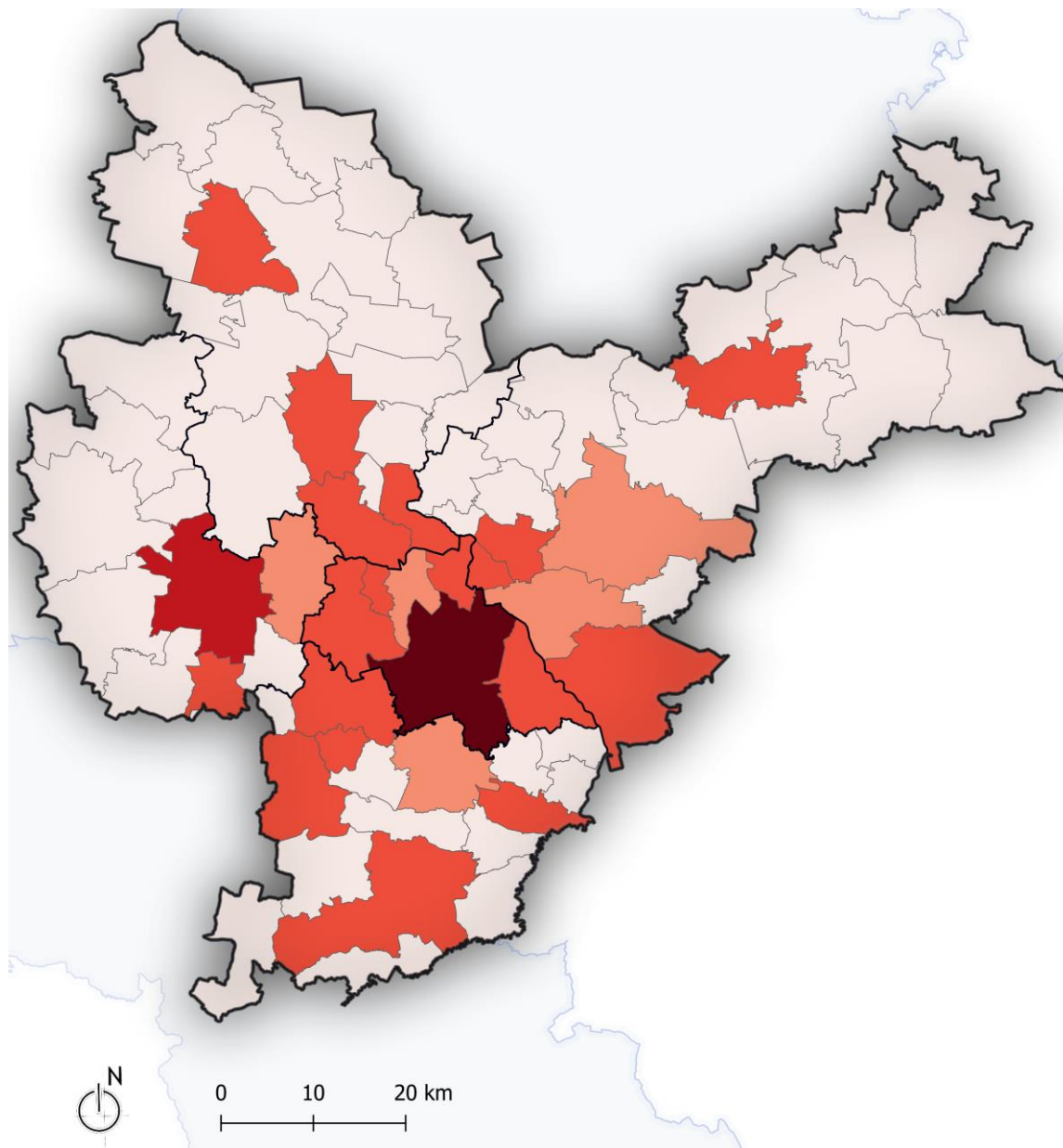
OSI konkurencyjne – Ośrodki wzrostu

Najważniejszym ośrodkiem wzrostu są Katowice, natomiast Gliwice wskazane zostały jako ważny ośrodek wzrostu. Do pozostałych ośrodków wzrostu zaliczono Chorzów, Dąbrowę Górniczą, Sosnowiec, Tychy i Zabrze. Jako ośrodki uzupełniające wskazano:

- w podregionie bytomskim: Bytom, Lubliniec, Piekary Śląskie, Tarnowskie Góry;
- w podregionie gliwickim: Knurów;
- w podregionie katowickim: Mysłowice, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice;
- w podregionie sosnowieckim: Będzin, Czeladź, Jaworzno i Zawiercie;
- w podregionie tyskim: Bieruń, Łaziska Górne, Mikołów, Orzesze i Pszczyna.

W ramach tych OSI prowadzone będą działania mające na celu wzmocnienie współpracy Związku z Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolią oraz współdziałania jednostek samorządu terytorialnego ze środowiskiem akademickim oraz sektorem badawczo-rozwojowym. W tym aspekcie istotna jest także rewitalizacja obszarów miejskich, aby przy aktywizacji potencjału społecznego stworzyć atrakcyjne miejsca do zamieszkania i dobre warunki dla rozwoju gospodarki. Ważne są także działania polegające na identyfikowaniu, tworzeniu, wzmacnianiu i promowaniu lokalnych marek bądź produktów oraz rozwoju już istniejących.

Mapa 19. Obszary strategicznej interwencji w ujęciu tematycznym – Ośrodki wzrostu

Legenda:

granice administracyjne województw	granica gmin należących do Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
granica administracyjna województwa śląskiego	OSI konkurencyjne – Ośrodki wzrostu
granica Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego	pozostałe gminy
granica podregionów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego	pozostałe ośrodki wzrostu
granica gmin Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego	ośrodki uzupełniające
	ważne ośrodki wzrostu
	najważniejsze ośrodki wzrostu

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie.

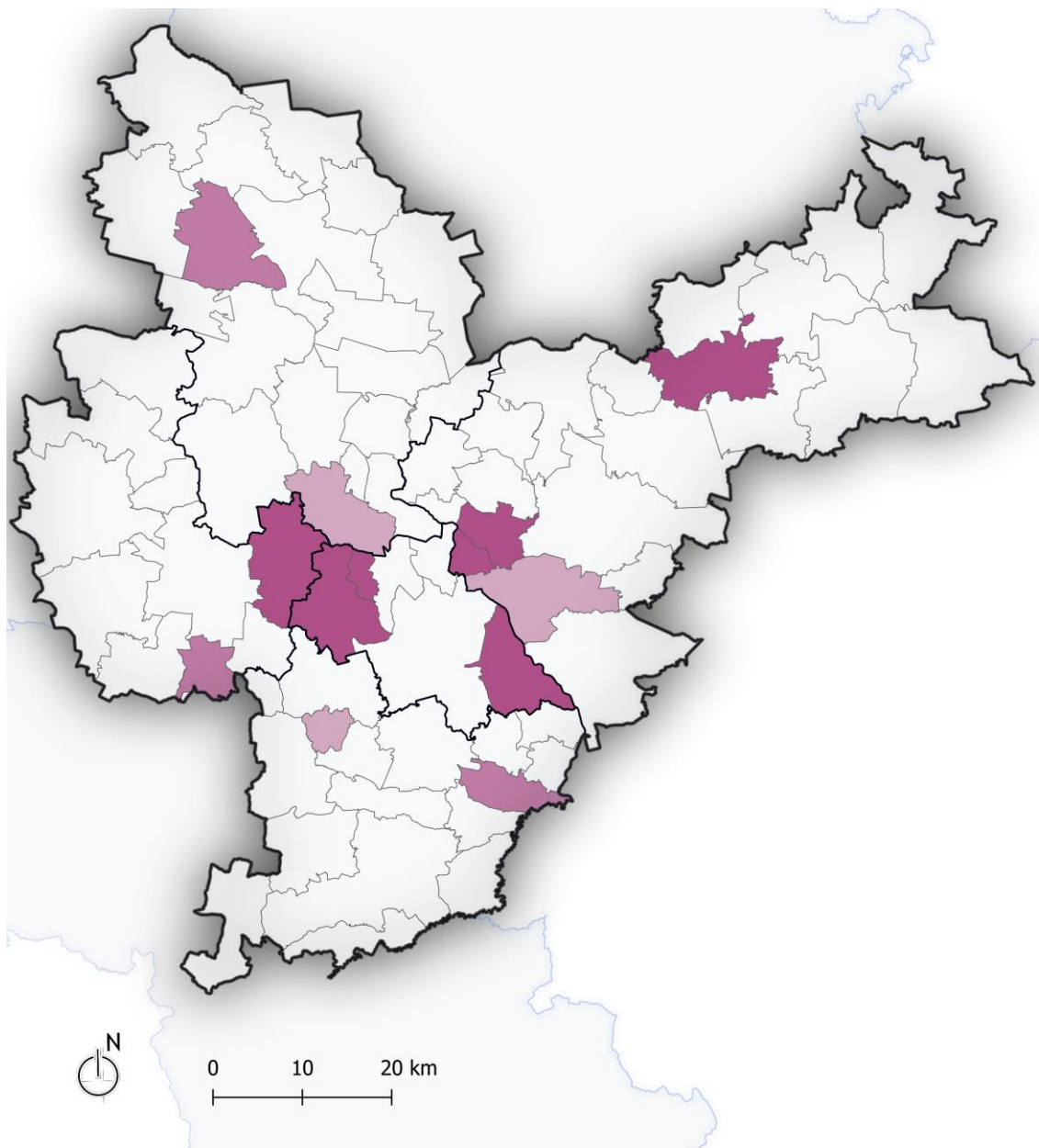
OSI problemowe – Gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze

Znaczna utrata funkcji społeczno-gospodarczych identyfikowana jest w Czeladzi, Zabrze, Mysłowicach, Rudzie Śląskiej i Świętochłowicach, Będzinie i w Zawierciu. Średnia utrata funkcji społeczno-gospodarczych występuje w Bytomiu, Łaziskach Górnych i w Sosnowcu, z kolei w Bieruniu, Knurowie i Lublińcu mamy do czynienia z umiarkowaną utratą funkcji społeczno-gospodarczych. Ponadto KSRR 2030 do grupy miast średnich tracących funkcje kwalifikuje także Piekary Śląskie i Siemianowice Śląskie.

Z kolei gmina Irządze wskazana jest w KSRR 2030 jako zagrożona trwałą marginalizacją.

W ramach tych OSI prowadzone będą działania mające na celu przede wszystkim aktywizację potencjału społecznego, integrację lokalnych społeczności i zapewnienie spójności przestrzennej przy wsparciu procesu rewitalizacji. Ważne jest także zapewnienie dostępności do infrastruktury wodno-kanalizacyjnej na obszarach wiejskich oraz do wysokiej jakości infrastruktury spędzania czasu wolnego. Pomoże to we wzmocnieniu potencjału społecznego i gospodarczego tych obszarów.

Mapa 20. Obszary strategicznej interwencji w ujęciu tematycznym – Gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze

- Legenda:**
- granice administracyjne województw
 - granica administracyjna województwa śląskiego
 - granica Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
 - granica podregionów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
 - granica gmin Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
 - OSI problemowe – Gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze
 - pozostałe gminy
 - średnia utrata funkcji
 - umiarkowana utrata funkcji
 - znaczna utrata funkcji

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie.

OSI problemowe – Gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza

Znaczna część Subregionu Centralnego boryka się z problemem złej jakości powietrza. Szczególnie niekorzystna sytuacja w tym zakresie ma miejsce w środkowej części subregionu. Głównym źródłem zanieczyszczenia powietrza jest emisja z sektora komunalno-bytowego, pochodząca z przemysłu oraz komunikacyjna.

Średnioroczne przekroczenia norm jakości powietrza pod względem pyłów zawieszonych PM_{2,5} i PM₁₀ oraz benzo(a)pirenu, dla wszystkich trzech wskaźników, klasyfikujące do objęcia najwyższym, III obszarem problemowym, dotyczą:

- w podregionie bytomskim: Bytom, Piekary Śląskie, Radzionków, Tarnowskie Góry;
- w podregionie gliwickim: Gliwice, Knurów, Pyskowice, Zabrze;
- w podregionie katowickim: Chorzów, Katowice, Mysłowice, Ruda Śląska, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice;
- w podregionie sosnowieckim: Będzin, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Jaworzno, Sosnowiec, Wojkowice;
- w podregionie tyskim: Bieruń, Łędziny, Łaziska Górne, Mikołów, Ornontowice, Tychy.

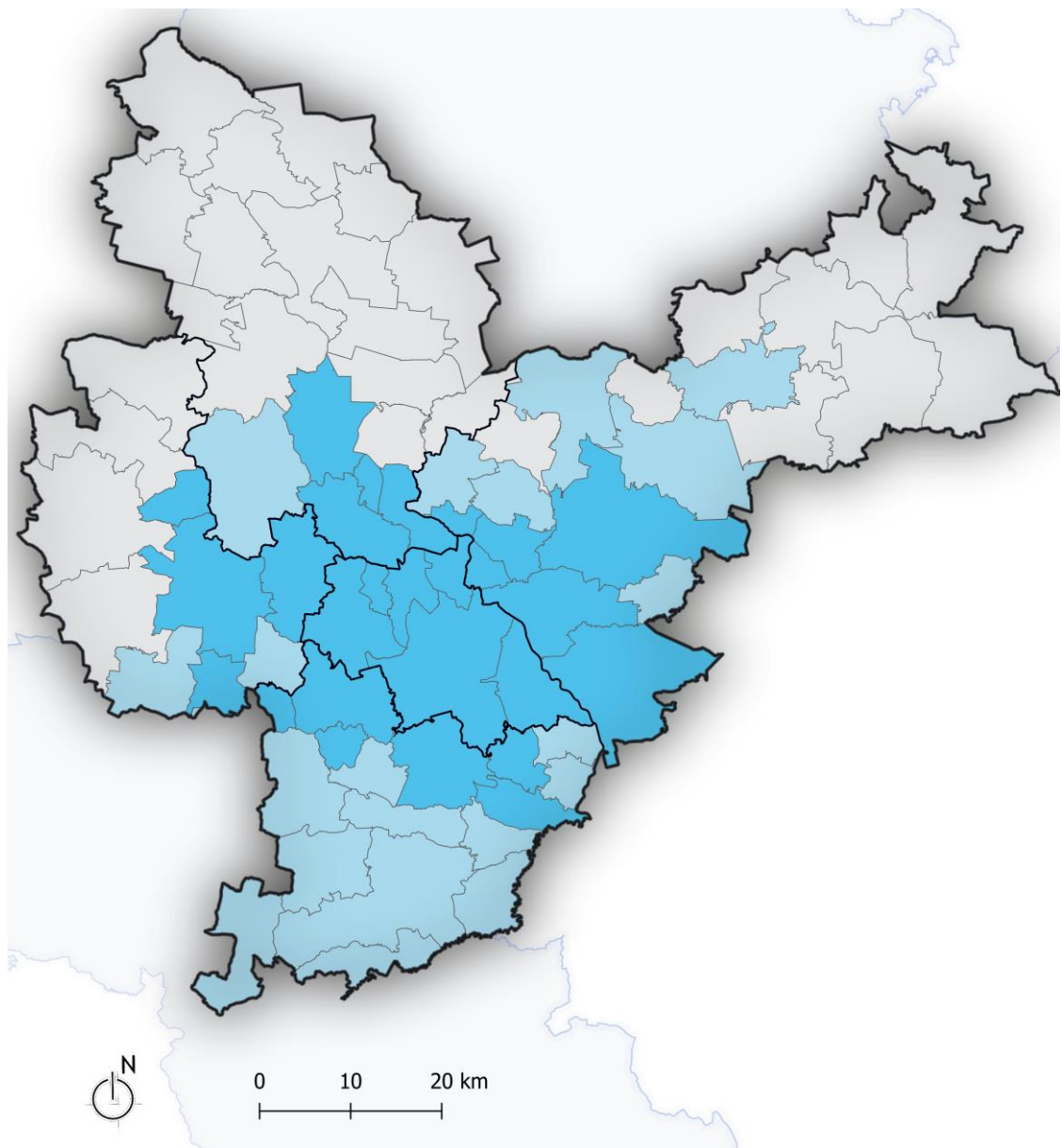
II obszar problemowy obejmuje następujące gminy, w których notowane są przekroczenia dwóch dowolnych określonych wyżej wskaźników:

- w podregionie bytomskim: Zbrostawice;
- w podregionie gliwickim: Gierałtowice, Pilchowice;
- w podregionie sosnowieckim: Bobrowniki, Łazy, Psary, Sławków, Siewierz, Zawiercie;
- w podregionie tyskim: Bojszowy, Chełm Śląski, Goczałkowice-Zdrój, Imielin, Kobiór, Miedźna, Orzesze, Pawłowice, Pszczyna, Suszec, Wryy.

Pozostałe gminy, w których występuje przekroczenie jednego, dowolnego wskaźnika określonego powyżej, przypisano do I obszaru problemowego. Znajdują się one w północnej części podregionu bytomskiego, zachodniej części podregionu gliwickiego i w północnej części podregionu sosnowieckiego. Jednocześnie pokrywają się one w znacznym stopniu z obszarami cennymi przyrodniczo o najwyższych i wysokich walorach przyrodniczych.

W ramach tych OSI prowadzone będą działania mające na celu przede wszystkim poprawę jakości powietrza, a więc podnoszenie efektywności energetycznej budynków użyteczności publicznej i mieszkalnych, rozwój energetyki rozproszonej w oparciu o odnawialne źródła energii, inwestycje w zero- oraz niskoemisyjny tabor publicznego transportu zbiorowego, a także infrastrukturę węzłów przesiadkowych. Niezbędne jest także podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców.

Mapa 21. Obszary strategicznej interwencji w ujęciu tematycznym – Gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza

Legenda:

- granice administracyjne województw
- granica administracyjna województwa śląskiego
- granica Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
- granica podregionów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego

- granica gmin Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
- granica gmin należących do Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
- OSI problemowe – Gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza
- I obszar problemowy
- II obszar problemowy
- III obszar problemowy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie.

OSI problemowe – Gminy w transformacji górniczej

Proces transformacji obejmie wszystkie podregiony Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego, tj. bytomski, gliwicki, katowicki, sosnowiecki oraz tyski., zgodnie z aneksem D do Sprawozdania krajowego – Polska 2020 z 26 lutego 2020 r.

W Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie zidentyfikowane zostały gminy, w których w wyniku transformacji wystąpią lub już wystąpiły jej negatywne skutki. Identyfikacja ta nastąpiła poprzez występowanie na terenie danej gminy jednej z poniższych przesłanek:

- występowanie terenów pogórnich po zakończonej działalności wydobywczej (kopalnie zlikwidowane lub w likwidacji);
- prowadzenie działalności wydobywczej węgla kamiennego;
- występowanie znaczącej liczby osób pracujących w sektorze górniczym oraz istotnego odsetka pracujących w górnictwie w stosunku do ogółu zatrudnionych.

Pozwoliło to wyróżnić 3 typy gmin w transformacji górniczej: gminy z problemem społecznym, gminy z problemem społeczno-przestrzennym oraz gminy z problemem przestrzennym. Szczegóły ich klasyfikacji według podziału wskazanego powyżej przedstawia **Tabela 24**.

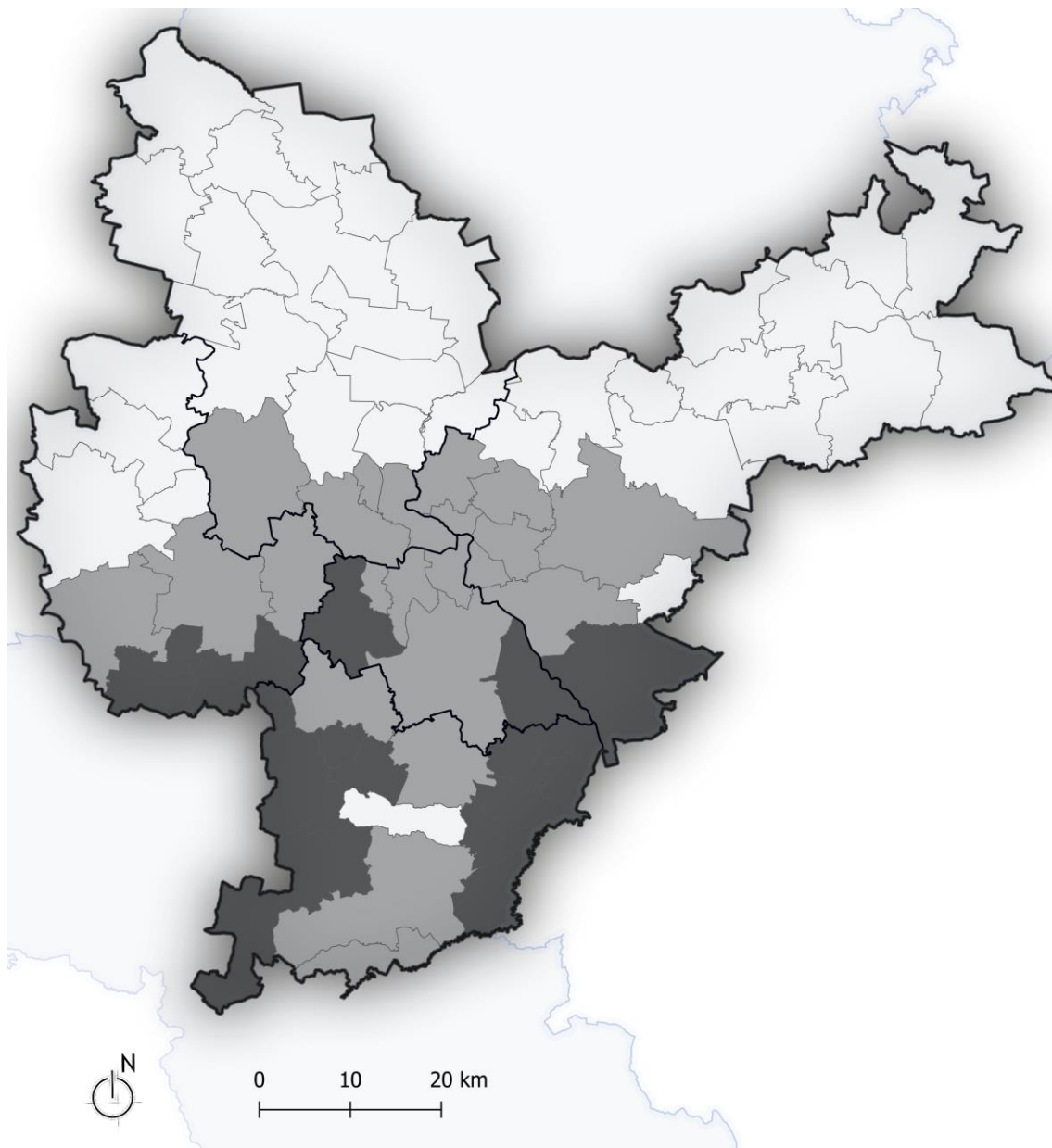
Tabela 24. Gminy w transformacji górniczej

Podregion	Gminy z problemem społecznym	Gminy z problemem przestrzennym	Gminy z problemem społeczno-przestrzennym
Bytomski	-	Bytom, Piekary Śląskie, Radzionków, Zbrostawice	-
Gliwicki	-	Gliwice, Sośnicowice, Zabrze	Gierałtowice, Knurów, Pilchowice
Katowicki	-	Chorzów, Katowice, Siemianowice Śląskie, Świętochłowice	Mysłowice, Ruda Śląska
Sosnowiecki	-	Będzin, Bobrowniki, Czeladź, Dąbrowa Górnicza, Psary, Sosnowiec, Wojkowice	Jaworzno
Tyski	-	Goczałkowice-Zdrój, Mikołów, Pszczyna, Tychy	Bieruń, Bojszowy, Chełm Śląski, Imielin, Łędziny, Łaziska Górne, Miedźna, Orontowice, Orzesze, Pawłowice, Suszec, Wry

Źródło: Opracowanie własne.

W ramach tych OSI prowadzone będą działania prowadzące przede wszystkim do rekultywacji, remediacji, regeneracji i renaturyzacji terenów pokopalnianych i przemysłowych oraz nadania im nowych funkcji społecznych, gospodarczych i środowiskowych. Kolejnym istotnym działaniem jest przekwalifikowanie i poszerzanie kwalifikacji osób odchodzących z górnictwa i branż okołogórniczych, a także tworzenie warunków do zakładania własnej działalności gospodarczej i tworzenia przedsiębiorstw sektora MŚP. W tym ostatnim aspekcie ważne jest również przechodzenie na gospodarkę obiegu zamkniętego oraz zmiana profilu kształcenia zawodowego w szkołach branżowych, przede wszystkim zgodnie z zapotrzebowaniem lokalnego rynku pracy, ale też w kierunku zielonej i cyfrowej gospodarki oraz Regionalnych Inteligentnych Specjalizacji. Bardzo ważne są także działania wyprzedzające, które złagodzą lub zapobiegą wystąpieniu napięć społecznych z powodu transformacji. Istotne jest także dążenie do zachowania tożsamości kulturowej, terytorialnej, społecznej i dziedzictwa przemysłowego z poszanowaniem tradycji.

Mapa 22. Obszary strategicznej interwencji w ujęciu tematycznym – Gminy w transformacji górniczej – ujęcie ponadregionalne

Legenda:

- granice administracyjne województw
- granica administracyjna województwa śląskiego
- granica Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
- granica podregionów Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego

- granica gmin Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
- granica gmin należących do Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego
- OSI problemowe – Gminy w transformacji górniczej z problemem:
 - pozostałe gminy
 - przestrzennym
 - społeczno-przestrzennym

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie.

9.2. Zgodność celów Strategii z celami krajowych dokumentów strategicznych

Cele Strategii są zgodne z celami krajowych dokumentów strategicznych. Matryce ich zgodności przedstawiono poniżej dla Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 (**Tabela 25**), Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju (**Tabela 26**) i Krajowej Polityki Miejskiej 2030 (**Tabela 27**).

Tabela 25. Tabela 25. Spójność Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. z celami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030

Cele Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego	C 1.1.	C 1.2.	C 1.3.	C 2.1.	C 3.1.	C 3.2.	C 3.3.	C 3.4.	C 4.1.	C 4.2.	C 4.3.
Cele Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030											
1.1. Wzmacnianie szans rozwojowych obszarów słabszych gospodarczo					x						x
1.2. Zwiększenie wykorzystania potencjału rozwojowego miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze					x	x	x	x			
1.3. Przyspieszenie transformacji profilu gospodarczego Śląska					x						x
1.4. Przeciwdziałanie kryzysom na obszarach zdegradowanych	x		x		x		x				
1.5. Rozwój infrastruktury wspierającej dostarczanie usług publicznych i podnoszącej atrakcyjność inwestycyjną obszarów				x	x		x	x	x		x
2.1. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego					x	x	x		x		
2.2. Wspieranie przedsiębiorczości na szczeblu regionalnym i lokalnym					x				x	x	x

Cele Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Cele Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030	C1.1.	C1.2.	C1.3.	C2.1.	C3.1.	C3.2.	C3.3.	C3.4.	C4.1.	C4.2.	C4.3.
2.3. Innowacyjny rozwój regionu i doskonalenie podejścia opartego na Regionalnych Inteligentnych Specjalizacjach				x	x				x		
3.1. Wzmacnianie potencjału administracji na rzecz zarządzania rozwojem									x	x	x
3.2 Wzmacnianie współpracy i zintegrowanego podejścia do rozwoju na poziomie lokalnym, regionalnym i ponadregionalnym									x	x	x
3.3. Poprawa organizacji świadczenia usług publicznych						x			x	x	x
3.4. Efektywny i spójny system finansowania polityki regionalnej									x	x	x

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 26. Spójność Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. z celami Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

Cele Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Cele Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju	C 1.1.	C 1.2.	C 1.3.	C 2.1.	C 3.1.	C 3.2.	C 3.3.	C 3.4.	C 4.1.	C 4.2.	C 4.3.
Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną					x			x			x
Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	x	x	x	x	x	x	x	x	x		x
Skuteczne państwo i instytucje służące wzrostowi oraz włączeniu społecznemu i gospodarczemu					x	x	x	x	x	x	x

Źródło: Opracowanie własne.

Tabela 27. Spójność Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. z celami Krajowej Polityki Miejskiej 2030

Cele Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego	C 1.1.	C 1.2.	C 1.3.	C 2.1.	C 3.1.	C 3.2.	C 3.3.	C 3.4.	C 4.1.	C 4.2.	C 4.3.
Wyzwania Krajowej Polityki Miejskiej 2030											
Dbłość o ład przestrzenny i estetyczny			x				x	x	x		
Niwelowanie procesów chaotycznej urbanizacji			x				x		x		
Wzmocnienie współpracy samorządowej w ramach miejskich obszarów funkcjonalnych									x	x	x
Niwelowanie negatywnych skutków zmian klimatu w miastach	x	x									
Poprawa jakości środowiska przyrodniczego w miastach	x	x	x								
Zapewnienie zrównoważonego i zintegrowanego systemu mobilności miejskiej w miejskich obszarach funkcjonalnych				x							
Poprawa bezpieczeństwa w ruchu drogowym				x							
Poprawa dostępności mieszkaniowej							x				
Poprawa zdolności inwestycyjnych miast					x				x	x	
Zwiększenie wykorzystania potencjału społecznego					x	x	x	x			x
Przyspieszenie tempa transformacji cyfrowej miast				x	x				x		

Źródło: Opracowanie własne

10. Spis map

Mapa 1. Podział administracyjny Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na tle Województwa Śląskiego	14
Mapa 2. Rdzeń oraz obszar węzłowy Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego ..	16
Mapa 3. Delimitacja Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego	19
Mapa 4. Obszary zagrożenia powodziowego w Subregionie Centralnym województwa śląskiego	48
Mapa 5. Obszary występowania konfliktów przestrzennych w Subregionie Centralnym ..	52
Mapa 6. Stopień pokrycia Subregionu Centralnego miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego	53
Mapa 7. Obszar współpracy poprawa jakości powietrza	80
Mapa 8. Obszar współpracy adaptacja do zmian klimatu	83
Mapa 9. Obszar współpracy infrastruktura techniczna i odpady	86
Mapa 10. Obszar współpracy zrównoważona mobilność miejska	94
Mapa 11. Obszar współpracy zintegrowany system tras rowerowych	96
Mapa 12. Obszar współpracy łagodzenie skutków zmian demograficznych	102
Mapa 13. Obszar współpracy łagodzenie społecznych skutków transformacji	105
Mapa 14. Obszar współpracy turystyka	108
Mapa 15. Obszar współpracy zintegrowany rozwój społeczno-gospodarczy	115
Mapa 16. Obszary Strategicznej Interwencji Subregionu Centralnego	117
Mapa 17. Model struktury funkcjonalno-przestrzennej Subregionu Centralnego województwa śląskiego	142
Mapa 18. OSI – Obszary strategicznej interwencji w ujęciu tematycznym – Obszary cenne przyrodniczo	173
Mapa 19. Obszary strategicznej interwencji w ujęciu tematycznym – Ośrodki wzrostu ..	175
Mapa 20. Obszary strategicznej interwencji w ujęciu tematycznym – Gminy tracące funkcje społeczno-gospodarcze	177
Mapa 21. Obszary strategicznej interwencji w ujęciu tematycznym – Gminy z problemami środowiskowymi w zakresie jakości powietrza	179
Mapa 22. Obszary strategicznej interwencji w ujęciu tematycznym – Gminy w transformacji górniczej – ujęcie ponadregionalne	182

11. Spis schematów

Schemat 1. Priorytety i cele strategiczne.....	73
Schemat 2. Cele strategiczne i cele operacyjne.....	74
Schemat 3. CS 1. Subregion Centralny przyjazny środowisku – kierunki działań.....	77
Schemat 4. CS 2. Mobilny Subregion Centralny – kierunki działań.....	90
Schemat 5. CS 3. Subregion Centralny sprzyjający rozwojowi społecznemu i gospodarczemu – kierunki działań.....	100
Schemat 6. CS 4. Subregion Centralny sprawnie zarządzany – kierunki działań.....	112
Schemat 7. Konstrukcja modelu struktury funkcjonalno-przestrzennej.....	126
Schemat 8. System realizacji Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego.....	145

12. Spis tabel

Tabela 1. Obszar Subregionu Centralnego według delimitacji bazującej na Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego.....	17
Tabela 2. Ludność Subregionu Centralnego w podziale na grupy wiekowe	23
Tabela 3. Struktura podmiotów wpisanych do rejestru REGON w Subregionie Centralnym wg sekcji PKD w 2010 i 2020 r.....	28
Tabela 4. Gminy w transformacji górniczej	32
Tabela 5. Liczba mieszkań gminnych i lokali socjalnych podregionów Subregionu Centralnego – zmiana od 2009 roku do 2018/2019 roku.....	38
Tabela 6. Udział gazu, węgla, drewna, sieci ciepłowniczych i innych źródeł w pokryciu zapotrzebowania na ciepło w Subregionie Centralnym	44
Tabela 7. Aglomeracje zlokalizowane w Subregionie Centralnym województwa śląskiego, niespełniające warunków Dyrektywy 97/271/EWG	46
Tabela 8. Opis wyzwań i potencjałów rozwojowych Subregionu Centralnego	58
Tabela 9. Obszary współpracy dla poprawy jakości powietrza w ramach ZIT.....	79
Tabela 10. Obszary współpracy dla adaptacji do zmian klimatu w ramach ZIT	82
Tabela 11. Obszar współpracy infrastruktura techniczna i odpady w ramach ZIT	85
Tabela 12. Obszar współpracy zrównoważona mobilność miejska w ramach ZIT	93
Tabela 13. Obszar współpracy zintegrowany system tras rowerowych w ramach ZIT	95
Tabela 14. Obszar współpracy łagodzenie społecznych skutków transformacji w ramach ZIT.....	104
Tabela 15. Obszar współpracy turystyka w ramach ZIT.....	107
Tabela 16. Matryca powiązań celów strategii z kompozycjami mapowymi odpowiadającym obszarom działań dla wyznaczonych celów strategicznych.	122
Tabela 17. Dostępność terenów zieleni w zależności od powierzchni terenu zieleni oraz lokalizacji w obszarze subregionu – propozycja standardów	138
Tabela 18. Dostępność usług społecznych, handlu i usług podstawowych oraz sportu i rekreacji w zależności od rodzaju usług oraz lokalizacji w obszarze subregionu – propozycja standardów	139
Tabela 19. Dostępność elementów systemu transportu zbiorowego – propozycja standardów.	140
Tabela 20. Oczekiwane rezultaty planowanych działań	152
Tabela 21. Wskaźniki realizacji celów Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego.....	154

Tabela 22. Spójność Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. z celami Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” Zielone Śląskie.....	168
Tabela 23. Spójność Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. z celami Terytorialnego Planu Sprawiedliwej Transformacji Województwa Śląskiego 2030	169
Tabela 24. Gminy w transformacji górniczej	180
Tabela 25. Tabela 25. Spójność Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. z celami Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030	184
Tabela 26. Spójność Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. z celami Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.....	186
Tabela 27. Spójność Strategii Rozwoju Subregionu Centralnego Województwa Śląskiego na lata 2021-2027, z perspektywą do 2030 r. z celami Krajowej Polityki Miejskiej 2030	187

13. Spis wykresów

Wykres 1. Prognoza ludności Subregionu Centralnego i jego poszczególnych podregionów do 2050 r.	22
Wykres 2. Prognoza liczby ludności według grup wiekowych w Subregionie Centralnym do 2050 r.	24
Wykres 3. Liczba studentów i absolwentów uczelni wyższych w Subregionie Centralnym	35
Wykres 4. Udział powierzchni obszaru przekroczeń na ponadnormatywne stężenia roczne pyłu zawieszonego PM _{2,5} w 2020 r.	41
Wykres 5. Udział ludności Subregionu Centralnego narażonej na ponadnormatywne stężenia roczne pyłu zawieszonego PM _{2,5} w 2020 r.	42

14. Załączniki

1. Kompozycje mapowe.